

Regeringens proposition

1979/80:77

om vissa ändringar i arvs- och gåvobeskattningen av livförsäkringar,
m. m.;

beslutad den 20 december 1979.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

INGEMAR MUNDEBO

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i arvs- och gåvobeskattningen av livförsäkringar. Ändringarna avser i första hand beskattningen av förmånstagares rätt till pension och beskattningen av förvärv på grund av förordnande som avser utländsk försäkring.

En förmånstagares rätt till pension på grund av en privat pensionsförsäkring som är yngre än tio år kan f. n. träffas av arvs- och gåvoskatt. De utfallande beloppen inkomstbeskattas också. Med hänsyn till den skärpning av inkomstskattereglerna för pensionsförsäkringar som genomfördes år 1975 föreslås i propositionen att den nuvarande arvs- och gåvobeskattningen skall upphöra i dessa fall.

Vidare föreslås att uttryckliga bestämmelser införs om skattskyldighet för förvärv på grund av förordnande som avser utländska försäkringar. Den skattelindring som f. n. tillkommer förmånstagare till svensk försäkring skall enligt förslaget i vissa fall kunna medges även vid förvärv på grund av utländsk försäkring.

I propositionen föreslås också att den frihet från skyldighet att betala arvsskatt som f. n. tillkommer svenska kyrkans centrala organ utsträcks till att omfatta samtliga trossamfund som avses i 4 § religionsfrihetslagen (1951:680). Skattefriheten skall enligt förslaget omfatta även församlingar och sådana stiftelser och sammanslutningar som har anknytning till samfundet och församlingarna.

De nu nämnda förslagen avses träda i kraft den 1 juli 1980.

1 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt**

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt¹

dels att 3, 12, 23, 28 och 32 §§, 37 § 2 mom., 38 och 59 §§ skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 12 a §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*3 §²

Från skattskyldighet enligt denna lag äro befriade staten;

trossamfund som avses i 4 § andra stycket religionsfrihetslagen (1951:680), församling och kyrka, samarbetsorgan för sådana juridiska personer samt stiftelse eller sammanslutning som är anknuten till trossamfund eller församling och vars verksamhet kan anses utgöra ett led i samfundets eller församlingens verksamhet;

stiftelse eller sammanslutning med huvudsakligt ändamål att under samverkan med militär eller annan myndighet stärka rikets försvar;

stiftelse eller sammanslutning, som har till huvudsakligt ändamål att främja barns eller ungdoms vård och fostran eller utbildning eller att främja vård av behövande ålderstigna, sjuka eller lytta, dock icke där ändamålet är att sålunda tillgodose medlemmar av viss eller vissa släkter;

akademi och sådan stiftelse eller sammanslutning, som har till huvudsakligt ändamål att främja vetenskaplig undervisning eller forskning.

Skattebefrielse enligt denna paragraf tillkommer icke sammanslutning, som har till syfte att i sin verksamhet tillgodose medlemmarnas ekonomiska intressen, och ej heller utländsk akademi, stiftelse eller sammanslutning.

12 §³

Har någon i enlighet med lagen (1927:77) om försäkringsavtal insatts såsom förmånstagare och erhåller han vid försäkringstagarens död förfoganderätten över försäkringen eller, utan att sådan rätt förvärfvas, utbetalning på grund av försäkringen, skall vad förmånstagaren sålunda bekommer

¹ Senaste lydelse av lagens rubrik 1974:857.

² Senaste lydelse 1964:20 och 1974:857 (ingressen).

³ Senaste lydelse 1977:47.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

vid beräkning av arvsskatt anses såsom arvfallen egendom. Vad nu sagts skall gälla jämväl förvärv, som på grund av stadgandet i 104 § andra stycket nämnda lag tillfaller dödsbodelägare, vilken är berättigad till laglott, med iakttagande dock av vad beträffande fördelning av sådant förvärv kan vara bestämt i skifteshandling, vilken jämlikt 16 § lägges till grund för lotternas beräkning. Här försäkringstagarens make insatts såsom förmånstagare, föreligger icke skattskyldighet för den del av förvärvet, som motsvarar det belopp, varmed, därest förvärvet ingått i försäkringstagarens kvarlåtenskap, makens jämlikt 15 § skattefria andel i boet skolat ökas.

Vidare skall

a) där livförsäkring, som är kapitalförsäkring men ej livränteförsäkring, tagits å försäkringstagarens eller hans makes liv samt den rätt, som på grund av försäkringsavtalet tillkommit endera av dem, jämlikt 116 § första stycket lagen om försäkringsavtal icke kunnat tagas i mät för någonderas gäld, eller

b) där försäkring tagits för olycksfall eller sjukdom,

vid skattens beräkning från värdet av vad som tillfallit någon i egenskap av förmånstagare såsom skattefritt avräknas ett belopp som motsvarar sex gånger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring för november månad året innan skattskyldigheten inträdde. Har på grund av förordnande av samma person förmånstagaren tidigare erhållit sådant förvärv, som jämlikt 37 § 2 mom. är i beskattningshänseende likställt med gåva, må likväl å värdet av vad som inom loppet av tio år tillfallit förmånstagaren ej avräknas mer än ett belopp som motsvarar sex gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring för november månad året innan skattskyldighet inträdde för det senaste förvärvet.

Vad som på grund av insättningar av samma person i ränte- och kapitalförsäkringsanstalt på en gång tillfaller någon såsom förmånstagare skall denne anses erhålla på grund av en och samma försäkring, och skall så anses som om försäkringen tagits vid tiden för den första insättningen och på villkor att premiebetalning skolat ske i den ordning, vari insättningarna i anstalten skett eller enligt avtal mellan anstalten och försäkringstagaren skolat äga rum.

Skattskyldighet enligt första stycket *äger ej rum* för rätt till pension som utgår på grund av pensionsförsäkring, *därest denna tagits i samband med tjänst eller ock premiebetalningen påbörjats eller genom engångsbetalning fullgjorts mer än tio år före dödsfallet*. Skattskyldighet *äger ej heller rum* för rätt

Skattskyldighet enligt första stycket *föreligger inte* för rätt till pension som utgår på grund av pensionsförsäkring. Skattskyldighet *föreligger inte* heller för rätt till livränta som utgår på grund av annan försäkring än pensionsförsäkring i den mån vad som på grund av förordnande av samma person till-

Nuvarande lydelse

till annan pension på grund av pensionsförsäkring eller för rätt till livränta, som utgår på grund av annan försäkring än pensionsförsäkring, i den mån vad som på grund av förordnande av samma person tillfallit den berättigade icke överstiger en årsränta av 10 000 kronor vid pensionsförsäkring och 2 500 kronor vid annan livränteförsäkring.

Angående vad som förstås med kapitalförsäkring och pensionsförsäkring samt med att försäkring tagits i samband med tjänst stadgas i anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen (1928:370).

Vad i första och andra styckena här ovan sägs skall, även om förmånstagarförordnande i enlighet med lagen om försäkringsavtal icke föreligger, äga tillämpning jämväl i fråga om vad som tillfallit någon på grund av statens grupplivförsäkring eller jämförbar av kommunal eller enskild arbetsgivare avtalad grupplivförsäkring eller på grund av sådan förmån från kommun, som avses i punkt 1 adertonde stycket av anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen.

Föreslagen lydelse

fallit den berättigade inte överstiger 2 500 kronor per år.

Angående vad som förstås med kapitalförsäkring och pensionsförsäkring stadgas i anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen (1928:370).

*Vad som vid en försäkringstagares död tillfaller någon på grund av förordnande som avser utländsk försäkring skall vid beräkning av arvs-skatt behandlas som om det hade tillhört boet och tillagts förmånstagar-
ren genom testamente. Har försä-
ringen tagits för olycksfall eller sjuk-
dom eller är fråga om en sådan
försäkring som – om den inte hade
varit utländsk – skulle ha uppfyllt de
förutsättningar som anges i andra
stycket a), tillämpas bestämmelserna
i det stycket. För rätt till pension på
grund av en utländsk försäkring som
skall behandlas som pensionsförsä-
kring vid inkomsttaxeringen föreligger
inte skattskyldighet. Vid övriga för-
värv av livränta på grund av utländsk*

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

försäkring tillämpas bestämmelserna i fjärde stycket andra meningen.

Med utländsk försäkring förstås en försäkring som har meddelats i en utomlands bedriven försäkringsrörelse.

12 a §

Beskattnings enligt 12 § och 37 § 2 mom. sker oavsett om förmånstagaren har lämnat vederlag för sitt förvärv. Har försäkringstagaren förbundit sig att låta förordnandet stå vid makt och kan förmånstagaren visa att förbindelsen har lämnats enligt ett särskilt avtal och mot ett i avtalet bestämt vederlag, skall dock vederlaget avräknas från förvärvet.

23 §⁴

Vid uppskattning av lös egendom iakttages:

A. Tomträtt eller vattenfallsrätt uppskattas, i den mån ej annat följer av 20 § tredje stycket, till vad rättigheten med hänsyn till villkoren vid upplåtelsen och den tid, som därför återstår, kan antagas hava betingat vid en av boets avveckling föranledd, med tillbörlig omsorg skedd försäljning.

B. Värdepapper, som noteras på inländsk eller utländsk börs eller är föremål för liknande notering, uppskattas till det noterade värdet eller, om detta icke motsvarar vad som skulle kunna påräknas vid försäljning under normala förhållanden, till det pris som skulle ha kunnat påräknas vid en sådan försäljning. Sådana värdepapper, som eljest omsätts på kapitalmarknaden eller vars värde icke skall beräknas med ledning av bestämmelserna i F nedan, uppskattas enligt sist angivna grund.

C. Fordran uppskattas till sitt kapitalbelopp jämte upplupen ränta å tid, som avses i 21 §. Är fordringen ej förfallen och skall ränta därå ej beräknas för tiden före förfallodagen, uppskattas fordringen till belopp, som utgör dess värde vid nämnda tid enligt den vid denna lag fogade tabellen I.

Osäker fordran uppskattas till belopp, varmed den kan beräknas inflyta. Värdelös fordran anses icke utgöra tillgång. Den omständigheten att

⁴ Senaste lydelse 1979:614.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

gäldenären är delägare i dödsboet föranleder icke fordringens uppskattande enligt andra grunder än som eljest äro tillämpliga.

Medel, för vilka uppskov med inkomstbeskattning åtnjutes enligt bestämmelserna om skogskonto, upphovsmannakonto eller investeringskonto för skog, upptagas till halva värdet. Har medel avsatts till fond för särskilt ändamål enligt föreskrift i lag eller annan författning och har avdrag vid inkomstberäkningen medgivits för avsättningen, får halva det avsatta beloppet upptagas som skuld.

D. För evärdlig tid utgående ränta, avkomst eller annan förmån uppskattas till tjugu gånger det belopp, vartill den senast för helt år uppgått.

Nyttjanderätt eller rätt till ränta, avkomst eller annan förmån, som utgår under viss tid eller någons livstid, uppskattas till sitt kapitalvärde. Är rättigheten bestämd till visst belopp eller eljest till viss storlek, beräknas kapitalvärdet efter det belopp rättigheten för helt år motsvarar enligt de vid denna lag fogade tabellerna II och III. Där rättighet, som belastar viss egendom, ej är på nyss angivet sätt bestämd, anses årliga värdet utgöra fem procent av det penningvärde, vartill egendomen uppskattats, dock att, där rättighet avser endast del av egendom eller dess årliga värde eljest icke kan bestämmas enligt nyss angivna grund, detta uppskattas efter vad som provas skäligt.

Nyttjanderätt eller rätt till ränta, avkomst eller annan förmån, som utgår under viss tid eller någons livstid, uppskattas till sitt kapitalvärde. Är rättigheten bestämd till visst belopp eller eljest till viss storlek, beräknas kapitalvärdet efter det belopp rättigheten för helt år motsvarar enligt de vid denna lag fogade tabellerna II och III. *Om livränta på grund av försäkring skall utgå så länge någon är i livet, dock längst under viss tid, eller skall börja utgå framdeles, beräknas värdet efter försäkringstekniska grunder med iakttagande av föreskrifterna i denna paragraf.* Där rättighet, som belastar viss egendom, ej är på nyss angivet sätt bestämd, anses årliga värdet utgöra fem procent av det penningvärde, vartill egendomen uppskattats, dock att, där rättighet avser endast del av egendom eller dess årliga värde eljest icke kan bestämmas enligt nyss angivna grund, detta uppskattas efter vad som provas skäligt.

Kapitalvärdet av rättighet, som icke är bestämd att utgå under någons livstid men ändock är av obestämd varaktighet, uppskattas med ledning av tabell III, såsom om den skolat utgå för den berättigades livstid, dock högst till tio gånger det värde, rättigheten för helt år motsvarar.

Är rättighet beroende av flera personers liv sålunda, att rättigheten upphör vid den först avlidnes fränfalle, bestämmes rättighetens kapitalvärde efter

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

den äldstes levnadsålder. Fortfar däremot rättigheten oförändrad till den sist avlidnes frånfälle, beräknas värdet efter den yngstes ålder.

E. Värdet av utländskt myntslag beräknas efter den köpkurs på checkar, utställda i samma myntslag, som gällde vid tiden för skattskyldighetens inträde. Finnes ej sådan kurs eller kan av annan anledning värdet icke beräknas efter denna grund, bestämmer regeringen eller den myndighet regeringen förordnar, hur beräkningen skall ske.

F. Annan lös egendom än förut nämnts uppskattas till vad den kan antagas hava betingat vid en av boets avveckling föranledd, med tillbörlig omsorg skedd försäljning.

Vid värderingen av förvärvskälla som enligt kommunalskattelagen (1928:370) ingår i inkomstlagen jordbruksfastighet eller rörelse tillämpas bestämmelserna i 4 § och, med undantag av femte stycket sista meningen, punkt 2 av anvisningarna till 3 och 4 §§ lagen (1947:577) om statlig förmögenhetsskatt.

28 §⁵

Till k l a s s I hänföras efterlevande make, barn, avkomling till barn, make till barn och efterlevande make till avlidet barn. Detta gäller även om barnet eller avkomlingen till följd av adoption förlorat sin arvsrätt efter arvlåtaren.

Såsom skattefritt avdragas från lott som tillkommer den avlidnes efterlevande make 30 000 kronor, från vad som tillkommer annan i klass I 15 000 kronor och från lott, som beskattas enligt klass II eller klass III, 3 000 kronor. Har barn eller avkomling till avlidet barn vid skattskyldighetens inträde ej fyllt 18 år, avdragas ytterligare 3 000 kronor för varje helt år eller del därav, som då återstod till dess sagda ålder uppnås.

Med make jämställes den som vid tiden för dödsfallet sammanlevde med den avlidne, om de sammanlevande tidigare varit gifta med varandra eller gemensamt ha eller ha haft barn. Motsvarande gäller, i förhållande till den avlidnes barn, beträffande den som sammanlevt med barnet. Styvbarns- och fosterbarnsförhållande räknas lika med skyldskap. Med fosterbarn avses barn, som före fyllda 16 år stadigvarande vistats i den avlidnes hem och därvid erhållit vård och fostran som eget barn.

Högre avdrag än enligt andra stycket får ej åtnjutas i fråga om vad som erhålles från samme arvlåtare eller testator, även om det erhålles vid skilda tillfällen.

Till k l a s s II hänföres annan arvinge eller testamentstagare än sådan som avses i klass I eller III.

Till k l a s s III hänföres

kyrka, landsting, kommun eller landstingskommun, kommun eller

⁵ Senaste lydelse 1974:240 och 1974:857 (ingressen).

Nuvarande lydelse

annan menighet ävensom hushållningssällskap med stadgar som fastställts av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer;

stiftelse med huvudsakligt syfte att främja religiösa, välgörande, sociala, politiska, konstnärliga, idrottsliga eller andra därmed jämförliga kulturella eller eljest allmännyttiga ändamål;

stiftelse med huvudsakligt ändamål att främja landets näringsliv;

registrerad understödsförening;

sådan sammanslutning, som, utan att hava till syfte att i sin verksamhet tillgodose medlemmarnas ekonomiska intressen, huvudsakligen fullföljer ovan angivet ändamål;

folketshusförening, bygdegårdsförening eller annan liknande sammanslutning, som har till främsta syfte att anordna eller tillhandahålla allmän samlingslokal,

där fråga är om svensk juridisk person och skattebefrielse ej åtnjutes jämlikt 3 §.

För skattelott, som i 11 § 2 mom. sägs, beräknas skatten efter den klass, gällande för arvinge eller universell testamentstagare i dödsboet eller för mottagaren av det legat varom fråga är, som medför lägst skatt. Från skattelott medgives icke avdrag enligt andra stycket.

Vad som återstår, sedan avdrag enligt andra stycket gjorts, utgör skattepliktig lott. Denna skall jämnas till närmast lägre hundratal kronor. Om öretal uppkommer vid beräkning av skatt, skall skatten jämnas nedåt till närmast hela kronotal.

Skatten beräknas enligt följande skalor.

Föreslagen lydelse

annan menighet ävensom hushållningssällskap med stadgar som fastställts av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer;

Klass I

Skattepliktig lott, kr.

Arvsskatt, kr.

– 25 000	5 % inom skiktet;
25 000– 50 000	1 250+10 % " " ;
50 000– 75 000	3 750+15 % " " ;
75 000– 100 000	7 500+22 % " " ;
100 000– 150 000	13 000+28 % " " ;
150 000– 250 000	27 000+33 % " " ;
250 000– 350 000	60 000+38 % " " ;
350 000– 500 000	98 000+44 % " " ;
500 000–1 000 000	164 000+49 % " " ;
1 000 000–2 000 000	409 000+53 % " " ;
2 000 000–5 000 000	939 000+58 % " " ;
5 000 000–	2 679 000+65 % " " .

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Klass II

Skattepliktig lott, kr.

Arvsskatt, kr.

- 10 000

8 % inom skiktet;

10 000- 20 000

800+16 % " " ;

20 000- 30 000

2 400+24 % " " ;

30 000- 50 000

4 800+32 % " " ;

50 000- 70 000

11 200+40 % " " ;

70 000- 100 000

19 200+45 % " " ;

100 000- 150 000

32 700+50 % " " ;

150 000- 200 000

57 700+56 % " " ;

200 000- 500 000

85 700+61 % " " ;

500 000-1 000 000

268 700+67 % " " ;

1 000 000-

603 700+72 % " " .

Klass III

Skattepliktig lott, kr.

Arvsskatt, kr.

- 10 000

8 % inom skiktet;

10 000- 20 000

800+16 % " " ;

20 000- 30 000

2 400+24 % " " ;

30 000-

4 800+30 % " " .

32 §⁶

Har efter det beslut meddelats om fastställande av skatt

a) kännedom erhållits om förut icke känt testamente;

b) testamente *eller* förordnande
jämlikt lagen om försäkringsavtal
om insättande av förmånstagare,
vartill hänsyn tagits vid skatteären-
dets prövning, blivit genom laga-
kraftvunnen dom helt eller delvis
förklarat ogillt;

b) testamente, förordnande *enligt*
lagen (1927:77) om försäkringsavtal
om insättande av förmånstagare *eller*
motsvarande förordnande som avser
utländsk försäkring, vartill hänsyn
tagits vid skatteärendets prövning,
blivit genom lagakraftvunnen dom
helt eller delvis förklarat ogillt;

c) genom lagakraftvunnen dom eljest blivit bestämt angående delningen av
egendom i dödsbo, där skatten fastställts med ledning av handling, som avses
i 15 eller 16 §;

d) beträffande bouppteckning yppats felaktighet, som efter vad i 20 kap.
10 § ärvdabalken stadgas föranleder tillägg till eller rättelse av bouppteck-
ningen;

e) kännedom erhållits angående vid tiden för skattskyldighetens inträde
föreliggande omständighet, som föranleder, att i deklaration uppgiven

⁶ Senaste lydelse 1964:310.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

behållning eller egendom bort upptagas eller fördelas annorledes än i deklarationen angivits;

f) kunskap vunnits om förhållande, som föranleder tillämpning av 19 §;

g) klarhet vunnits om hur arvet
slutligen skall fördelas i sådana fall
som avses i 18 §;

och hade, om hänsyn tagits till omständighet som nu avses, för någon lott skatt skolat gäldas utöver vad för lotten beräknats, skall efterbeskattning ske med sålunda felande belopp.

37 §

2 mom.⁷ Skatt såsom för gåva utgår för vad som i enlighet med lagen om försäkringsavtal i annat fall än i 12 § avses tillfaller någon i egenskap av förmånstagare.

Vid beskattning, varom nu är fråga, skall vad i 12 § andra-femte styckena är stadgat äga motsvarande tillämpning. Därvid skall iakttas att vad i 12 § fjärde stycket sägs angående premiebetalning mer än tio år före dödsfallet skall, där ej försäkringstagaren avlidit före den i 36 § stadgade tiden för inträde av skattskyldighet, i stället gälla med avseende å premiebetalning mer än tio år före skattskyldighetens inträde.

Vid denna beskattning skall bestämmelserna i 12 § andra-femte styckena tillämpas.

Som gåva beskattas även vad som i annat fall än i 12 § sjunde stycket avses tillfaller någon på grund av förordnande som avser utländsk försäkring. Därvid skall bestämmelserna i nämnda stycke tillämpas.

38 §⁸

Från gåvoskatt äro, förutom i 3 § omnämnda juridiska personer, befriade:

kyrka, landsting, kommun eller landstingskommun, kommun eller annan menighet ävensom hushåll- annan menighet ävensom hushåll-

⁷ Senaste lydelse 1958:562.

⁸ Senaste lydelse 1967:389 och 1974:857 (ingressen).

Nuvarande lydelse

ningssällskap med stadgar som fastställt av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer;

stiftelse med huvudsakligt syfte att främja religiösa, välgörande, sociala, politiska, konstnärliga, idrottsliga eller andra därmed jämförliga kulturella eller eljest allmännyttiga ändamål;

stiftelse med huvudsakligt ändamål att främja landets näringsliv;

registrerad understödsförening eller sådan sammanslutning, som, utan att hava till syfte att i sin verksamhet tillgodose medlemmarnas ekonomiska intressen, huvudsakligen fullföljer ovan angivet ändamål;

folketshusförening, bygdegårdsförening eller annan liknande sammanslutning, som har till främsta syfte att anordna eller tillhandahålla allmän samlingslokal.

Skattebefrielse enligt denna paragraf tillkommer endast svensk juridisk person och äger icke rum, där givaren för sin livstid eller för viss tid förbehållit sig nyttjanderätt till eller rätt till ränta, avkomst eller annan förmån av den bortgivna egendomen eller del därav.

Föreslagen lydelse

ningssällskap med stadgar som fastställt av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer;

stiftelse med huvudsakligt syfte att främja religiösa, välgörande, sociala, politiska, konstnärliga, idrottsliga eller andra därmed jämförliga kulturella eller eljest allmännyttiga ändamål;

stiftelse med huvudsakligt ändamål att främja landets näringsliv;

registrerad understödsförening eller sådan sammanslutning, som, utan att hava till syfte att i sin verksamhet tillgodose medlemmarnas ekonomiska intressen, huvudsakligen fullföljer ovan angivet ändamål;

folketshusförening, bygdegårdsförening eller annan liknande sammanslutning, som har till främsta syfte att anordna eller tillhandahålla allmän samlingslokal.

Skattebefrielse enligt denna paragraf tillkommer endast svensk juridisk person och äger icke rum, där givaren för sin livstid eller för viss tid förbehållit sig nyttjanderätt till eller rätt till ränta, avkomst eller annan förmån av den bortgivna egendomen eller del därav.

59 §⁹

Har efter det beslut meddelats om fastställande av skatt

a) kännedom erhållits om förut icke känt testamente;

b) testamente eller förordnande jämlikt lagen om försäkringsavtal om insättande av förmånstagare, vartill hänsyn tagits vid skatteärendets prövning, blivit genom lagakraftvunnen dom helt eller delvis förklarat ogillt;

b) testamente, förordnande enligt lagen (1927:77) om försäkringsavtal om insättande av förmånstagare eller motsvarande förordnande som avser utländsk försäkring, vartill hänsyn tagits vid skatteärendets prövning, blivit genom lagakraftvunnen dom helt eller delvis förklarat ogillt;

c) genom lagakraftvunnen dom eljest blivit bestämt angående delningen av egendom i dödsbo, där skatten fastställts med ledning av handling, som avses i 15 eller 16 §;

d) beträffande bouppteckning yppats felaktighet, som efter vad i 20 kap. 10 § ärvdabalken stadgas föranleder tillägg till eller rättelse av bouppteckningen;

e) kännedom erhållits angående vid tiden för skattskyldighetens inträde föreliggande omständighet, som föranleder att i deklaration uppgiven behållning eller egendom bort upptagas eller fördelas annorledes än i deklarationen angivits;

⁹ Senaste lydelse 1964:310.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

*f) klarhet vunnits om hur arvet
slutligen skall fördelas i sådana fall
som avses i 18 §;*

och hade, om hänsyn tagits till omständighet som nu avses, någon skattskyldig haft att gälda mindre skatt än vad beräknats, skall honom påförd skatt nedsättas med sålunda för högt beräknat belopp.

Ansökan om återvinning av skatt efter vad nu sagts göres skriftligen och upptages av den underrätt eller länsstyrelse, som meddelat beslut i skatteärendet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1980. Äldre bestämmelser skall dock alltjämt tillämpas om skattskyldigheten har inträtt före nämnda dag.

2 Förslag till Lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370)

Härigenom föreskrivs att punkt 1 av anvisningarna till 50 § kommunalskattelagen (1928:370) skall ha nedan angivna lydelse.

Anvisningar till 50 §

Nuvarande lydelse

1.¹ Den skattskyldiges skatteförmåga bedömes med hänsyn, å ena sidan, till hans inkomst och förmögenhet samt, å andra sidan, till vad han kan anses hava behövt till nödigt underhåll för sig själv och för make och oförsörjda barn (*existensminimum*). Såvida icke särskilda förhållanden till annat föranleda skall existensminimum bedömas med hänsyn till förhållandena under *hela* beskattningsåret. Särskilda förhållanden varom nyss sagts få anses föreligga t. ex. i det fall att en skattskyldig under året börjat i förvärvsarbete eller upphört med sådant arbete, i följd varav inkomsten utslagen på hela året understigit existensminimibeloppet; i sådana fall bör existensminimum bedömas med hänsyn till den tid inkomsten åtnjutits.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om bestämmande av existensminimum enligt de grunder som anges i det följande.

Existensminimum i det särskilda fallet bestäms med ledning av normalbelopp för existensminimum. Normalbeloppen utgöra för ensamstående skattskyldig nittiofem (95) procent, för sammanlevande makar etthundra-sextiofem (165) procent och för varje barn fyrtio (40) procent av basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring för december månad året före det kalenderår som föregår taxeringsåret. Normalbeloppen skola anses innefatta alla vanliga levnadskostnader utom bostadskostnad, som beräknas särskilt och lägges till normalbeloppen.

Normalbeloppen för existensminimum äro i första hand avsedda för skattskyldiga, vilkas inkomst huvudsakligen härflutit av förvärvskällan tjänst.

Vid bestämning av avdrag för nedsatt skatteförmåga vid existensminimum skall såsom inkomst av tjänst upptagas den skattskyldiges bruttointäkter – inklusive de bi-inkomster den skattskyldige må hava åtnjutit – i förekommande fall

Vid bestämning av avdrag för nedsatt skatteförmåga vid existensminimum skall såsom inkomst av tjänst upptagas den skattskyldiges bruttointäkter – inklusive de bi-inkomster den skattskyldige må hava åtnjutit – i förekommande fall

¹ Senaste lydelse 1978:944.

Nuvarande lydelse

minskade med sådana nödiga utgifter för inkomstens förvärvande, för vilka den skattskyldige vid taxering äger åtnjuta avdrag, t. ex. avgifter, som den skattskyldige erlagt för sådan pensionsförsäkring eller sjuk- eller olycksfallsförsäkring, som tagits i samband med tjänst, eller avgifter, som den skattskyldige i samband med tjänsten erlagt för egen eller efterlevandes pensionering annorledes än genom försäkring, eller kostnader för resor till och från arbetet. Utgöres inkomsten av livränta, varom i 32 § 2 mom. förmäles, skall livräntan inräknas i inkomsten med oreducerat belopp. Även sådan livränta till följd av personskada som icke är av skattepliktig natur skall inräknas i inkomsten. Vid bestämning av avdrag för nedsatt skatteförmåga vid existensminimum skall hänsyn vidare tagas till om den skattskyldige uppburit skattefri ersättning på grund av kollektiv sjukförsäkring. Barnbidrag medräknas icke i inkomsten.

Föreslagen lydelse

minskade med sådana nödiga utgifter för inkomstens förvärvande, för vilka den skattskyldige vid taxering äger åtnjuta avdrag, t. ex. avgifter, som den skattskyldige erlagt för sådan pensionsförsäkring eller sjuk- eller olycksfallsförsäkring, som tagits i samband med tjänst, eller avgifter, som den skattskyldige i samband med tjänsten erlagt för egen eller efterlevandes pensionering annorledes än genom försäkring, eller kostnader för resor till och från arbetet. Utgöres inkomsten av livränta, varom i 32 § 2 mom. förmäles, skall livräntan inräknas i inkomsten med oreducerat belopp. Även sådan livränta till följd av personskada som icke är av skattepliktig natur skall inräknas i inkomsten. Vid bestämning av avdrag för nedsatt skatteförmåga vid existensminimum skall hänsyn vidare tagas till om den skattskyldige uppburit skattefri ersättning på grund av *sådan* kollektiv sjukförsäkring *som avses i 32 § 3 mom. tredje stycket*. Barnbidrag medräknas icke i inkomsten.

Fråga om avdrag i andra fall för nedsatt skatteförmåga vid existensminimum får bedömas med särskilt beaktande av att en riktig uppskattning verkställs av inkomstförhållandena, speciellt med hänsyn till den omfattning, vari naturaförmåner må hava åtnjuts, och dessa förmåners värde.

Har den skattskyldige haft lägre levnadskostnader än normalt skall den skattskyldiges existensminimum anses hava i motsvarande mån understigit normalbeloppet, t. ex. om en ogift skattskyldig haft gemensamt hushåll med anhöriga eller andra eller om en skattskyldig åtnjutit särskild förmån i form av billiga livsförnödenheter eller andra liknande förmåner. I regel torde anledning överhuvud icke föreligga att bevilja avdrag för nedsatt skatteförmåga vid existensminimum åt s. k. hemmasöner eller hemmadöttrar. Icke heller må avdrag medgivas, om den skattskyldige ägt tillgångar; dock att härvid bortses från sedvanliga husgeråd, möbler och kläder, arbetsredskap,

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

mindre bostadsfastighet av enklaste beskaffenhet osv. Å andra sidan må existensminimum beräknas hava överstigit normalbeloppet, om den skattskyldige haft utgifter för underhåll av make och barn, med vilka han icke levt tillsammans under beskattningsåret. Existensminimum för den skattskyldige må jämväl i annat fall bestämmas högre än normalbeloppet, om särskilda skäl därtill föranleda.

Har den skattskyldige under beskattningsåret enligt beslut av den lokala skattemyndigheten åtnjutit befrielse från eller nedsättning av den preliminära skatten på grund av nedsatt skatteförmåga vid existensminimum, bör vid prövning av frågan om avdrag vid taxeringen för nedsatt skatteförmåga avvikelse icke ske från det av förstnämnda myndighet fastställda existensminibeloppet, såvida icke nya omständigheter framkommit; såsom exempel å dylika omständigheter må nämnas att den skattskyldige äger tillgångar, varom den lokala skattemyndigheten saknat kännedom, eller att den skattskyldiges ekonomiska ställning påtagligt förbättrats efter den lokala skattemyndighetens beslut.

Har den skattskyldige icke haft högre inkomst än det för honom beräknade existensminibeloppet och har detta befunnits bero av förhållande, varom i 50 § 2 mom. tredje stycket förmäles, bör avdrag för nedsatt skatteförmåga medgivnas med så stort belopp, att den skattskyldige icke påföres beskattningsbar inkomst. Har den skattskyldige rätt att åtnjuta skattereduktion enligt 2 § 4 eller 5 mom. uppbördslagen (1953:272), skall avdrag för nedsatt skatteförmåga beräknas med beaktande härav.

Är inkomsten högre än nyss sagts men icke så stor, att inkomsten minskad med skatten därå uppgår till existensminimum, bör avdrag för nedsatt skatteförmåga beviljas med så stort belopp, att större skatt icke kommer att uttagas än att inkomsten, minskad med skatten, uppgår till beloppet av existensminimum.

Nedsatt arbetsförmåga skall anses föreligga jämväl i det fall att den skattskyldige på grund av arbetsskygghet eller missanpassning eller eljest av psykiska skäl har svårt att förvärva normal arbetsinkomst.

Denna lag träder i kraft en vecka efter den dag, då lagen enligt uppgift på den har kommit ut från trycket i Svensk författningssamling, och tillämpas första gången vid 1980 års taxering.

3 Förslag till Lag om ändring i taxeringslagen (1956:623)

Härigenom föreskrivs att 37 § 1 mom. taxeringslagen (1956:623)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

37 §

Nuvarande lydelse

1 mom.² Till ledning vid inkomsttaxering och registrering av preliminär A-skatt, som har innehållits genom skatteavdrag, skall varje år utan anmaning avlämnas uppgifter (*kontrolluppgifter*) för det föregående kalenderåret enligt följande uppställning.

<i>Uppgiftsskyldig</i>	<i>Vem uppgiften skall avse</i>	<i>Vad uppgiften skall avse</i>
3. Försäkringsanstalt och understödsförening.	Den som från anstalten eller föreningen uppburit belopp, ej understigande 200 kronor för hela året, på grund av försäkring av den art att skatteplikt för beloppet föreligger, dock att om livränta utgivits till följd av personskada eller om ersättning utgått på grund av kollektiv sjukförsäkring, uppgift skall lämnas även om belopp som icke är av skattepliktig natur och som för hela året överstiger 200 kronor.	Utgivet belopp. Har till följd av personskada utgivits skattepliktigt engångsbelopp skall särskilt anmärkas om skattepliktigt engångsbelopp utgivits tidigare på grund av samma skada. Om så är fallet skall angivas beloppets storlek och utbetalningsåret.

Föreslagen lydelse

1 mom. Till ledning vid inkomsttaxering och registrering av preliminär A-skatt, som har innehållits genom skatteavdrag, skall varje år utan anmaning avlämnas uppgifter (*kontrolluppgifter*) för det föregående kalenderåret enligt följande uppställning.

¹ Lagen omtryckt 1971:394. Senaste lydelse av lagens rubrik 1974:773.

² Senaste lydelse 1979:1000.

<i>Uppgiftsskyldig</i>	<i>Vem uppgiften skall avse</i>	<i>Vad uppgiften skall avse</i>
3. Försäkringsanstalt och understödsförening.	Den som från anstalten eller föreningen uppburit belopp, ej understigande 200 kronor för hela året, på grund av försäkring av den art att skatteplikt för beloppet föreligger, dock att om livränta utgivits till följd av personskada eller om ersättning utgått på grund av sådan kollektiv sjukförsäkring som avses i 32 § 3 mom. tredje stycket kommunalskattelagen (1928:370), uppgift skall lämnas även om belopp som icke är av skattepliktig natur och som för hela året överstiger 200 kronor.	Utgivet belopp. Har till följd av personskada utgivits skattepliktigt engångsbelopp skall särskilt anmärkas om skattepliktigt engångsbelopp utgivits tidigare på grund av samma skada. Om så är fallet skall angivas beloppets storlek och utbetalningsåret.

Denna lag träder i kraft en vecka efter den dag, då lagen enligt uppgift på den har kommit ut från trycket i Svensk författningssamling, och tillämpas första gången i fråga om kontrolluppgift till ledning för 1980 års taxering.

BUDGETDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1979-12-20

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Bohman, Mundebo, Wikström, Friggebo, Mogård, Dahlgren, Åsling, Söder, Krönmark, Burenstam Linder, Johansson, Wirtén, Holm, Andersson, Boo, Winberg, Adelsohn, Danell, Petri

Föredragande: statsrådet Mundebo

Proposition om vissa ändringar i arvs- och gåvobeskattningen av livförsäkringar, m .m.

1 Inledning

Livförsäkringsskattekommittén (Fi 1971:07), LSK, lade i sitt slutbetänkande (Ds B 1977:4) Kapitalförsäkring m. m. fram flera förslag om ändringar i försäkringsbeskattningen. Vissa förslag avsåg arvs- och gåvobeskattningen av livförsäkringar. Andra gällde inkomst- och förmögenhetsbeskattning av kapitalförsäkringar, avdragsrätt vid inkomsttaxeringen för egenföretagares premier för gruppsjukförsäkring samt den skattemässiga behandlingen av avtalsgruppsjukförsäkring (AGS) och trygghetsförsäkring vid yrkesskada (TFY).

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Göta hovrätt, kammarrätten i Göteborg, Stockholms tingsrätt, domstolsverket, riks-försäkringsverket, försäkringsinspektionen, kammarkollegiet, riksskatteverket (RSV), länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län, försäkringsrättskommittén (Ju 1974:09), Arbetsmarknadens försäkrings AB, Centralorganisationen SACO/SR, Familjeföretagens förening, Folksam, Föreningen auktoriserade revisorer, Försäkringsanställdas förbund, Försäkringstjänstemannaförbundet, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen i Sverige (LO), Landstingsförbundet, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Skånes handelskammare, Stockholms handelskammare, Svensk industriförening, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska bankföreningen, Svenska företagares riksförbund, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Svenska handelskammarförbundet, Svenska kommunförbundet, Svenska revisorsamfundet, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges advokatsamfund, Sveriges grossistförbund,

Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges jordägareförbund samt Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening.

Stockholms handelskammare, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska bankföreningen, Svenska handelskammarförbundet, Sveriges grossistförbund, Sveriges industriförbund och Sveriges köpmannaförbund åberopar utlåtande av Näringslivets skattedelegation, som i fråga om förslagen angående arvs- och gåvobeskattningen ansluter sig till Svenska försäkringsbolags riksförbunds yttrande. Kooperativa förbundet instämmer i Folksams yttrande. LRF hänvisar till utlåtande av Lantbrukarnas skattedelegation.

Jag avser att i det följande ta upp vissa av kommitténs förslag beträffande arvs- och gåvobeskattningen av livförsäkringar, främst beskattningen av förmänstagares förvärv av livränta och behandlingen av utländska försäkringar. De delar av betänkandet som avser beskattning enligt lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt, AGL, bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. En sammanställning av remissyttrandena över dessa delar av betänkandet bör fogas till protokollet som *bilaga 2*. Betänkandet innehåller redogörelser för innehållet i nuvarande regler.

Jag har funnit det lämpligt att i detta sammanhang ta upp två ytterligare frågor på arvs- och gåvobeskattningens område. Den ena gäller arvsskattefrihet för fria trossamfund m. fl. Ett förslag i den frågan lades fram i prop. 1978/79:160. Riksdagen avlog propositionen men förutsatte att ett nytt förslag skulle föreläggas riksdagen innevarande höst (SkU 1978/79:55, rskr 1978/79:334). Jag lägger i det följande fram ett överarbetat förslag till arvsskattefrihet för trossamfunden och vissa andra religiösa sammanslutningar och organ. Den andra frågan gäller AGL:s bestämmelser om efterbeskattning och återvinning. På framställning av kammarkollegiet kommer jag att föreslå en komplettering av dessa bestämmelser.

Som jag inledningsvis nämnde innehåller LSK:s betänkande också förslag om bl. a. inkomst- och förmögenhetsbeskattning av kapitalförsäkringar. Förslagen berör endast kapitalförsäkringar som har belånats för högre belopp än tre basbelopp. Beträffande sådana försäkringar föreslår LSK i princip att viss procent av lånebeloppet, alternativt försäkringens tekniska återköpsvärde, årligen skall tas upp som skattepliktig inkomst för försäkringens ägare och att samma belopp skall behandlas som skattepliktig tillgång vid försäkringsägarens förmögenhetsbeskattning. Vid remissbehandlingen har det visat sig att meningarna om hur kapitalförsäkringarna skall behandlas är delade. Många remissinstanser motsätter sig LSK:s förslag. Andra ställer sig positiva till tanken på en förmögenhetsbeskattning och individuell inkomstbeskattning av kapitalförsäkringar. Bland dem finns dock olika uppfattningar om hur beskattningen tekniskt bör genomföras. En vanlig uppfattning är att nya regler inte bör begränsas till belånade försäkringar.

För egen del vill jag inte bestrida att det i och för sig kan anföras skäl för en

ändring av nuvarande principer för inkomst- och förmögenhetsbeskattning av kapitalförsäkringar. LSK:s betänkande och de synpunkter som har framkommit vid remissbehandlingen belyser dock svårigheterna att göra avgränsningar som är materiellt tillfredsställande och samtidigt tekniskt hanterbara. Gemensamt för LSK:s förslag och de alternativ som föreslagits av remissinstanserna är vidare att de skulle försämra möjligheterna för det långsiktiga försäkringssparandet. Från samhällsekonomisk synpunkt är det önskvärt att detta sparande upprätthålls. Till detta kan läggas en annan synpunkt. De större kapitalförsäkringar som berörs av LSK:s förslag har ofta som funktion att ge dödsfallsskydd och underlätta generationsskiften inom familjeföretagen. En löpande inkomst- och förmögenhetsbeskattning av det slag som LSK har föreslagit skulle leda till påfrestningar för många av de berörda företagen, eftersom beskattningen ofta skulle göra det nödvändigt för försäkringstagarna-företagsägarna att öka löneuttagen för att finansiera de nya skatterna. En sådan effekt motverkar direkt syftet med de nya regler för kapitalbeskattning av småföretag som infördes hösten 1977.

Av nu angivna skäl har jag kommit till slutsatsen att LSK:s förslag om inkomst- och förmögenhetsbeskattning av kapitalförsäkringar inte bör läggas till grund för lagstiftning.

I LSK:s betänkande diskuterades fyra olika alternativ för behandlingen av AGS. Förra året genomfördes lagstiftning enligt det minst ingripande av dessa alternativ. Det har emellertid visat sig att reglerna har blivit oklara i ett avseende. Jag avser därför att nu föreslå ett förtydligande av reglerna om den skattemässiga behandlingen av kollektiv sjukförsäkring. I övrigt kommer jag inte att ta upp LSK:s förslag på inkomstbeskattningens område.

2 Arvs- och gåvobeskattning av livförsäkringar

2.1 Inledande synpunkter

Den svenska arvsskatten beräknas i princip på det förmögenhetstillskott (den arvs- eller testamentslott) som arvingar och testamentstagare får i samband med ett dödsfall. Gåvoskatten avses på motsvarande sätt träffa det förmögenhetstillskott som en gåva medför.

I AGL finns utförliga regler om hur de skattepliktiga lotterna skall beräknas. Till grund för den lottläggning som görs i skatteärendet ligger de civilrättsliga reglerna om makars egendomsförhållanden, arv och testamente samt de rättigheter som uppkommer på grund av försäkringsavtal. Dessa regler finns främst i giftermålsbalken (GB), ärvdabalken (ÄB) och lagen (1927:77) om försäkringsavtal (FAL).

Enligt GB:s bestämmelser om makars egendom har vardera maken rätt att vid äktenskapets upplösning – eller vid boskillnad – få ut hälften av makarnas sammanlagda giftorättsgods. Vid arvsbeskattningen gäller enligt 15 § AGL att efterlevande makes giftorättsandel är fri från arvsskatt. Endast i

undantagsfall läggs dock en verklig bodelning till grund för beskattningen: I stället görs vid skatteberäkningen en s. k. schematisk bodelning. Vid denna beaktas förekomsten av äktenskapsförord. Däremot tas inte hänsyn till vederlagsanspråk m. m. som enligt GB:s regler kan leda till en annan fördelning av giftorättsgodset än den nämnda hälftendelningen.

De lotter som enligt civilrättsliga regler tillfaller arvingar och testamentstagare är i princip skattepliktiga. I likhet med vad som gäller när efterlevande makes giftorätsandel skall bestämmas är huvudregeln att lottläggningen inte baseras på något verkligt arvskifte utan görs i form av ett s. k. schematiskt skifte. Vid detta beaktas i princip bara den legala arvsordningen och föreskrifter i testamente. Detta innebär att t. ex. en bröstarvinges laglottsanspråk bara beaktas om arvingen särskilt yrkar det och att man i princip inte heller tar hänsyn till arvsförskott o. d.

Avgörande för behandlingen av en livförsäkring är om förmånstagare har insatts eller ej. Saknas förmånstagarförordnande ingår försäkringen i boet och behandlas enligt de regler som jag nyss har nämnt. Har förmånstagare däremot insatts ingår enligt 104 § första stycket FAL försäkringen inte i boet. För att skydda den efterlevande makens giftorätt och bröstarvingarnas rätt till laglott finns emellertid en specialregel i 104 § andra stycket FAL. Om ett förmånstagarförordnande kan återkallas behandlas nämligen försäkringen i dessa avseenden som om den hade ingått i boet och tillagts förmånstagaren genom testamente. Detta kan påverka fördelningen av egendomen och kan även leda till att förmånstagarförordnandet får jämkas.

I 12 § AGL finns bestämmelser om arvsbeskattning av förmånstagarförvärv. Som nyss nämnts anses förvärvet i civilrättsligt hänseende inte ingå i kvarlåtenskapen. Vid arvsbeskattningen tillämpas en annan princip. Om en förmånstagare vid försäkringstagarens död får förfoganderätten över försäkringen eller en utbetalning på grund av den, skall förvärvet vid beräkning av arvsskatt anses som arvfallen egendom. Grunden för beskattningen är här, liksom i övrigt vid arvs- och gåvobeskattningen, det förmögenhetstillskott som förmånstagaren får. Vid beräkningen av detta tar man därför i princip hänsyn till de civilrättsliga regler som kan inverka på omfattningen av förvärvet. Bestämmelserna i 104 § andra stycket FAL om jämkning i vissa fall är således tillämpliga. Om en efterlevande make är förmånstagare, skall den andel av förvärvet som motsvarar giftorätten undantas från beskattning. Vidare gäller enligt 12 § AGL att förmånstagarförvärv behandlas gynnsammare än många andra förvärv i skattehänseende. Vissa typer av förvärv är helt befriade från skatt. Vid andra förvärv medges grundavdrag, som kan uppgå till betydande belopp. Dessa avdrag har införts av sociala skäl och för att uppmuntra försäkringssparandet.

Om en förmånstagare får förfoganderätten över en försäkring eller utbetalning på grund av den i annat fall än i samband med försäkringstagarens död, beskattas förvärvet enligt 37 § 2 mom. AGL som gåva. Bestämmelserna i 12 § AGL om arvsbeskattning av förmånstagarförvärv

skall tillämpas även vid gåvobeskattningen.

LSK har inte ansett det ingå i sitt uppdrag att företa en principiell översyn av försäkringars inverkan på arvs- och gåvobeskattningen. De förslag som kommittén lägger fram har till syfte främst att anpassa AGL:s bestämmelser till ändringar på inkomstbeskattningens område och att undanröja vissa oklarheter i nuvarande regler.

Som nämnts i inledningen avser jag att i det följande behandla LSK:s förslag angående beskattningen av förmånstagares förvärv av livränta och behandlingen av utländska försäkringar. Först kommer jag dock att ta upp en fråga som har samband med den principiella grunden för beskattningen av förmånstagarförvärv, nämligen frågan i vilken mån man skall beakta att förmånstagaren kan ha lämnat ekonomiskt vederlag för förordnandet. De nu nämnda frågorna behandlas i avsnitten 4.3.1, 4.3.5 och 4.3.2 i betänkandet. Jag skall också ta upp en fråga om förtydligande av värderingsreglerna i 23 § AGL (avsnitt 4.4 i betänkandet).

Flertalet av LSK:s förslag gäller skatterättsliga frågor som har nära samband med de civilrättsliga reglerna. Kommittén föreslår även direkta ändringar i den civilrättsliga lagstiftningen. Några förslag gäller sålunda jämkningsreglerna i 104 § andra stycket FAL och behandlingen av den ökning i giftorättsandel och laglott som jämkningsreglerna kan medföra (avsnitt 4.2.1 och 4.2.2 i betänkandet). Vidare föreslås en komplettering av bestämmelserna i 12 § AGL om beräkning av efterlevande makes skattefria förvärv (avsnitt 4.3.4) samt bestämmelser som klargör i vilka fall det är tillåtet att vid brist i boet avräkna boets skulder från värdet av ett förmånstagarförvärv (avsnitt 4.3.3). LSK har ansett att dessa förslag i huvudsak har karaktär av förtydligande eller innebär kodifiering av praxis. Härutöver har LSK lagt fram förslag till nya regler som innebär att en efterlevande makes rätt till pension på grund av egen frivillig pensionsförsäkring i fortsättningen skall undantas från beskattning (avsnitt 4.2.3).

Många remissinstanser har i princip ställt sig positiva till de nu berörda förslagen. Andra har dock ansett att det inte är lämpligt att nu ändra den civilrättsliga lagstiftningen eller de skatterättsliga bestämmelser som har samband med denna. I stället bör man enligt dessa remissinstanser först avvakta resultatet av försäkringsrättskommitténs (Ju 1974:09) och familjelagssakkunnigas (Ju 1970:52) arbete. Erinringar i sak har också riktats mot förslagen, främst såvitt avser de föreslagna ändringarna i 104 § andra stycket FAL samt bestämmelserna om en efterlevande makes egen pensionsförsäkring och avräkning av skulder från värdet av förmånstagarförvärv.

För egen del vill jag understryka att LSK:s genomgång av dessa frågor har stort värde i sig. Kommittén har pekat på flera områden där det kan vara motiverat att överväga materiella ändringar i nuvarande regler. Ändå anser jag att man tills vidare bör avstå från dessa ändringar. Som påpekats vid remissbehandlingen pågår en omfattande översyn av de familje- och försäkringsrättsliga reglerna. Översynen omfattar bl. a. FAL:s regler om

förmånstagarförordnandenas civilrättsliga verkningar såvitt gäller giftorätt och laglott samt förhållandet till borgenärerna. Jag vill också erinra om att det ingår i försäkringsrättskommitténs uppdrag att överväga de frågor om arvs- och gåvobeskattning som har samband med förmånstagarförordnandena. Man bör enligt min mening inte föregripa resultatet av detta arbete genom att nu ändra de civilrättsliga regler som direkt berörs av utredningsarbetet eller de skatterättsliga regler som är avhängiga av hur den civilrättsliga lagstiftningen utformas. Av detta följer att jag inte anser det lämpligt att nu överväga de föreslagna ändringarna i 104 § FAL eller att gå in på de frågor som rör efterlevande makes rätt till egen frivillig pensionsförsäkring och möjligheterna att avräkna dödsboets skulder från värdet av ett förmånstagarförvärv. Vidare anser jag att man med hänsyn till det pågående utredningsarbetet f. n. bör avstå också från de ändringar som enligt LSK främst har karaktären av förtydliganden eller som innebär kodifiering av praxis. Jag vill med detta inte bestrida att det finns ett påtagligt behov av information om den rätta tolkningen och tillämpningen av de mycket komplicerade reglerna om livförsäkringars inverkan på arvs- och gåvobeskattningen. Tills vidare bör dock detta behov tillgodoses på annat sätt än genom lagstiftning.

LSK:s betänkande innehåller slutligen också ett förslag som gäller belånade försäkringar. Enligt LSK förekommer missbruk i den formen att belånade försäkringar utnyttjas för att erhålla de socialt motiverade grundavdrag som medges enligt 12 § AGL. För att hindra detta föreslår LSK att skulder för vilka en försäkring utgör säkerhet i princip inte skall vara avdragsgilla vid beräkning av behållningen i försäkringstagarens eller hans makes bo. Förslaget har godtagits av många remissinstanser men har avstyrkts av bl. a. företrädare för försäkringsbranschen och näringslivet. De kritiska remissinstanserna vänder sig främst mot att förslaget medför att den skatt som dödsboet skall betala kommer att beräknas på en större behållning än den verkliga. Dessutom uppkommer enligt dessa remissinstanser en oacceptabel skillnad i förhållande till den situationen att försäkringstagaren i stället löser lånet kort tid före sin död. De understryker också att den föreslagna regeln går betydligt längre än vad som skulle vara befogat för att komma till rätta med vad kommittén betecknat som missbruk. Förmånstagarrens rätt till grundavdrag enligt 12 § AGL kan således redan vara utnyttjad eller det kan vara fråga om en utmätningsbar försäkring, som inte ger rätt till grundavdrag. I sådana fall skulle kommitténs förslag leda till dubbelbeskattning. I flera remissyttranden har också påpekats att LSK inte har löst frågan om hur man skall förfara om försäkringen endast utgör sekundär säkerhet. För egen del anser jag att invändningarna har en sådan tyngd att förslaget inte bör läggas till grund för lagstiftning.

2.2 Den principiella skattskyldigheten för förmånstagarförvärv

Enligt 12 § och 37 § 2 mom. AGL beskattas förmånstagarförvärv som arv eller gåva. Stadgandena är generellt utformade. Det finns alltså inte några uttryckliga bestämmelser om att undantag kan medges från skattskyldigheten med hänsyn till de omständigheter som har föranlett försäkringstagaren att göra förordnandet. Att sådana hänsyn ändå bör tas har emellertid hävdats i olika sammanhang.

Förmånstagarförordnanden är i de allra flesta fall benefika, dvs. förmånstagaren har inte gjort någon motprestation utan förordnandet har gåvokaraktär. Under förarbetena till den lagstiftning år 1931 varigenom skattskyldighet för förmånstagarförvärv infördes uttalades att anledning inte syntes föreligga att skapa särskilda regler för det fall då förmånen kompenserades av en motprestation (prop. 1931:211 s. 40). Rätt till tjänstepension undantogs dock från beskattning på grund av dess karaktär av uppskjuten lön.

När AGL behandlades i lagrådet utgick lagrådet (prop. 1941:192 s. 260) från att den dittills gällande lagstiftningen bara avsett förvärv som var benefika och att den föreslagna lagstiftningen uppenbarligen inte skulle anses medföra att skattskyldigheten utsträcktes till att avse förvärv som inte var benefika. Lagrådets uttalande motsades inte under det fortsatta lagstiftningsarbetet.

LSK uttalar som sin mening att 1931 års lagstiftning innebar skattskyldighet även för onerösa förvärv, dvs. förvärv där förmånstagaren själv betalat premierna eller på annat sätt presterat något för att bli förordnad som förmånstagare, och att denna princip fortsatt att tillämpas trots lagrådets uttalande. LSK hänvisar till ett utslag av högsta domstolen år 1942 (NJA 1942 s. 61) i vilket en advokat beskattades för ett förmånstagarförvärv på grund av en försäkring som hans kollega hade tecknat. Advokaten hade själv tecknat en motsvarande försäkring med kollegan som förmånstagare. Försäkringarna hade tecknats i samband med att advokaterna ingick bolagsavtal. Ett utslag av högsta domstolen (NJA 1976 s. 629) har emellertid enligt kommittén medfört att det i fortsättningen inte går att hävda att onerösa förmånstagarförvärv skall beskattas. I det aktuella fallet avled försäkringstagaren och efterlämnade sin fränskilda hustru som förmånstagare. Försäkringarna hade tagits under äktenskapet och vid bodelningen hade hustrun oåterkalleligt satts in som förmånstagare för att hennes giftorätt skulle tillgodoses. Högsta domstolen ansåg att hustruns rätt grundades inte endast på försäkringsavtalet utan också på det i samband med hemskillnaden träffade bodelningsavtalet och att förordnandena alltså inte var av benefik karaktär. Arvsskatt skulle därför inte utgå.

LSK anför att det torde vara mycket svårt för granskningsmyndigheten att prestera godtagbar bevisning om att ett förmånstagarförvärv är benefikt. Kommittén vill därför i lagtexten införa en uttrycklig regel om att skattskyldighet föreligger oavsett om vederlag har lämnats. Kommittén

föreslår emellertid samtidigt en särskild undantagsregel om skattefrihet för just det fall där – liksom i 1976 års rättsfall – förmånstagaren vid bodelning har belastats för värdet av ett oåterkalleligt förordnande.

Förslaget har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Remissutfallet visar också att uppfattningen är delad om vad som är gällande rätt. Samtliga instanser ställer sig emellertid positiva till ett förtydligande av lagen. Kommitténs förslag till huvudregel tillstyrks av flertalet fiskala myndigheter. Några länsstyrelser finner det emellertid obilligt. Advokatsamfundet liksom försäkringsbranschen anser förslaget principiellt felaktigt och föreslår i stället att en regel införs om att skattskyldighet inte skall föreligga för sådana förvärv som förmånstagaren själv visar är onerösa. Förslaget till särskilt undantag för just bodelningsfallen avvisas av samtliga remissinstanser.

För egen del får jag anföra följande. Remissutfallet har visat att meningarna om vad som är gällande rätt är delade. Det är därför av vikt att genom uttryckliga bestämmelser skapa klarhet på denna punkt. Vid utformningen av bestämmelserna bör man givetvis eftersträva en lösning som står i överensstämmelse med grunderna för beskattningen enligt AGL. Det är samtidigt viktigt att de praktiska synpunkterna beaktas.

Beskattningen av arv och gåva grundas, som jag tidigare framhållit, på att arvingen resp. gåvotagaren har fått ett förmögenhetstillskott. Det är tillskottet som beskattas. Har mottagaren lämnat vederlag för förvärvet, föreligger inte något förmögenhetstillskott och någon beskattning skall i princip inte ske. Undantag finns dock. Det förekommer t. ex. att en testamentstagare på ett eller annat sätt har presterat något för den avlidne och att det är denna prestation som har föranlett förordnandet i testamentet. Likväl beskattas testamentstagaren för sitt förvärv. Det ligger i de flesta fall nära till hands att i detta avseende behandla ett förmånstagarförordnande på samma sätt som ett testamentariskt förordnande. Båda är så gott som undantagslöst av benefik karaktär och medför då ett förmögenhetstillskott för mottagaren. Vidare kan ett vanligt förmånstagarförordnande liksom ett testamente fritt återkallas. Förordnandet medför inte heller någon inskränkning i försäkringstagarens rätt att förfoga över försäkringen genom t. ex. pantsättning eller återköp. Skulle förmånstagaren avlida före försäkringstagaren, inträder inte förmånstagarens arvingar automatiskt i hans ställe utan förordnandet skall anses förfallet.

Jämförelsen med vad som gäller i fråga om testamentariska förordnanden talar för att man bör tillämpa principen att förmånstagarförvärv skall beskattas oberoende av om vederlag har lämnats eller inte. Även starka praktiska och administrativa skäl talar för en sådan lösning.

Frågan är då om denna princip skall tillämpas undantagslöst eller om avsteg skall få ske i vissa fall. LSK har föreslagit att vederlag som har lämnats i samband med bodelningsavtal mellan makar skall beaktas. Även enligt min mening skulle det i vissa sådana fall vara obilligt att bortse från vederlaget.

En undantagsregel är därför motiverad. I likhet med remissinstanserna anser jag det emellertid inte lämpligt att utforma en regel som uteslutande tar sikte på bodelningsfallen. Det förekommer att ett förmånstagarförordnande ingår som ett led även i andra ekonomiska uppgörelser. En undantagsregel bör enligt min mening täcka även dessa fall.

Samtidigt är det nödvändigt att ge undantagsregeln en restriktiv utformning. Den bör för det första få tillämpas bara i de fall då försäkringstagaren har åtagit sig att låta förordnandet stå vid makt, dvs. då förordnandet är oåterkalleligt. Vidare bör fordras att detta åtagande har tillkommit genom ett särskilt avtal och mot ett i avtalet bestämt vederlag. Det bör alltså inte vara tillräckligt att förmånstagaren har utfört prestationer som försäkringstagaren ensidigt beslutar sig för att ersätta eller belöna genom förordnandet.

I likhet med LSK anser jag att vederlaget skall beaktas på så sätt att det avräknas från värdet av förmånstagarförvärvet. Som jag redan har nämnt bör regeln tillämpas mycket restriktivt. Beskattningsmyndigheten bör kunna utgå från att beskattning skall ske. Avräkning skall medges endast i sådana fall då den skattskyldige kan visa att de här angivna förutsättningarna för skattefrihet föreligger och får inte överstiga det styrkta värdet av vederlaget. Relativt höga krav bör ställas på utredningen.

2.3 Beskattning av förmånstagaresh förvärv på grund av pensionsförsäkring eller annan livränteförsäkring

I FAL görs skillnad mellan två huvudtyper av livförsäkring, nämligen kapitalförsäkring och livränteförsäkring. Med kapitalförsäkring förstås en försäkring som faller ut med ett fixerat kapitalbelopp. Vid en livränteförsäkring däremot skall betalningen fortgå under viss tid och är dessutom i princip beroende av att en eller flera personer lever.

Vid inkomstbeskattningen tillämpas en annan indelning. Skiljelinjen går där mellan pensionsförsäkring (P-försäkring) och kapitalförsäkring (K-försäkring). Som P-försäkring anses enligt punkt 1 av anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen (1928:370), KL, sådan livförsäkring som inte ger rätt till andra försäkringsbelopp än ålderspension, invalidpension och efterlevandepension. För att en P-försäkring skall föreligga fordras numera också att försäkringen har meddelats i försäkringsrörelse som bedrivits här i Sverige. Vidare fordras att försäkringsvillkoren uppfyller de relativt detaljerade krav som anges i anvisningspunkten. En livförsäkring som enligt dessa regler inte utgör P-försäkring behandlas som K-försäkring. I inkomstskattehänseende gäller helt skilda regler för P- och K-försäkringar. Vid K-försäkring är premien avdragsgill endast inom ramen för det s. k. försäkringsavdraget (250 alt. 500 kr.). Å andra sidan är utfallande belopp inte skattepliktiga. Vid P-försäkring däremot är premien i princip avdragsgill i sin helhet medan utfallande belopp beskattas som inkomst av tjänst.

Bestämmelserna i 12 § AGL om arvsbeskattning av förmånstagarförvärv anknyter till de civilrättsliga reglerna i FAL men också till inkomstskatte-reglerna i KL. Denna dubbla anknytning har försvärat terminologin. I paragrafen används uttrycken livränteförsäkring, pensionsförsäkring och kapitalförsäkring. Det förstnämnda uttrycket har hämtats från FAL medan de två sistnämnda enligt uttrycklig föreskrift skall ha den innebörd som anges i KL. Detta innebär bl. a. att uttrycket livränteförsäkring omfattar såväl P-försäkringar som vissa K-försäkringar. Den terminologi som i olika sammanhang används för att beteckna utfallande belopp skiftar också något. I det följande kommer jag att använda uttrycket pension för de belopp som utfaller på grund av en P-försäkring och uttrycket K-livränta för en livränta som utgår på grund av en annan livränteförsäkring än P-försäkring.

Skattskyldigheten enligt AGL för vad en förmånstagarare får på grund av en livränteförsäkring är begränsad på olika sätt. För P-försäkringarna är reglerna särskilt förmånliga. P-försäkringar som har tagits i samband med tjänst (tjänstepensionsförsäkringar) och frivilliga P-försäkringar för vilka premiebetalningen har påbörjats eller fullgjorts genom engångsbetalning mer än tio år före skattskyldighetens inträde (äldre P-försäkringar) medför över huvud taget inte någon skattskyldighet enligt AGL för förmånstagaren. Förvärv på grund av yngre P-försäkringar liksom förvärv på grund av andra livränteförsäkringar medför däremot skattskyldighet. Förmånstagarna får dock avdrag med 10 000 kr. per år beträffande yngre P-försäkringar och 2 500 kr. per år i fråga om K-livräntor.

Om förmånstagaren vid försäkringstagarens död får förfoganderätten till försäkringen, skall enligt 12 § AGL kapitalvärdet av den del av pensionen eller K-livräntan som överstiger grundavdraget arvsbeskattas. Värdet läggs samman med eventuell annan egendom som förmånstagaren samtidigt får på grund av arv eller testamente efter den avlidne. Om förmånstagaren inte får förfoganderätt till försäkringen, skall i stället pensionen eller livräntan gåvobeskattas allteftersom beloppen betalas ut (37 § 2 mom. AGL).

Som tidigare nämnts utgör belopp som faller ut på grund av en P-försäkring skattepliktig inkomst för mottagaren. Den omständigheten att beloppen även träffas av arvs- eller gåvokatt inverkar inte på inkomstbeskattningen. Skulle förmånstagaren ha inkomster vid sidan av pensionen, kan det sammanlagda skatteuttaget bli högt. Vid stora sidoinkomster kan det t.o.m. inträffa att den sammanlagda inkomst- och gåvobeskattningen överstiger utfallande pensionsbelopp. Den s. k. 80/85-procentregeln är inte tillämplig beträffande gåvokatt. Regeringen kan emellertid med stöd av 58 a § AGL efter ansökan sätta ned eller efterge gåvokatten. Denna möjlighet har också begagnats.

Beträffande K-livräntor inträffar inte denna dubbla beskattning eftersom utfallande belopp inte inkomstbeskattas. Å andra sidan har premierna för dessa försäkringar betalats med beskattade medel.

LSK har lagt fram förslag beträffande såväl P-försäkringar som andra livränteförsäkringar. Jag kommer att behandla de båda försäkringsformerna var för sig.

P-försäkringar

Fram till år 1976 var kraven för att en försäkring skulle räknas som P-försäkring relativt lindriga. Det stod försäkringstagaren fritt att ta försäkringen på sitt eget eller en annan persons liv. Kapitalbelopp kunde förenas med pensionen. Det fanns inte någon beloppsgräns för avdrag för försäkringspremierna. Genom lagstiftning år 1975 skärptes reglerna avsevärt. Utgångspunkten var att endast sådana försäkringar som fyllde ett verkligt pensioneringsbehov i fortsättningen skulle godtas som P-försäkringar. Ändringarna innebar bl. a. att i princip endast försäkringstagaren själv kunde vara försäkrad, att kapitalbelopp inte längre fick utgå och att utbetalning fick ske endast till försäkringstagaren själv samt till efterlevande make och barn. Vidare kunde en P-försäkring inte längre belånas eller pantsättas. Avdragsrätten för premier begränsades och gjordes beroende av storleken av försäkringstagarens arbetsinkomster. De nya reglerna tillämpas fr. o. m. 1977 års taxering. Har försäkringen tecknats före utgången av år 1975 och var den enligt äldre regler att betrakta som P-försäkring skall den dock alltså behandlas som en sådan.

LSK har inte föreslagit någon ändring i gällande regler om arvs- och gåvoskattefrihet för tjänstepensionsförsäkringar och äldre frivilliga P-försäkringar. Vid sin diskussion av hur yngre frivilliga P-försäkringar skall behandlas i fortsättningen erinrar LSK om att det är faran för skatteflykt som har utgjort det huvudsakliga skälet för arvs- och gåvobeskattning av dessa försäkringar. LSK anser att de nya regler som gäller för försäkringar som tecknats efter utgången av år 1975 i stort sett utesluter möjligheterna till skatteflykt. I fråga om försäkringar som har tecknats efter utgången av år 1975 anser LSK därför att arvs- och gåvobeskattningen av förmånstagarförvärv bör upphöra.

När det gäller P-försäkringar som har tagits dessförinnan – och som ändå är yngre än tio år – framhåller LSK bl. a. att den nuvarande skatteplikten innebär att en försäkring tagen av en egenföretagare i vissa fall kommer att behandlas mer oförmånligt än en tjänstepensionsförsäkring. Från denna synpunkt kan enligt LSK rättviseskäl anses tala för att man slopar arvs- och gåvobeskattningen. Också stegringen av inkomstskatt och marginalsatt samt administrativa skäl talar enligt LSK för detta. LSK anser därför att även de nu ifrågakvarande försäkringarna bör undantas från arvsbeskattning. Likaledes bör gåvobeskattningen upphöra under förutsättning att skattskyldighet inte till någon del har uppkommit innan de föreslagna reglerna träder i kraft. I de fall där gåvobeskattning av årliga pensionsbelopp redan har påbörjats finns det enligt LSK inte tillräckliga skäl att göra någon ändring. En

ändring skulle nämligen innebära att olikhet skapades i förhållande till de fall då förmånstagarförvärvet före lagändringen har beskattats i sin helhet som arv. För dessa gåvoförvärv föreslår kommittén därför att nuvarande bestämmelser skall fortsätta att gälla.

LSK:s förslag till övergångsregler är inte enhälligt. I en reservation föreslås att såväl arvs- som gåvobeskattningen skall behållas för de P-försäkringar som har tecknats före utgången av år 1975 och som är yngre än tio år. Grundavdraget för dessa försäkringar bör emellertid enligt reservanterna höjas från 10 000 kr. till tre basbelopp.

Kommitténs förslag att en förmånstagares förvärv av rätt till pension på grund av frivillig P-försäkring skall befrias från beskattning tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser. Beträffande övergångsreglerna önskar dock flertalet att man skall gå längre än vad kommittén har föreslagit och upphöra även med löpande gåvobeskattning. Reservanternas linje – dvs. bibehållen skattskyldighet för P-försäkringar som har tecknats före utgången av år 1975 – tillstyrks av LO och TCO och får visst stöd av länsstyrelsen i Jönköpings län.

För egen del vill jag i likhet med kommittén understryka att det är risken för skatteflykt som har utgjort skälet för arvs- och gåvobeskattningen av större pensioner i de fall då P-försäkringen har tagits inom kortare tid än tio år före skattskyldighetens inträde. Med hänsyn till den betydande skärpning av KL:s regler som numera har skett torde emellertid risken för skatteflykt genom köp av nya P-försäkringar ha eliminerats. Jag delar därför kommitténs bedömning att samtliga förmånstagarförvärv av pension på grund av försäkringar som har tagits efter utgången av år 1975 bör befrias från arvs- och gåvoskatt.

Även när det gäller sådana P-försäkringar som är yngre än tio år men har tecknats före 1976 års ingång föreligger enligt min mening starka skäl för att nu införa skattefrihet. Det sammanträffande av arvs- och gåvobeskattning och inkomstbeskattning som sker enligt nuvarande regler kan få orimligt hårda effekter i vissa fall. Mot nuvarande regler kan man också – som kommittén har påpekat – invända att en egenföretagares försäkring behandlas mer oförmånligt än en tjänstepensionsförsäkring. Vidare talar administrativa skäl mot att fortsätta med tillämpningen av äldre regler under en lång övergångsperiod. En regel om skattefrihet för dessa försäkringar kan inte heller missbrukas, eftersom det endast är fråga om försäkringar som redan har tecknats. Jag delar därför kommitténs principiella uppfattning att även rätt till pension på grund av försäkring som har tecknats före ingången av år 1976 bör befrias från skatt.

LSK:s förslag innebär emellertid att gåvoskatt även för framtiden skall utgå i de fall då skattskyldighet för något utbetalat belopp redan har inträtt. Kommittén har åberopat att en befrielse även i sistnämnda fall skulle leda till olikheter i beskattningen mellan två samtidigt tagna försäkringar, av vilka den ena före lagändringen har beskattats i sin helhet som arv medan den

andra beskattas löpande som gåva. Även kommitténs förslag skulle emellertid leda till olikheter. Av två P-försäkringar som tecknats samtidigt skulle nämligen den ena kunna gåvobeskattas under lång tid, medan den andra blir skattefri om försäkringstagaren avlider efter de nya reglernas ikraftträdande. De skäl som nyss redovisats för att medge skattefrihet för förvärv av pension på grund av äldre försäkringar gäller även för det fall att utfallande belopp redan har börjat beskattas: beskattningseffekterna på grund av sammanträffandet av gåvo- och inkomstskatt blir hårda och en skattebefrielse kan inte missbrukas i efterhand. Flertalet remissinstanser har också tillstyrkt att skattefriheten utsträcks i förhållande till kommitténs förslag. Statliga myndigheter har påpekat bl. a. att det gäller ett mycket begränsat antal fall och att skattefrihet för de fortsatta utbetalningarna därför inte skulle medföra någon märkbar ekonomisk förlust för det allmänna. Däremot skulle den innebära administrativa vinster. Med hänsyn till det anförda föreslår jag att skattefrihet i här ifrågakvarande fall medges för samtliga utbetalningar som sker efter de nya reglernas ikraftträdande.

Annan livränteförsäkring

Beträffande förvärv av K-livränta föreslår LSK att grundavdraget - med hänsyn till att det har varit oförändrat sedan år 1958 - höjs från nuvarande 2 500 kr. till ett halvt basbelopp. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser. Från försäkringsbranschen har dock uttalats önskemål om större lättnader. Man har framhållit att de år 1975 genomförda skärpningarna av villkoren för P-försäkringar har medfört att det inte längre är möjligt att genom en sådan försäkring skapa ett särskilt efterlevandeskydd för t. ex. föräldrar med låg egen pension eller ett handikappat syskon som för sin försörjning har varit beroende av försäkringstagaren. Den möjlighet som återstår för att säkerställa försörjningen eller standarden för sådana personer är att ta livränteförsäkringar av K-försäkringstyp. Lättnader vid arvs- och gåvobeskattningen beträffande dessa skulle vara en välmotiverad följdändring till 1975 års lagstiftning.

För egen del anser jag det mindre lämpligt att i detta sammanhang ändra grundavdraget för K-livräntor. Denna form av försäkring kan visserligen ha till syfte att skapa ett önskvärt efterlevandeskydd men torde dock i flertalet fall användas som led i kapitalöverföringar till minderåriga barn eller andra närstående. Redan nuvarande regler innebär att det är möjligt att skattefritt föra över 4 500 kr. per år till en förmånstagare (det särskilda grundavdraget 2 500 kr. + det vanliga skattefria gåvobeloppet 2 000 kr.). En höjning av grundavdraget bör enligt min mening inte göras utan att gåvoskattereglerna i övrigt samtidigt ses över. Mot denna bakgrund förordar jag att det nuvarande grundavdraget åtminstone tills vidare behålls oförändrat.

2.4 Beskattning av förvärv på grund av utländska försäkringar

Med utländsk försäkring avses här och i det följande en försäkring som har meddelats i en utomlands bedriven försäkringsrörelse. Frågan om hur förvärv på grund av en sådan försäkring skall behandlas i skattehänseende måste ses mot bakgrund av den civilrättsliga lagstiftningen om förmånstagarförvärv på grund av svenska försäkringar och de motiv som har legat bakom bestämmelserna i 12 § AGL.

Ett lagreglerat förmånstagarinstitut infördes först genom FAL:s tillkomst år 1927. Dessförinnan ansågs ett förordnande sakna verkan mot försäkringstagarens borgenärer och det var tveksamt om det kunde anses giltigt mot dödsbodelägarna. Genom FAL:s bestämmelser öppnades möjlighet att sätta in förmånstagar till livförsäkringar samt till sjuk- och olycksfallsförsäkringar. Förmånstagarrens rätt skyddades i betydande omfattning mot såväl borgenärerna som dödsbodelägarna.

De nya civilrättsliga reglerna om att en förmånstagarers förvärv inte ingick i kvarlåtenskapen följdes inte omedelbart upp på skattelagstiftningens område. De fick därför till följd att domstolarna inte ansåg sig kunna beskatta sådana förvärv. År 1931 infördes emellertid skattskyldighet i princip även för förmånstagarförvärven. Skattskyldigheten begränsades dock starkt. Samma intressen som i FAL hade kommit till uttryck i stadgandena om utmätningskydd ansågs nämligen böra vara vägledande även vid beskattningen. Beträffande rätt till livränta utsträcktes bl. a. av sociala skäl skattefriheten längre än utmätningsfriheten.

För tillämpning av AGL:s bestämmelser om beskattning av förmånstagarförvärv fordras enligt ordalydelsen att förmånstagararen insätts i enlighet med FAL. Denna lag är emellertid tillämplig endast på svenska försäkringar. I de fåtal fall då förvärv på grund av förordnanden i utländska försäkringsavtal har varit uppe till prövning i överinstanserna har domstolarna därför inte ansett sig kunna tillämpa reglerna i AGL. Förvärven har i dessa fall helt undgått beskattning.

LSK föreslår nu att skillnaden i skattskyldighet mellan svenska och utländska försäkringar undanröjs genom att hänvisningen till FAL i 12 § första stycket AGL tas bort. Därmed skulle det enligt kommittén stå klart att skattskyldighet föreligger även för förvärv på grund av utländska försäkringar. När det gäller grundavdrag föreslår LSK emellertid att kravet i 12 § andra stycket AGL på utmätningsfrihet enligt FAL skall finnas kvar. Det innebär enligt kommittén att grundavdrag inte kan komma i fråga beträffande utländska försäkringar.

Förslaget om skattskyldighet för förvärv på grund av utländska försäkringar godtas eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. Några remissinstanser är emellertid kritiska mot förslaget att förmånstagar till utländska försäkringar inte skall få del av de skattelättnader som medges vid svenska försäkringar.

För egen del anser jag det inte tillfredsställande att den grundläggande skattskyldigheten för en persons förvärv på grund av en försäkring skulle vara beroende av om försäkringen har tagits i en svensk eller utländsk försäkringsrörelse. Ibland har också hävdats att 12 § första stycket AGL borde vara analogt tillämpligt på åtminstone vissa typer av utländska försäkringar. Hur förvärvet i så fall skulle behandlas är emellertid oklart. Ett förtydligande av lagen är därför nödvändigt. I AGL bör skrivas in uttryckliga regler om skattskyldighet även för vad någon får på grund av ett förordnande som avser en utländsk försäkring. Reglerna bör vidare avse samtliga sådana slag av försäkringar som f. n. omfattas av 12 § AGL.

Om någon förmånstagare inte sätts in till en svensk försäkring ingår det utfallande beloppet i försäkringstagarens dödsbo. Det blir föremål för giftorätt och det fördelas mellan den efterlevande maken och arvingarna enligt GB:s och ÄB:s regler. Beskattningen sker med hänsyn till denna fördelning. Detsamma måste naturligtvis gälla i fråga om en utländsk försäkring när något förmånstagarförordnande inte föreligger. Frågan är vad som skall gälla när en motsvarighet till ett förmånstagarförordnande enligt FAL har gjorts beträffande en utländsk försäkring. Eftersom ett sådant förordnande inte omfattas av FAL:s regler har det ibland hävdats att ett förmånstagarförvärv på grund av en utländsk försäkring borde behandlas på samma sätt som en svensk försäkring till vilken någon förmånstagare inte har satts in.

Jag anser emellertid en sådan lösning mindre tilltalande. Även om ett förordnande beträffande en utländsk försäkring inte faller under FAL:s regler kan man ändå utgå från att det utfallande beloppet uppbärs av den person som enligt avtalet är berättigad till det. En beskattning utformad enligt den nyss nämnda modellen skulle därför i de flesta fall inte ta hänsyn till den faktiska ekonomiska situationen. Ett mer tillfredsställande resultat skulle man i stället få om man behandlade förvärvet som om det hade tillagts förmånstagaren genom testamente. Jag föreslår därför att utländska förvärv behandlas på detta sätt.

Den lösning jag nu har förordat medför att man vid beräkning av den efterlevande makens giftorättsandel tar hänsyn till den utländska försäkringen. Vidare innebär testamentskonstruktionen att hänsyn till bröstarvinges rätt till laglott tas om yrkande om detta har framställts i skatteärendet och yrkandet också har medgetts. Skulle efter process en domstol underkänna förordnandet helt eller delvis, bör det finnas möjlighet att korrigera skattebeslutet. När jag längre fram tar upp frågan om komplettering av reglerna om återvinning och efterbeskattning kommer jag att lägga fram förslag med hänsyn till den här berörda situationen.

Det hittills sagda innebär att huvudregeln för förvärv på grund av utländsk försäkring skall vara att förvärvet beskattas som om det hade tillagts mottagaren genom testamente. Nästa fråga är om det kan vara motiverat att medge motsvarande grundavdrag som vid svenska försäkringar. LSK har

föreslagit att grundavdrag inte skall medges. I många fall torde det också vara befogat att vägra avdrag. Det ligger i sakens natur att ett förordnande i ett utländskt försäkringsavtal ofta inte har den karaktären att det enligt de bedömningar som har legat till grund för den svenska civilrättsliga lagstiftningen finns någon anledning att särskilt skydda mottagaren. Det finns då inte heller någon anledning för staten att efterge sitt skattekrav.

När ett förordnande har samma karaktär som ett förmånstagarförordnande enligt FAL är det dock i vissa fall motiverat att medge grundavdrag även i fråga om utländska försäkringar. Orsaken till att svenska medborgare tar försäkringar i utlandet torde ofta vara att försäkringstagaren har eller har haft sin tjänstgöring förlagd utomlands. Även många utlänningar som har bosatt sig i Sverige kan ha kvar försäkringar som ursprungligen tecknades i hemlandet. Den ökade turismen medför också att fler utländska sjuk- och olycksfallsförsäkringar tecknas än tidigare. Många av dessa försäkringar torde vara av sådant slag att det skulle framstå som stötande om de efterlevande i skattehänseende behandlades sämre än när försäkringen är svensk. Jag anser därför att rättviseskäl talar för att man beträffande utländska försäkringar i vissa fall ger möjlighet till samma skattelindring som beträffande svenska. Jag vill erinra om att liknande skäl har legat till grund för förslaget i prop. 1979/80:68 om införande av en dispensregel som gör det möjligt för RSV att medge att utländsk försäkring vid inkomstbeskattningen skall behandlas som P-försäkring. En grundläggande förutsättning måste dock vara att det är fråga om en försäkring som fyller samma funktion och skyddar samma intressen som en svensk försäkring.

Bestämmelserna om grundavdrag för svenska olycksfalls- och sjukförsäkringar och för svenska kapitalförsäkringar som faller ut med ett bestämt belopp anknyter – som jag nyss nämnt – till FAL:s regler om utmätningsfrihet. Svenska olycksfalls- och sjukförsäkringar är av sociala skäl genomgående utmätningsfria och berättigar också till grundavdrag med upp till sex basbelopp. För att en kapitalförsäkring skall vara utmätningsfri och därmed ge rätt till samma grundavdrag fordras enligt 12 § andra stycket AGL och 116 § FAL att en rad förutsättningar är uppfyllda. Försäkringen måste sålunda vara tagen på försäkringstagarens eller hans makes liv. För försäkringar som tecknats för både livsfall och dödsfall gäller relativt långtgående krav beträffande premiebetalningen. Dessa innebär att betalningen skall fullgöras under en tid av minst tio år och vara något så när jämnt fördelad i tiden. Bakom bestämmelserna ligger tanken att försäkringen för att ge rätt till utmätningsfrihet bör innefatta ett långsiktigt sparande. Även i fråga om försäkringar som har tagits endast för dödsfalls skull gäller särskilda krav beträffande premiebetalningen men kraven har av sociala skäl satts lägre för dessa försäkringar.

Frågan är nu hur skattelättnaderna för motsvarande utländska försäkringar bör utformas. Som jag tidigare framhållit bör man i princip fordra att den utländska försäkringen skyddar samma intressen och fyller samma funktion

som en svensk. Beträffande utländska olycksfalls- och sjukförsäkringar är detta krav uppenbarligen uppfyllt. En sådan försäkring bör alltså på samma sätt som en svensk berättiga till grundavdrag. När det gäller utländska kapitalförsäkringar som faller ut med bestämt belopp kan möjligen ifrågasättas om det är nödvändigt att uppställa lika långtgående krav som för svensk försäkring. Enligt min mening talar dock övervägande skäl för att tillämpa samma principer. Detta innebär att grundavdrag med sex basbelopp bör medges för utländsk kapitalförsäkring endast under förutsättning att försäkringsvillkoren är sådana att försäkringen, om den hade varit svensk, skulle ha varit utmätningsfri enligt 116 § FAL.

Vad härefter beträffar livränteförsäkringar innebär det förslag som jag tidigare har lagt fram att rätt till pension enligt svensk P-försäkring helt befrias från arvs- och gåvoscatt. Beträffande utländska livränteförsäkringar infördes år 1969 regler som innebär att dessa försäkringar vid inkomstbeskattningen i princip behandlas som K-försäkringar, dvs. premien betalas med beskattade medel medan utfallande belopp är skattefria. Enligt särskilda övergångsbestämmelser skall dock försäkringar, som har meddelats i utlandet före utgången av år 1968 och som enligt äldre bestämmelser varit att anse som P-försäkringar, alltså behandlas som sådana. Vidare gällde under åren 1970–1975 en dispensregel som gav RSV möjlighet att i vissa fall medge att en utländsk P-försäkring skulle behandlas enligt samma regler som en svensk. En ny sådan dispensregel har – som jag redan nämnt – föreslagits i prop. 1979/80:68. En förutsättning för dispens enligt den föreslagna regeln är att den utländska försäkringen fyller samma funktion som en svensk P-försäkring och att försäkringsvillkoren i huvudsak uppfyller samma krav som ställs på en svensk P-försäkring. Mot den nu angivna bakgrunden finner jag det naturligt att sådana utländska livförsäkringar som på grund av nämnda övergångsbestämmelser eller efter dispens godtas som P-försäkringar vid inkomstbeskattningen också befrias från arvs- och gåvoscatt på samma sätt som motsvarande svenska försäkringar.

Om övergångsbestämmelserna inte är tillämpliga och om RSV inte har lämnat dispens beträffande en utländsk livförsäkring kommer den vid inkomstbeskattningen att behandlas som K-försäkring, vilket bl. a. innebär att utfallande belopp inte inkomstbeskattas. Förvärv på grund av en sådan försäkring bör enligt min mening i princip arvs- eller gåvobeskattas. Jag vill dock framhålla att de nya bestämmelserna om avräkning av vederlag torde medföra att utländska tjänstepensionsförsäkringar i många fall kommer att undantas från beskattning. När beskattning blir aktuell är det skäligt att försäkringen ger samma rätt till grundavdrag med 2 500 kr. som gäller beträffande svenska K-livräntor. Det nu sagda innebär alltså att kapitalvärdet av belopp som överstiger 2 500 kr. kommer att arvs- eller gåvobeskattas i de fall då den berättigade får förfoganderätten över försäkringen. I andra fall sker gåvobeskattning successivt i den mån utfallande belopp överstiger (2 500 + 2 000=) 4 500 kr. per år.

2.5 Värderingen av temporära och uppskjutna livräntor

För beräkningen av det kapitaliserade värdet av nyttjande- och avkastningsrätter som utgår under viss tid eller under någons livstid finns regler i 23 § D AGL. För beräkningen har också vissa tabeller fastställts (SFS 1974:312). LSK har framhållit att dessa tabeller inte är tillräckliga för en korrekt värdering av vissa temporära och uppskjutna livräntor, nämligen livräntor som skall utgå så länge någon är i livet, dock längst under viss tid, och sådana som skall börja utgå framdeles. För dessa gör i stället försäkringsbolagen särskilda beräkningar enligt försäkringstekniska grunder. I den praktiska tillämpningen läggs bolagens beräkningar till grund för beskattningen. Andra värderingsmetoder har emellertid också använts. LSK föreslår nu att reglerna i 23 § D AGL kompletteras med ett stadgande om att beräkningen av kapitalvärdet av nu ifrågavarande livräntor skall göras enligt försäkringstekniska grunder med samtidigt beaktande av övriga regler i samma paragraf.

Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Jag förordar att det genomförs.

3 Arvsskattefrihet för trossamfund m. fl.

Svenska kyrkans s. k. riksorgan är f. n. befriade från både arvsskatt och gåvoskatt. De anses nämligen omfattade av den skattefrihet som enligt 3 § AGL tillkommer staten. De fria trossamfunden är däremot befriade bara från gåvoskatt (38 § AGL). Arvsskatten beräknas dock för deras del enligt gynnsammare regler än för andra juridiska personer (skatteklass III). På samma sätt som de fria trossamfunden behandlas bl. a. svenska kyrkans församlingar, kyrkor samt stiftelser och sammanslutningar med huvudsakligt syfte att främja religiösa ändamål.

I syfte att uppnå likabehandling av de fria trossamfunden och svenska kyrkan föreslogs i prop. 1978/79:160 att arvsskattefriheten skulle utvidgas. Förslaget innebar att befrielse från arvsskatt skulle medges trossamfund eller församling som regelbundet anordnar offentlig gudstjänst, kyrka, samarbetsorgan för sådana juridiska personer samt stiftelse eller sammanslutning som är anknuten till sådant trossamfund eller sådan församling och vars verksamhet kan anses utgöra ett led i samfundets eller församlingens. Begreppet trossamfund hade bestämts med utgångspunkt i 4 § religionsfrihetslagen (1951:680) och avsågs i enlighet därmed omfatta förutom svenska kyrkan också annan sammanslutning för religiös verksamhet vari ingår att anordna gudstjänst. Med begreppet "kyrka" avsågs på samma sätt som i KL en till svenska kyrkan hörande lokalkyrka, domkyrka e. d. i dess egenskap av ägare till viss för svenska kyrkans verksamhet avsedd egendom. Denna utsträckning av arvsskattefriheten skulle innebära att religiösa stiftelser och sammanslutningar i fortsättningen skulle vara skyldiga att betala arvsskatt

endast om de inte regelbundet anordnar offentliga gudstjänster. Denna grupp skulle dock alltså enligt 38 § AGL vara befriad från gåvoskatt och enligt 28 § AGL höra till skatteklass III vid arvsbeskattningen.

Under riksdagsbehandlingen föreslogs i motion nr 1978/79:2433 (s) att samma trossamfund som enligt 38 § AGL är befriade från gåvoskatt i fortsättningen skulle befrias även från arvsskatt.

Skatteutskottet (SkU 1978/79:55) ansåg sig i princip kunna biträda regeringens förslag. Enligt utskottet talade emellertid rättviseskäl för att man prövade möjligheterna att utvidga arvsskattefriheten även till andra rättssubjekt än dem som föreslogs i propositionen. På grund av detta ansåg sig utskottet bära avstyrka bifall till propositionen i denna del. Utskottet förutsatte i stället att ett nytt förslag i frågan skulle föreläggas riksdagen. Riksdagen följde utskottet (rskr 1978/79:334).

För egen del vill jag understryka att frihet inte bara från gåvoskatt utan också från arvsskatt f. n. tillkommer endast sådana stiftelser och sammanslutningar som har till huvudsakligt syfte att främja från samhällets synpunkt särskilt värdefulla ändamål. Dit räknas – förutom statens egen verksamhet – även verksamhet som främjar försvaret, utbildningen, forskningen samt vården av barn och behövande ålderstigna och sjuka. I och med att staten är befriad från arvsskatt har även svenska kyrkans centrala organ fått del av skattefriheten. Svenska kyrkans församlingar och lokalkyrkor är däremot i likhet med de fria trossamfundens skyldiga att betala arvsskatt. Syftet med det förslag som förelades riksdagen var inte i första hand att öka antalet ändamål som kan medföra arvsskattefrihet. Avsikten var i stället att åstadkomma likställighet i arvsskattehanterande mellan de fria trossamfundens och svenska kyrkan. Det ansågs därvid lämpligt att befria i stort sett de trossamfund och frikyrkoförsamlingar som omfattas av religionsfrihetslagen från arvsskatt. Ett krav på regelbundna och offentliga gudstjänster uppställdes dock. Samtidigt föreslogs för svenska kyrkans del att arvsskattefriheten skulle utvidgas till att omfatta även församlingar och lokala kyrkor.

Som jag nämnt har riksdagen ansett rättviseskäl tala för att man prövar möjligheterna att utvidga skattefriheten också till andra skattesubjekt. En sådan utvidgning kunde tänkas innebära att även rättssubjekt med andra ändamål än religiösa fick rätt till arvsskattefrihet. Utvidgningen kan också innebära att man ökar kretsen av skattebefriade religiösa sammanslutningar.

Det kan göras gällande att även andra ändamål och verksamheter än de religiösa borde kunna komma i fråga för arvsskattefrihet. Jag anser det dock inte möjligt att på det underlag som f. n. finns tillgängligt göra någon avgränsning av de nya ändamål som skulle omfattas av skattefriheten. Innan en sådan utvidgning övervägs måste man enligt min mening avvakta resultatet av stiftelseutredningens arbete (Ju 1975:01). Vidare bör man avvakta erfarenheterna av de nya regler för inkomst- och förmögenhetsbeskattning av ideella föreningar som infördes våren 1977 och tillämpades

första gången vid innevarande års taxering.

Min slutsats är således att nya ändamål inte i detta sammanhang bör tillerkännas rätt till arvsskattefrihet. Det återstår då att bedöma om man beträffande trossamfund och andra religiösa sammanslutningar kan gå längre än som föreslogs i prop. 1978/79:160. Den längst gående utvidgningen skulle vara att utsträcka arvsskattefriheten till alla stiftelser och sammanslutningar vars huvudsakliga syfte är att främja religiösa ändamål. Mot en så pass betydande utvidgning kan man dock anföra samma skäl som jag nyss redovisade mot tanken att nu medge arvsskattefrihet för nya ändamål. I stället bör man enligt min mening utgå från religionsfrihetslagens definition av trossamfund, nämligen förutom svenska kyrkan sammanslutning för religiös verksamhet vari ingår att ordna gudstjänst. Det bör däremot vara möjligt att avstå från det tidigare föreslagna kravet på att gudstjänsterna skall vara regelbundna och offentliga. Hela den krets av trossamfund som avses i 4 § andra stycket religionsfrihetslagen kommer då att få del av arvsskattefriheten. Därigenom synes yrkandet i motionen nr 2433 bli tillgodosett. Skattefriheten bör även gälla frikyrkoförsamlingarna och svenska kyrkans församlingar och lokalkyrkor. Slutligen bör enligt min mening samarbetsorgan för samfunden och församlingarna samt sådana stiftelser och sammanslutningar som är nära knutna till dem få samma skattefrihet. I övrigt bör de nya reglerna utformas på det sätt som föreslogs i prop. 1978/79:160. Beträffande innebörden av bl. a. uttrycken kyrka och samarbetsorgan kan jag därför hänvisa till vad som anfördes där.

4 Efterbeskattning och återvinning

Det inträffar ibland att kretsen av arvingar är oklar när tingsrätten skall fatta beslut om arvsskatten. Enligt 18 § första stycket AGL skall tingsrätten beräkna en lott även för en arvinge om vilken man inte säkert vet att han är i livet. I de fall då det visserligen är känt att arvingar finns men inte hur många de är skall tingsrätten enligt 18 § andra stycket lägga ut en lott för varje gren.

Kammarkollegiet har i skrivelse till regeringen hemställt att AGL:s regler om återvinning och efterbeskattning kompletteras så att skattebeslutet kan korrigeras när det i fall som avses i 18 § första stycket blir känt hur arvet slutligen skall fördelas. Kollegiet anför bl. a. följande.

I de fall, då 18 § arvsskattelagen är tillämplig, utfärdas regelbundet kungörelse enligt 16 kap. 1 § ärvdabalken, och därför blir det senast efter fem år känt, hur arvet skall delas. Emellertid saknas stadgande om att för sådant fall skattebeslutet skall ändras eller omprövas. Den i bouppteckningen lämnade uppgiften att kännedom saknades om var A vistades, förutsätts vara riktig, och därför kan icke sägas föreligga fel i bouppteckningen. Följaktligen föreligger ej skyldighet att uppgöra sådan handling, innefattande tillägg eller rättelse, varom stadgas i 20 kap. 10 § ärvdabalken. Då finns ej heller

förutsättningar för efterbeskattning enligt 32 § d) arvsskattelagen eller för återvinning enligt 59 § d) samma lag. Ej heller eljest finns laga förutsättningar för efterbeskattning eller återvinning. Detta belyses av hovrättens för Västra Sverige beslut 1978-05-19 Avd. 4 SÖ 19, vilket beslut enligt högsta domstolens beslut 1979-05-18 SÖ 1015 skall stå fast.

Enligt tariffen i 1908 års stämpelförordning var i klass I den högsta tänkbara skatten 4 %. Vid sådant förhållande kändes behovet av korrigering av skattebeslutet i fall, då en vid bouppteckningens registrering rådande ovisshet undanröjts, sannolikt inte angeläget, men då numera den högsta marginella skatten i klass I är 65 %, måste det anses vara en brist att sådan korrigering inte kan äga rum.

Jag delar kollegiets uppfattning att AGL:s regler om efterbeskattning och återvinning bör kompletteras i det aktuella avseendet. Jag anser vidare att samma skäl talar för att man i de skattskyldigas intresse även inför möjlighet till korrigering i de fall då skattebeslutet skett enligt 18 § andra stycket och det sedermera visar sig att arvet skall fördelas mellan flera arvingar än vad man vid skattläggningen tagit hänsyn till.

När jag tidigare föreslog att förmånstagares förvärv på grund av förordnande som avser utländsk försäkring skulle beskattas som om förordnandet gjorts i testamente anförde jag att möjlighet borde finnas att korrigera skattebeslutet för den händelse ett sådant förordnande inte skulle stå fast. I de nuvarande reglerna om återvinning och efterbeskattning föreskrivs beträffande förordnanden enligt FAL att återvinning resp. efterbeskattning kan ske om hänsyn till förordnandet har tagits i skatteärendet och om förordnandet senare helt eller delvis har förklarats ogiltigt enligt lagakraftvunnen dom. Jag föreslår att motsvarande regler införs beträffande förordnande som avser utländsk försäkring.

5 Avdrag för nedsatt skatteförmåga i samband med ersättning på grund av kollektiv sjukförsäkring

Efter förslag i LSK:s slutbetänkande infördes genom lagstiftning hösten 1978 (prop. 1978/79:44, SkU 21, rskr 89, SFS 1978:944) en bestämmelse i punkt 1 av anvisningarna till 50 § KL som innebar att ersättning på grund av kollektiv sjukförsäkring skulle beaktas vid beräkning av avdrag för nedsatt skatteförmåga. Samtidigt föreskrevs genom ett tillägg i 37 § 1 mom. punkt 3. taxeringslagen (1956:623), TL, skyldighet för försäkringsanstalt och understödsförening att lämna kontrolluppgift för sådan ersättning även i de fall då ersättningen är skattefri (SFS 1978:945). Som framgår av förarbetena tog de nya reglerna sikte på den särskilda form av sjukförsäkringsersättning som utgår på grund av kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter, avtalsgruppsjukförsäkring (AGS).

I framställning till budgetdepartementet har Folksam och Svenska försäkringsbolags riksförbund framhållit att bestämmelserna i fråga har fått en sådan utformning att de omfattar inte bara ersättning på grund av AGS

utan även ersättning enligt annan kollektiv sjukförsäkring, som i övrigt har en skattemässig behandling som skiljer sig från AGS. I skrivelsen hemställs att de aktuella lagrummen förtydligas så att det klart framgår att bestämmelserna endast tar sikte på AGS-ersättningar.

Jag förordar att ifrågavarande bestämmelser i punkt 1 av anvisningarna till 50 § KL och i 37 § 1 mom. punkt 3. TL ändras på det sätt som föreslagits i skrivelsen.

6 Övergångsbestämmelserna

De nya reglerna i AGL bör tillämpas i de fall då skattskyldighet på grund av dödsfallet eller gåvan inträder efter utgången av juni månad 1980.

Ändringarna i KL och TL beträffande AGS bör gälla fr. o. m. 1980 års taxering.

7 Frågan om lagrådets hörande

Som jag tidigare framhållit har jag inte tagit upp de delar av LSK:s förslag som avser ändring i de civilrättsliga reglerna eller i de skatterättsliga regler som är avhängiga av hur den civilrättsliga lagstiftningen utformas.

En viktig del av förslagen innebär att skattskyldigheten slopas (avsnitten 2.3 och 3). Dessa ändringar är lagtekniskt okomplicerade. Andra förslag innebär i första hand ett klarläggande av rättsläget (avsnitten 2.2 och 2.4). Även de ändringarna är relativt okomplicerade och de fall som berörs är i praktiken sällsynta. I övrigt är förslagen av rent teknisk eller redaktionell natur.

Med hänsyn till det anförda är det enligt min mening inte motiverat att inhämta lagrådets yttrande över förslagen.

8 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att antaga inom budgetdepartementet upprättade förslag till

1. lag om ändring i lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvorskatt,
2. lag om ändring i kommunalskattelagen (1928:370),
3. lag om ändring i taxeringslagen (1956:623).

9 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

KAPITALFÖRSÄKRING M M¹

Inkomst- och förmögenhetsbeskattning av kapitalförsäkring,
inkomstbeskattning av egenföretagares gruppsjukförsäkring
samt av AGS och TFY,
arvs- och gåvobeskattning av förvärv på grund av försäkring

LIVFÖRSÄKRINGSSKATTEKOMMITTÉN

Ds B 1977:4

¹ I denna bilaga återges bara kapitel 4 och de delar av promemorian i övrigt som har anknytning till kapitel 4.

Innehåll

FÖRFATTNINGSFÖRSLAG.....	43
4 VERKAN AV FÖRSÄKRING PÅ BESKATTNING	
ENLIGT AGL.....	57
4.1 Inledning	57
4.2 Civilrättsliga regler som rör arvsbeskattningen.....	59
4.2.1 Regler om giftorätt	59
4.2.2 Regler om laglott	63
4.2.3 Efterlevande makes rätt till pension enligt egen försäkring	66
4.3 Beskattning av förmånstagarförvärv	69
4.3.1 Bör förmånstagares förvärv beskattas?	69
4.3.2 Utländska försäkringar	74
4.3.3 Beskattning av förmånstagares förvärv då det föreligger brist i boet.....	74
4.3.4 Efterlevande makes rätt till skattefrihet enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL	76
4.3.5 Beskattning av förmånstagares förvärv av livränta	81
4.4 Värderingen av temporära och/eller uppskjutna livräntor	86
4.5 Rätt till avdrag för s. k. livlån	90
Reservation av ledamöterna Ekman, Engkvist och Hedborg beträffande AGL-beskattning av förmånstagarförvärv till P-försäkring ...	92
Särskilt yttrande av experten Lindberg beträffande verkan av försäkring på beskattning enligt AGL	93

Förslag tillLag om ändring i lagen (1927:77) om försäkringsavtal

Härigenom föreskrives att 104 § lagen (1927:77) om försäkringsavtal skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse104 §¹

Är förmånstagare insatt, skall försäkringsbelopp, som utfaller efter försäkringstagarens död, ej ingå i dennes kvarlåtenskap.

Har försäkringstagaren efterlämnat make eller bröstarvinge, skall, där förordnandethade kunnat av försäkringstagaren återkallas, försäkringsbeloppet, så vitt fråga är om efterlämnad stärbhusdelägares giftorätt, rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken, rätt till vederlag eller laglott, behandlas så som om beloppet tillhört boet och tilllagts förmånstagaren genom testamente.

Har förordnandet kunnat återkallas av försäkringstagaren gäller följande. Om försäkringstagaren efterlämnat make och dennes giftorätt eller rätt enligt 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken eller rätt till vederlag blivit kränkt genom förordnandet, skall försäkringsbeloppet behandlas som om det tillhört boet och tilllagts förmånstagaren genom testamente. Värdet av samtliga förmånstagarförvärv avseende livförsäkring skall beaktas. Därvid skall avräknas vad maken själv enligt förmånstagarförordnande förvärvar. Skall jämkning ske av två eller flera förvärv, vilka gjorts av annan än maken, fördolas jämkningen efter förhållandet mellan de skilda förvärvens storlek, om ej annat avtalats. Har rätt till laglott kränkts

¹Senaste lydelse 1971:880.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

genom sådant förordnande,
skall likaledes försäkrings-
beloppet behandlas som om
det tillhört boet och till-
lagts förmånstagaren genom
testamente varvid gäller vad
i 7 kap. 1, 2, 3, 5 och 7 §§
ärvdabalken stadgas.

I fråga om tjänstegrupplivförsäkring skall andra stycket ej tillämpas på belopp som på grund av försäkringen tillfaller make eller med hustru likställd kvinna eller bröstarvinge.

Huru efter försäkringstagarens död hans borgenärer i visst fall äga hålla sig till försäkringsbeloppet, stadgas i andra stycket av 116 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978.

Förslag tillLag om ändring i lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt

Härigenom föreskrives i fråga om lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt¹

dels att 12 §, 13 § 1 mom., 15 § 1 mom., 16 §, 23 § och 37 § 2 mom. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 11 § skall införas ett nytt moment, 3 mom., av nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 12 a §, av nedan angiven lydelse.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

11 §

3 m o m. Till efterlevande makes lott räknas ej vad han ärver, i den mån arvet avser rätt till pension enligt honom tillhörig pensionsförsäkring. Härvid anses han med giftorätt erhålla i första hand annan egendom än rätten till pension. Angående vad som avses med pensionsförsäkring och rätt till pension stadgas i anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen (1928:370).

12 §²

Har någon i enlighet med lagen (1927:77) om försäkringsavtal insatts såsom förmånstagare och erhåller han vid försäkrings-

Har någon insatts såsom förmånstagare till liv- eller sjuk- eller olycksfallsförsäkring och får han vid försäkringstagarens

¹Senaste lydelse av lagens rubrik 1974:857.

²Senaste lydelse 1977:47.

Nuvarande lydelse

tagarens död förfogande-
rätten över försäkringen
eller, utan att sådan rätt
förvärfvas, utbetalning på
grund av försäkringen,
skall vad förmånstagaren
sålunda bekommer vid be-
räknande av arvsskatt an-
ses såsom arvfällen egendom.
Vad nu sagts skall gälla
jämväl förvärv, som på
grund av stadgandet i 104 §
andra stycket nämnda lag
tillfaller dödsbodelägare,
vilken är berättigad till
laglott, med iakttagande
dock av vad beträffande
fördelning av sådant för-
värv kan vara bestämt i
skifteshandling, vilken
jämlikt 16 § lägges till
grund för lotternas beräk-
nande. Har försäkringstaga-
rens make insatts såsom för-
månstagare, föreligger icke
skattskyldighet för den del
av förvärvet, som motsvarar
det belopp, varmed, därest
förvärvet ingått i försäk-
ringstagarens kvarlåtenskap,
makens jämlikt 15 § skatte-
fria andel i boet skolat
ökas.

Föreslagen lydelse

död rätt att förfoga över
försäkringen eller, utan att
sådan rätt förvärfvas, utbetal-
ning på grund av försäkringen,
skall hans förvärv vid beräk-
nande av arvsskatt, oavsett
om vederlag lämnats, anses så-
som arvfällen egendom, där
ej rätt till avräkning en-
ligt 12 a § föreligger. Vid
brist i boet får från värdet
av förvärvet avräknas endast
sådan skuld som förmånstaga-
ren guldit eller åtagit sig
att gälta.

Har försäkringstagarens
make insatts såsom förmåns-
tagare, föreligger icke
skattskyldighet för den del
av förvärvet, som motsvarar
det belopp, varmed, därest
förvärvet ingått i försäk-
ringstagarens kvarlåtenskap,
makens jämlikt 15 § skatte-
fria andel i boet skolat
ökas. Vid härav föranledd
avräkning skall värdet av
samtliga tjänstegruppliv- och
andra livförsäkringar även-
som sjuk- och olycksfalls-
försäkringar beaktas men 13
kap. 12 § andra stycket gif-
termålsbalken icke tillämpas.
Skall avräkning ske på två
eller flera förvärv, förde-
las mellan förvärven det be-
lopp som skall avräknas ef-
ter förhållandet mellan vär-
dena på varje särskilt förvärv.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

Vidare skall

a) där livförsäkring, som är kapitalförsäkring men ej livränteförsäkring, tagits å försäkringstagarens eller hans makes liv samt den rätt, som på grund av försäkringsavtalet tillkommit endera av dem, jämlikt 116 § första stycket lagen om försäkringsavtal icke kunnat tagas i mät för någonderas gäld, eller

b) där försäkring tagits för olycksfall eller sjukdom, vid skattens beräkning från värdet av vad som tillfallit någon i egenskap av förmånstagare såsom skattefritt avräknas ett belopp som motsvarar sex gånger basbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring för november månad året innan skattskyldigheten inträdde. Har på grund av förordnande av samma person förmånstagaren tidigare erhållit sådant förvärv, som jämlikt 37 § 2 mom. är i beskattningshänseende likställt med gåva, må likväl å värdet av vad som inom loppet av tio år tillfallit förmånstagaren ej avräknas mer än ett belopp som motsvarar sex gånger basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring för november månad året innan skattskyldighet inträdde för det senaste förvärvet.

Vad som på grund av insättningar av samma person i ränte- och kapitalförsäkringsanstalt på en gång tillfaller någon såsom förmånstagare skall denne anses erhålla på grund av en och samma försäkring, och skall så anses som om försäkringen tagits vid tiden för den första insättningen och på villkor att premiebetalning skolat ske i den ordning, vari insättningarna i anstalten skett eller enligt avtal mellan anstalten och försäkringstagaren skolat äga rum.

Skattskyldighet enligt första stycket äger ej rum för rätt till pension som utgår på grund av pensionsförsäkring därest denna tagits i samband med tjänst

Skattskyldighet enligt första stycket äger ej rum för rätt till pension som utgår på grund av pensionsförsäkring.

Skattskyldighet äger ej

Nuvarande lydelse

eller ock premiebetalning-
en påbörjats eller genom
engångsbetalning fullgjorts
mer än tio år före döds-
fallet. Skattskyldighet
äger ej heller rum för
rätt till annan pension
på grund av pensionsför-
säkring eller för rätt
till livränta, som utgår
på grund av annan försäk-
ring än pensionsförsäkring
i den mån vad som på grund
av förordnande av samma per-
son tillfallit den berätti-
gade icke överstiger en års-
ränta av 10 000 kronor vid
pensionsförsäkring och
2 500 kronor vid annan liv-
ränteförsäkring.

Angående vad som förstås
med kapitalförsäkring och
pensionsförsäkring samt med
att försäkring tagits i
samband med tjänst stadgas
i anvisningarna till 31 §
kommunalskattelagen (1928:
370).

Vad i första och andra styckena här ovan sägs skall, även
om förmånstagareförordnande i enlighet med lagen om försäk-
ringsavtal icke föreligger, äga tillämpning jämväl i fråga
om vad som tillfallit någon på grund av statens gruppliv-
försäkring eller jämförbar av kommunal eller enskild arbets-
givare avtalad grupplivförsäkring eller på grund av sådan
förmån från kommun, som avses i punkt 1 adertonde stycket
av anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen.

Föreslagen lydelse

heller rum för rätt till
livränta, som utgår på grund
av annan försäkring än pen-
sionsförsäkring i den mån
vad som på grund av förord-
nande av samma person till-
fallit den berättigade icke
överstiger ett årligt belopp
motsvarande ett halvt bas-
belopp enligt lagen om all-
män försäkring för november
månad året före skattskyldig-
hetens inträde.

Angående vad som förstås
med kapitalförsäkring och
pensionsförsäkring stadgas i
anvisningarna till 31 § kom-
munalskattelagen (1928:370).

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

12 a §

Har vid bodelning med anledning av boskillnad eller äktenskapsskillnad avtalats att make skall vara förmånstagare till försäkring som tillhör andre maken och har denne gentemot förmånstagaren förbundit sig att ej återkalla förordnandet och har vidare förmånstagaren i bodelningshandlingen belastats för värdet av utfästelsen, skall vid tillämpning av 12 § och 37 § 2 mom. det belopp varmed förmånstagaren i bodelningshandlingen belastats, avräknas från förmånstagarförvärvets värde.

13 §

1 mom. Vid beräkning av behållning i dödsbo iakttages

1) att bland boets tillgångar inräknas egendom, var- till den avlidne på livstid haft i 8 § första stycket avsedd rätt;

2) att bland boets tillgångar icke inräknas egendom, vilken av den avlidne innehafts med sådan rätt, som avses i 8 § andra stycket;

3) att avdrag må ske för begravnings- och bouppteckningskostnad;

4) att bland boets skulder icke må inräknas:

a) gäld, för vilken försäkring tillhörig försäkringstagaren eller hans make utgör säkerhet, intill beloppet av försäkringens tekniska återköpsvärde;

Nuvarande lydelse

a) gäld, för vilken under 2) avsedd egendom på grund av in-teckning eller eljest särskilt häftar;

b) belopp, som skall betalas i arvsskatt.

15 §³

1 mom. Andel, som vid bodelning skall tillfalla efterlevande make, beräknas till hälften av makarnas behållna gifterätts-gods, där ej annat följer av 13 kap. 12 § andra stycket giftermälsbalken eller andelen enligt lag blivit annorlunda bestämd vid bodelning, varöver i behörig ordning upprättad handling föreligger i skatteärendet.

Är äldre giftermälsbalken tillämplig å förmögenhetsförhållandena i boet, beräknas den andel, som tillfaller efterlevande make såsom fördel, gifterätt och morgongåva, till hälften av den gemensamma behållningen i boet, där ej annat följer av 13 kap. 12 § andra stycket nya giftermälsbalken eller andelen enligt lag an-

Föreslagen lydelse

b) gäld, för vilken under 2) avsedd egendom på grund av in-teckning eller eljest särskilt häftar;

c) belopp, som skall betalas i arvsskatt.

1 mom. Andel, som vid bodelning skall tillfalla efterlevande make, beräknas till hälften av makarnas behållna gifterätts-gods, där ej annat följer av 104 § andra stycket lagen (1927:77) om försäkringsav-tal eller av 13 kap. 12 § andra stycket giftermälsbalken eller andelen enligt lag blivit annorlunda bestämd vid bodelning, varöver i behörig ordning upprättad handling föreligger i skatteärendet.

Är äldre giftermälsbalken tillämplig å förmögenhetsförhållandena i boet, beräknas den andel, som tillfaller efterlevande make såsom fördel, gifterätt och morgongåva, till hälften av den gemensamma behållningen i boet, där ej annat följer av 104 § andra stycket lagen om försäkringsavtal eller 13 kap. 12 § andra stycket

³Senaste lydelse 1969:623.

Nuvarande lydelse

norlunda bestämts vid boskifte och däröver i skatteärendet föreligger behörigen upprättad handling.

För efterlevande makes sålunda beräknade andel erlägges ej arvsskatt.

Har efterlevande make enskild egendom, skall bouppteckningen vara åtföljd av skriftlig uppgift om värdet av sådan egendom i den mån det krävs för tillämpning av 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken i skatteärendet. Vid uppskattning av egendomens värde äga 20-27 §§ motsvarande tillämpning.

16 §⁴

Föreligger i skatteärendet i behörig ordning upprättad arvskifteshandling, skola arvingars och universella testamentstagares lotter beräknas enligt skifteshandlingen med tillämpning av däri angivna värden, dock icke där i 15 § avsedd delning av boet skett annorlunda än enligt lag eller universell testamentstagares lott enligt skifteshandlingen utgör större del av kvarlåtenskapen än i testamentet bestämts. Om i skifteshandling angivits grunden för

Föreslagen lydelse

nya giftermålsbalken eller andelen enligt lag annorlunda bestämts vid boskifte och däröver i skatteärendet föreligger behörigen upprättad handling.

Föreligger i skatteärendet i behörig ordning upprättad arvskifteshandling, skola arvingars och universella testamentstagares lotter beräknas enligt skifteshandlingen med tillämpning av däri angivna värden, dock icke där i 15 § avsedd delning av boet skett annorlunda än enligt lag eller universell testamentstagares lott enligt skifteshandlingen utgör större del av kvarlåtenskapen än i testamentet bestämts. I den mån enligt skifteshandling, efterlevan-

⁴Senaste lydelse 1958:562.

Nuvarande lydelse

blivande delning av från skiftet undantagen egendom ävensom dess värde, skall jämväl sådan egendom anses fördelad å lotterna enligt angiven grund.

Föreslagen lydelse

de make på grund av arv eller testamente på sin lott fått rätt till pension enligt honom före bodelningen tillhörig pensionsförsäkring, skall skatt icke utgå. Om i skifteshandling angivits grunden för blivande delning av från skiftet undantagen egendom ävensom dess värde, skall jämväl sådan egendom anses fördelad å lotterna enligt angiven grund. Angående vad som förstås med pensionsförsäkring stadgas i anvisningarna till 31 § kommunalskattelagen (1928:370).

Har sammanlagda värdet av arvingars och universella testamentstagares sålunda bestämda lotter i skifteshandlingen upptagits lägre än vad som återstår av behållningen i dödsboet, beräknad på sätt i 13, 20-23 och 27 §§ stadgas, sedan därifrån avräknats dels efterlevande makes jämlikt 15 § skattefria andel, dels legat, dels i 11 § 2 mom. omförmöjd skattelott och dels värdet av jämlikt 6 och 7 §§ först framdeles beskattningsbar egendom, skola lotterna bestämmas såsom om det belopp, varmed deras sammanlagda värde understiger dödsbobehållningen efter nu nämnd avräkning, uppdelats å lotterna i förhållande till deras storlek.

Skifteshandling skall vid ingivandet vara åtföljd av bestyrkt avskrift. Ingives ej avskrift, skall sådan på bekostnad av dödsboet eller skattskyldig tagas. Avskriften förvaras hos beskattningsmyndigheten.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse23 §⁵

Vid uppskattning av lös egendom iakttages:

A. Tomträtt eller vattenfallsrätt uppskattas i den mån ej annat följer av 20 § tredje stycket, till vad rättigheten med hänsyn till villkoren vid upplåtelsen och den tid, som därför återstår, kan antagas hava betingat vid en av boets avveckling föranledd, med tillbörlig omsorg skedd försäljning.

B. Aktie, obligation eller därmed jämförlig värdehandling uppskattas, där värdehandlingen noteras å inländsk eller utländsk börs, till det noterade värdet eller, om detta icke motsvarar vad som varit påräkneligt vid försäljning under normala förhållanden, till pris, som vid dylik försäljning kan påräknas. Sådan värdehandling, som icke noteras å börs eller vars värde icke skall beräknas med ledning av bestämmelserna i F nedan, uppskattas enligt sist angivna grund.

C. Fordran uppskattas till sitt kapitalbelopp jämte upplupen ränta å tid, som avses i 21 §. Är fordringen ej förfallen och skall ränta därå ej beräknas för tiden före förfallodagen, uppskattas fordringen till belopp, som utgör dess värde vid nämnda tid enligt den vid denna lag fogade tabellen I.

Osäker fordran uppskattas till belopp, varmed den kan beräknas inflyta. Värdelös fordran anses icke utgöra tillgång. Den omständigheten att gäldenären är delägare i dödsboet föranleder icke fordringens uppskattande enligt andra grunder än som eljest äro tillämpliga.

Medel, för vilka uppskov med inkomstbeskattning åtnjutes enligt bestämmelserna om skogskonto eller investeringskonto för skog, upptagas till halva värdet. Har medel avsatts till fond för särskilt ändamål enligt föreskrift i lag eller annan författning och har avdrag vid inkomstberäkningen medgivits för avsättningen, får halva det avsatta beloppet upptagas som skuld.

⁵Senaste lydelse 1976:333.

Nuvarande lydelse

D. För evärdlig tid utgående ränta, avkomst eller annan förmån uppskattas till tjuugu gånger det belopp, vartill den senast för helt år uppgått.

Nyttjanderätt eller rätt till ränta, avkomst eller annan förmån som utgår under viss tid eller någons livstid, uppskattas till sitt kapitalvärde. Är rättigheten bestämd till visst belopp eller eljest till viss storlek, beräknas kapitalvärdet efter det belopp rättigheten för helt år motsvarar enligt de vid denna lag fogade tabellerna II och III. Där rättighet, som belastar viss egendom, ej är på nyss angivet sätt bestämd, anses årliga värdet utgöra fem procent av det penningvärde, vartill egendomen uppskattats, dock att, där rättighet avser endast del av egendom eller dess årliga värde eljest icke kan bestämmas enligt nyss angivna grund, detta uppskattas efter vad som prövas skäligt.

Föreslagen lydelse

Nyttjanderätt eller rätt till ränta, avkomst eller annan förmån som utgår under viss tid eller någons livstid, uppskattas till sitt kapitalvärde. Är rättigheten bestämd till visst belopp eller eljest till viss storlek, beräknas kapitalvärdet efter det belopp rättigheten för helt år motsvarar enligt de vid denna lag fogade tabellerna II och III. Om rättigheten skall utgå så länge någon är i livet, dock längst under viss tid, eller rättigheten skall börja utgå framtiden, beräknas värdet efter försäkringstekniska grunder med iakttagande av föreskrifterna i denna paragraf. Där rättighet, som belastar viss egendom, ej är på nyss angivet sätt bestämd, anses årliga värdet utgöra fem procent av det penningvärde, vartill egendomen uppskattats, dock att, där rättighet avser endast del av egendom eller dess årliga värde eljest icke kan bestämmas enligt nyss angivna grund, detta uppskattas efter vad som prövas skäligt.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse

Kapitalvärdet av rättighet, som icke är bestämd att utgå under någons livstid men ändock är av obestämd varaktighet, uppskattas med ledning av tabell III, såsom om den skolat utgå för den berättigades livstid, dock högst till tio gånger det värde, rättigheten för helt år motsvarar.

Är rättighet beroende av flera personers liv sålunda, att rättigheten upphör vid den först avlidnes fränfälle, bestämmes rättighetens kapitalvärde efter den äldstes levnadsålder. Fortfar däremot rättigheten oförändrad till den sist avlidnes fränfälle, beräknas värdet efter den yngstes ålder.

E. Värdet av utländskt myntslag beräknas efter den köpkurs på checkar, utställda i samma myntslag, som gällde vid tiden för skattskyldighetens inträde. Finnes ej sådan kurs eller kan av annan anledning värdet icke beräknas efter denna grund, bestämmer regeringen eller den myndighet regeringen förordnar, hur beräkningen skall ske.

F. Annan lös egendom än förut nämnts uppskattas till vad den kan antagas hava betingat vid en av boets avveckling föranledd, med tillbörlig omsorg skedd försäljning.

Inventarier, som äro avsedda för stadigvarande bruk i jordbruk med binäringar, i skogsbruk eller i rörelse, liksom lager upptagas till det värde som kunnat godtagas vid inkomstberäkning enligt kommunalskattelagen (1928:370). Härigenom får dock förmögenhetsvärdet av förvärvskällan icke sättas lägre än sextio procent av det värde som framkommer vid en värdering där inventarierna upptagits till anskaffningsvärdet efter avdrag för skälig avskrivning eller utrangering och lagret värderats som helhet utan hänsyn till påräknelig vinst vid försäljning i detalj, varvid dock fast egendom skall upptagas lägst till taxeringsvärdet. Hänsyn skall därvid tagas till inkurans och prisfallsrisk men i regel icke till annan latent skatteskuld än utskiftningsskatteskuld.

Nuvarande lydelseFöreslagen lydelse37 §⁶

2 mom. Skatt såsom för gåva utgår för vad som i enlighet med lagen om försäkringsavtal i annat fall än i 12 § avses tillfaller någon i egenskap av förmånstagare.

Vid beskattning, varom nu är fråga, skall vad i 12 § andra - femte styckena är stadgat äga motsvarande tillämpning. Därvid skall iakttas att vad i 12 § fjärde stycket sägs angående premiebetalning mer än tio år före dödsfallet skall, där ej försäkringstagaren avlidit före den i 36 § stadgade tiden för inträde av skattskyldighet, i stället gälla med avseende å premiebetalning mer än tio år före skattskyldighetens inträde.

2 mom. Skatt såsom för gåva utgår, oavsett om vederlag lämnats för vad som i annat fall än i 12 § avses tillfaller förmånstagare till försäkring, dock att vid beskattning, varom nu är fråga, vad i 12 § andra - åttonde styckena är stadgat skall äga motsvarande tillämpning. Om rätt till avräkning i visst fall stadgas i 12 a §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1978 och äger tillämpning i fall där skattskyldigheten har inträtt efter utgången av år 1977. I fall där enligt 12 § och 37 § 2 mom. lagen i dess äldre lydelse skyldighet att gälda skatt såsom för gåva inträtt för ett förmånstagarförvärv, skall dock lagen i dess äldre lydelse alltså gälla i fråga om senare förvärv enligt samma försäkring.

⁶Senaste lydelse 1958:562.

4 VERKAN AV FÖRSÄKRING PÅ BESKATTNING ENLIGT AGL4.1 Inledning

Vårt uppdrag får anses avse även den verkan försäkringar kan ha på beskattning enligt lagen (1941:416) om arvsskatt och gåvoskatt (AGL), men avsikten torde knappast ha varit att vi skulle göra en djupgående principiell översyn. Vi har därför koncentrerat oss på sådana frågor där nuvarande regler behöver ändras på grund av ändrade inkomstskattebestämmelser, främst då 1975 års lagstiftning om P-försäkring. Vi har även tagit upp en del tekniska frågor som visat sig vålla tillämpningssvårigheter. I flera fall har vi också ansett det lämpligt med förtydliganden.

I 12 § AGL regleras den vanligaste situationen, nämligen att en försäkringstagare avlider och försäkringsbelopp tillfaller hans förmånstagare. Sådana förvärv är i princip arvsskattepliktiga. Om motsvarande utbetalning sker under försäkringstagares livstid kan gåvoskatt utgå enligt 37 § 2 mom. AGL. De nu nämnda lagrummen tar sikte på sådana förvärv som tillfaller förmånstagare. I de sällsynta fall där förmånstagare saknas behandlas försäkringsbelopp enligt samma regler som gäller för andra tillgångar. Avlider en försäkringstagare utan att ha insatt förmånstagare ingår därför den rätt försäkringen medför i den skattepliktiga behållningen och fördelas enligt vanliga regler. Om en försäkringstagare ger bort sin rätt till försäkringen beräknas likaså gåvoskatten på samma sätt som vid en kontantgåva med motsvarande värde.

De frågor vi behandlar disponeras enligt följande:

A. Åtskilliga civilrättsliga regler kan inverka på skatten om förmånstagare är insatt. Hit hör bestämmelserna om giftorätt och laglott i 104 § andra stycket FAL samt om giftorätt i 15 § 1 mom. AGL och indirekt även 12 § första stycket andra meningen AGL. En annan i detta sammanhang betydelsefull civilrättslig regel är, att

make kan ha giftorätt i andra maken tillhörig försäkring. Om försäkringstagare är gift och maken dör, ingår nämligen försäkring som är giftorättsgods i underlaget för arvsskattens beräkning.

B. Om någon som förmånstagare får rätt enligt försäkring, kan hans rätt komma att beskattas enligt 12 § eller 37 § 2 mom. AGL.

1) Vi har undersökt i vad mån beskattningen av förmånstagares förvärv bör behållas.

2) Försäkringar i utländska bolag erbjuder ett problem, eftersom enligt AGL:s avfattning förvärv på grund av sådana försäkringar ej är beskattningsbara.

3) För det fall att det föreligger brist i boet efter försäkringstagare har diskuterats i vad mån bristen kan få avräknas från förmånstagares förvärv.

4) I nuvarande första stycket tredje meningen av 12 § AGL finns en regel om avräkning av vad som motsvarar den efterlevande makens giftorätt. Tillämpningen har visat sig erbjuda svårigheter.

5) I 12 § fjärde stycket AGL är nu upptagna regler om total eller partiell skattefrihet för förmånstagares förvärv av rätt till pension eller annan livränta. Reglerna har genom lagstiftning på inkomstskatterättens område och genom inflationen blivit föråldrade.

C. Värderingen av s.k. temporära och/eller uppskjutna livräntor har visat sig erbjuda problem.

D. Den i nuvarande andra stycket av 12 § AGL medgivna rätten till avdrag med upp till sex basbelopp utnyttjas genom belåning - s.k. livlån - på ett enligt vår mening ej godtagbart sätt.

4.2 Civilrättsliga regler som rör arvsbeskattningen

4.2.1 Regler om giftorätt

Arvsskatt utgår enligt AGL på avlidens kvarlåtenskap. Om den avlidne var gift och giftorätt förekom, måste man för att bestämma kvarlåtenskapens omfattning avskilja vad som tillkommer den efterlevande maken på grund av hans giftorätt.

Innan arvslottsbeskattningen infördes, fanns regler om beskattning av kvarlåtenskap i författningar om stämpelpapper. Sedan vid riksdagen 1862-1863 påtalats som oriktigt att debitera skatt för andel som efterlevande make tillträdde på grund av giftorätt, infördes i 6 § stämpelpapperskungörelsen föreskrift om avgiftsfrihet för sådan andel. I alla författningar om arvsskatt och kvarlåtenskaps-skatt har därefter upptagits regler om skattefrihet för giftorätt. I nu gällande AGL är regeln upptagen i 15 § 1 mom., som stadgar att andel, som vid bodelning skall tillfalla efterlevande make, beräknas till hälften av makarnas behållna giftorättsgods. Hänsyn skall dock tas till GB 13:12 andra stycket, som garanterar efterlevande make viss del av giftorättsgodset när detta är av begränsat värde. Vidare kan den efterlevandes andel vara bestämd på annat sätt genom en enligt lag förrättad bodelning, och under vissa förutsättningar skall sådan delning ligga till grund för skattens bestämmande.

Om man följer ordalydelsen i 15 § 1 mom. AGL, skulle förekomsten av förmånstagarförvärv inte inverka på beräkningen av vad som tillfaller efterlevande make med giftorätt. Enligt fast praxis beaktas emellertid 104 § andra stycket FAL om giftorättsökning. Innebörden härav framgår av följande exempel.

Exempel 1¹⁾

En manlig försäkringstagare har avlidit, efterlämnande änka och sonen A. Till A:s förmån gäller en livförsäkring, värd 100 000 kr. Då är enligt 104 § andra stycket FAL ankans giftorätt kränkt. Hon skall vid bodelningen - schematisk eller verklig - kompenseras genom att hennes giftorättsandel ökas med 50 000 kr. Om värdet av behållna giftorättsgodset är 200 000 kr., erhåller hon således på grund av sin giftorätt egendom till värde av sammanlagt 150 000 kr. Kvarlåtenskapen blir $(200\ 000 \text{ } \cdot / \cdot \text{ } 150\ 000 =) 50\ 000 \text{ kr.}$

Av 15 § 1 mom. AGL framgår inte att även giftorättsökningen, i exemplet 50 000 kr., är fri från skatt. Det visar sig också i den praktiska tillämpningen att misstag ofta sker i detta hänseende.

Bedömningen av kvarlåtenskapens storlek försvåras av att reglerna i 104 § andra stycket FAL inte är lätta att förstå. Såvitt giftorättsökningen angår är det särskilt regeln om avräkning av efterlevande makes eget förmånstagarförvärv som vällat svårigheter. Avräkningen illustreras med

Exempel 2

Samma förutsättningar som i exempel 1 men med komplettering så att till ankans egen förmån gäller en försäkring, värd 20 000 kr. Hennes giftorättsandel är alltså värd 100 000 kr. Om båda försäkringarna hade ingått i kvarlåtenskapen, skulle värdet av behållna giftorättsgodset ha varit hälften av 320 000 kr. eller 160 000 kr. Giftorättsökningen enligt 104 § andra stycket FAL blir emellertid inte $(160\ 000 \text{ } \cdot / \cdot \text{ } 100\ 000 =) 60\ 000 \text{ kr.}$, ty från beloppet 60 000 kr. skall avräknas värdet av hennes eget förvärv eller 20 000 kr. Giftorättsökningen blir således 40 000 kr., och på grund av sin giftorätt får änkan egendom, värd 140 000 kr. Hon kompenseras härigenom fullt för att värdet av den försäkring, sonen A får, med 80 000 kr. överstiger värdet av den som hon själv får. Kvarlåtenskapens värde blir i detta fall således $(200\ 000 \text{ } \cdot / \cdot \text{ } 140\ 000 =) 60\ 000 \text{ kr.}$

¹⁾ Exempelen i detta kapitel numreras i löpande följd.

Frågan hur giftorättsökningen rätteligen skulle beräknas dryftades i samband med AGL:s tillkomst i SvJT (1938 s. 457 samt 1939 s. 149, 157 och 729). Bakgrunden härtill var ett mål angående arvsskatt i dödsboet efter C.O. Lamm. Målet har refererats i NJA 1939 s. 532. Vid bouppteckningen hade fogats en bodelningshandling, där änkan erhållit egendom, vars värde utgjorde hälften av giftorättsgodset, ökat med värdet av samtliga förmånstagarförvärv - även de till ankans egen förmån gällande - utan att någon avräkning skett för värdet av sistnämnda förvärv. Underrätten underkände bodelningen på grund av att den inte skett enligt lag. I artikel i SvJT (1939 s. 457) framförde då dödsboets ombud uppfattningen att, om till ankans förmån gällde försäkring, värd 2 a kr., så ökades hennes rätt med 3 a kr. genom att hennes giftorättsandel ökades med en krona för varje två-krona av försäkringsbeloppet. Om således försäkringsbeloppet översteg värdet av behållna giftorättsgodset med 100 kr., skulle ankans giftorättsandel överstiga värdet av behållna giftorättsgodset med 50 kr. Utgången av Lamm-målet blev att underrättens beslut stod fast. Detta visar att HD inte godtog ombudets uppfattning.

I samband med remiss till lagrådet av 1941 års förslag till ny arvsskattelag förordning hänvisade departementschefen (NJA II 1941 s. 243) till att frågan om att bestämma kvarlåtenskapens omfattning avgjorts genom HD:s utslag i Lamm-målet. Lagrådet ifrågasatte emellertid (NJA II 1941 s. 249) om inte den princip som legat till grund för utslaget borde lagfästas genom uttryckligt stadgande. Detta kunde enligt lagrådet lämpligen ske genom att till 104 § andra stycket FAL fogades en bestämmelse av innebörd att om stärbhusdelägaren själv är förmånstagar, hänsyn därtill skall tas vid bedömande av frågan, huruvida hans giftorätt eller rätt till vederlag eller till laglott skall anses kränkt genom förordnande som meddelats till förmån för annan. I prop. 1941:192 uttalade departementschefen den meningen, att det med hänsyn till avgörandet i högsta instans knappast torde vara påkallat att i samband med förslaget till ny arvs-

skatteförfordning vidta någon sådan åtgärd (NJA II 1941 s. 250).

Det har i den praktiska tillämpningen visat sig att det av lagrådet framförda önskemålet om förtydligande av 104 § andra stycket FAL var välgrundat. I de tryckta rättsfalls-samlingarna förekommer åtskilliga fall, där domstol felat mot en eller flera av de regler, som fastlades genom 1939 års prejudikat.

Vi har låtit göra en genomgång av samtliga under de senare åren av överrätt fattade beslut i arvsskattemål och därvid inhämtat, att fel av hithörande slag är vanliga och att de ej sällan avser betydande skattebelopp. Ett förtydligande av bestämmelsen i 104 § andra stycket FAL måste således anses angeläget. Vi föreslår ett sådant förtydligande. Regeln om giftorättsökning bör därvid skiljas från regeln om laglottsökning.

Om värdet av den giftorättskränkande försäkringen överstiger sammanlagda värdet av behållna giftorättsgodset och av efterlevande makens förmånstagarförvärv, måste det till tredje mans förmån gjorda förordnandet jämkas. Om bara en enda försäkring gäller till annans förmån erbjuder sättet för jämkningen inte något problem. Rör det sig åter om två eller flera försäkringar, är det enligt vår mening rättvist, att varje förmånstagarförordnande jämkas i förhållande till sitt värde för förmånstagaren. Om således värdet av de förmånstagarförvärv som måste jämkas är a kr., b kr. och c kr. samt jämkning skall ske med 35 %, bör av varje förvärv lämnas oantastat ett belopp utgörande 65 % av förvärvets värde. Detta överensstämmer med hovrättspraxis. I tydlighetens intresse bör denna regel enligt vår mening klart uttryckas.

Vad vi här anfört har föranlett förslag till ändring av 15 § 1 mom. AGL och 104 § andra stycket FAL.

4.2.2 Regler om laglott

I 104 § andra stycket FAL skyddas mot kränkning - utom giftorätt - även rätt till laglott. För arvsbeskattningen är denna rätt av betydelse särskilt genom att den kan inverka på sådant schematiskt arvsskifte som enligt 11 § AGL skall ligga till grund för beräkningen av skattepliktiga lotter. Om enligt testamente till förmån för annan än bröstarvinge laglott skall utgå, beaktas enligt praxis försäkring som gäller till förmån för annan än bröstarvinge (NJA 1955 s. 257). Detsamma gäller om genom sådan försäkring kränkning skett men förmånstagaren avstått från sin rätt i den mån rätt till laglott kränkts. Annars inverkar inte frågan om rätt till laglott på arvsbeskattningen (NJA 1974 C 370).

Frågan om innebörden av rätt till laglott behandlas inte i FAL utan i 7 kap. ÄB. Där stadgas i 1 § att laglotten är halva arvslotten - något som kan synas självklart men inte alltid iakttagits i praktiken. Vidare ges i 2 § föreskrifter om avräkning av bröstarvinges eget förvärv och i 3 § om jämkning. Genom 5 § skyddas bröstarvinges rätt att förfoga över laglotten. Att märka är att GB då det gäller efterlevande makens giftorätt saknar motsvarighet till 2, 3 och 5 §§. Om bröstarvinge är insolvent tillhör hans rätt till laglott konkursboet. Enligt 7 kap. 7 § ÄB övergår emellertid hans rätt att påkalla jämkning inte till hans borgenärer. Enligt denna regel bör ej heller hans rätt att påkalla jämkning av förmånstagarförordnande övergå till borgenärerna. Men om han påkallat jämkning innan han trätt i konkurs, övergår rätten till jämkning till borgenärerna.

Här skall lämnas några exempel på hur förmånstagarförordnande kan inverka på rätten till laglott.

Exempel 3

Försäkringstagaren efterlämnar dottern D. Behållningen är 50 000 kr. Till förmån för X gäller en försäkring, värd 40 000 kr. Enligt testamente skall D ha laglott och X återstoden. Laglotten är $(0,5 \times 50\,000 =)$ 25 000 kr., men enligt förevarande lagrum skall laglotten ökas. Om beloppet 40 000 kr. hade ingått i boet och tillagts X genom testamente, skulle behållningen ha varit $(50\,000 + 40\,000 =)$ 90 000 kr. och laglottens värde enligt ÄB 7:1 hälften därav eller 45 000 kr. Laglottsökningen blir $(45\,000 \cdot 25\,000 =)$ 20 000 kr., och D tilläggs av behållningen $(25\,000 + 20\,000 =)$ 45 000 kr. Till X utläggs en testamentslott om $(50\,000 \cdot 45\,000 =)$ 5 000 kr.

Exempel 4

Samma förutsättningar som i exempel 3 med den ändringen att försäkringens värde nu är 60 000 kr. D:s rätt omfattar totalt hälften av $50\,000 + 60\,000$ kr. eller 55 000 kr. Hon har rätt till hela boet och dessutom jämkas förmånstagarförordnandet så att hon har rätt till $(5\,000/60\,000 =)$ $1/12$ av försäkringen eller 5 000 kr.

Exempel 5

Försäkringstagaren efterlämnar änkan Ä och dottern D. Behållna giftorättsgodsets värde är 120 000 kr. Två privata försäkringar gäller, en till Ä:s förmån, värd 50 000 kr., och en till D:s förmån, värd 20 000 kr. Enligt testamente skall D ha sin laglott, Ä resten. D:s rätt till laglott är ej kränkt, och försäkringarna inverkar inte på skiftet.

Exempel 6

Samma förutsättningar som i exempel 5 men med den skillnaden att försäkringen till Ä:s förmån är värd 72 000 kr. Laglottsrätten är då kränkt. Laglottens värde är $(0,25 \times 120\,000 =)$ 30 000 kr. Om försäkringarna hade ingått i boet och tillagts förmånstagarna genom testamente skulle D ha fått $[0,25 (120\,000 + 72\,000 + 20\,000) \cdot 20\,000 =]$ 33 000 kr. Laglottsökningen blir $(33\,000 \cdot 30\,000 =)$ 3 000 kr. och D:s lott i boet $(30\,000 + 3\,000 =)$ 33 000 kr. Ä:s testamentslott är $(60\,000 \cdot 33\,000 =)$ 27 000 kr.

Exempel 7

Samma förutsättningar som i exempel 5 med den ändringen att till Ä:s förmån gäller en P-försäkring, värd 12 000 kr., och en privat K-försäkring med ett omedelbart utfallande belopp om 180 000 kr. Summan av laglotten och laglottsökningen blir $[0,25 (120\,000 + 12\,000 + 180\,000 + 20\,000) \cdot 20\,000 =]$ 33 000 kr. Kvarlåtenskapen, 60 000 kr., räcker ej utan jämkning måste ske för ett belopp om 3 000 kr. Fråga är huruvida jämkningen med 3 000 kr. skall drabba P- eller K-försäkringen eller båda. I hovrättspraxis har frågan avgjorts så att i första hand K-försäkringen tillgrips. Grunden härtill har

varit regeln i ÄB 7:5 att om arvlåtare genom förordnande om nyttjanderätt eller annorledes inskränkt rätten att förfoga över kvarlåtenskapen, så äger bröstarvinge utan hinder av sådant förordnande få ut sin laglott i egendom som han fritt får förfoga över. Bedömningen är enligt vår mening riktig. (Att märka är, såsom nyss framhölls, att liknande regel ej finns då jämkning sker för gifterätt.)

Den nu gällande regleringen av laglottens inverkan på arvsbeskattning grundar sig på 104 § andra stycket FAL och på stadgad överrättspraxis. Det har emellertid visat sig att viss ovisshet råder hos beskattningsmyndigheterna om reglernas tillämpning. Vi föreslår ett förtydligande i 104 § FAL innebärande att praxis på området lagfästs.

I detta sammanhang skall behandlas en regel som nu är upptagen i 12 § första stycket andra meningen AGL. Bestämmelsens innebörd framgår av exempel 7. Den föreskriver med exemplets förutsättningar att dottern är skattskyldig för beloppet 3 000 kr. Regeln är enligt vår mening överflödig. För sitt förvärv av beloppet är nämligen dottern skattskyldig redan enligt 1 § AGL. Beloppet 3 000 kr. är en del av hennes laglott som i sin tur är en del av hennes arvslott. Härutinnan skiljer sig laglottsförvärvet från förmånstagarförvärvet, som grundar sig inte på arvsrätt utan på ett förmögenhetsrättsligt avtal till förmån för tredje man. Regeln i 12 § första stycket andra meningen AGL är en kvarleva av 1931 års reform av arvsbeskattningen (se avsnitt 4.3.1).

Ett led i reformen var att det socialt betingade grundavdraget med 15 000 kr. fick göras inte enbart vid förmånstagarförvärv utan även vid sådant laglottsförvärv som skedde genom jämkning. Lagtekniskt var det därför nödvändigt att jämställa detta fall med förmånstagarförvärv. Under förarbetena till 1931 års reform riktades kritik mot förslaget på denna punkt, och vid arvsskattelagens tillkomst ansågs också regeln om särskilt grundavdrag i visst fall för bröstarvinges arvslott ej vara motiverad. Någon sådan regel togs ej heller med i det kommittéförslag (SOU 1939:18) som låg till grund för AGL. Det oaktat

Överfördes till AGL stadgandet, att bröstarvinges förvärv skulle arvsbeskattas i den mån det stödde sig på FAL.

Det har visat sig att regeln i 12 § första stycket andra meningen AGL är ägnad att skapa oklarhet. Regeln har föranlett påstående i litteraturen att hel eller partiell skattefrihet enligt nuvarande fjärde stycket i 12 § AGL skulle få åtnjutas i det fall förmånstagarförordnande som avsåg P-försäkring jämkades för rätt till laglott. I klarhetens intresse föreslår vi att 12 § första stycket andra meningen AGL utgår.

4.2.3 Efterlevande makes rätt till pension enligt egen försäkring

Rätt till pension är giftorättsgods, om rättigheten inte anses vara av så rent personlig natur att giftorätt inte bör förekomma. Undantagen från giftorätt är sålunda rätt till pension på grund av offentlig eller enskild anställning. Om pension grundas på tjänstepensionsförsäkring i SPP anses alltså giftorätt i pensionen inte äga rum (NJA 1953 s. 671 och 1960 s. 411). Pensionsrätt enligt en P-försäkring, tecknad exempelvis av egenföretagare, ingår däremot i giftorättsgodset.

I de fall då rätten till pension tillhör giftorättsgodset, kan den inverka på arvsbeskattningen på samma sätt som annat giftorättsgods, exempelvis en rörelse eller en fastighet. Häremot har sedan länge riktats anmärkning under hänvisning till den olika behandlingen i förhållande till bl.a. allmän pension. Tanken är således att det borde vara betydelselöst vilken pensionens grund är. Vad som framstått som särskilt stötande har varit det fall, att den efterlevande maken själv är ende rättsägare och därför nödgas betala högre arvsskatt än om han hade haft rätt till tjänstepension eller försäkringen hade varit hans enskilda egendom.

Frågan behandlades av kapitalskatteberedningen i dess första

betänkande (SOU 1969:54). Beredningen ansåg, att frågan borde lösas genom ändring i GB av innebörd att vid bodelning med anledning av makes död den efterlevandes P-försäkring inte skulle anses ingå i giftorättsgodset (s. 143 f.). I den proposition (1970:71) som framlades på grundval av betänkandet anslöt sig departementschefen (s. 120) till denna tanke, men föreslog dock ej ändring av GB.

GB:s bestämmelser i denna del har hittills inte ändrats. Eftersom någon ändring f.n. inte torde vara aktuell, bör övervägas om inte AGL:s bestämmelser kan justeras så att frågan får en i vart fall provisorisk lösning. Vi vill emellertid understryka, att vi anser oss böra begränsa oss till att föreslå sådana ändringar i nu gällande ordning som är möjliga att genomföra inom skattelagstiftningens ram. Detta medför att sådana fall där efterlevande makes arvsskatt inte blir högre än om han inte varit försäkrad utesluts från vårt förslag. Om exempelvis makar har bröstarvingar och testamente inte finns, leder den i en försäkring gjorda investeringen inte till någon ändring i arvingarnas arvsskatteläge. Detta fall kan belysas med ett exempel.

Exempel 8

Dör hustrun, efterlämnande änkling och dotter, och består giftorättsgodset av en änklingen tillhörig P-försäkring, värd 200 000 kr., och bankmedel på likaledes 200 000 kr., blir dotterns arvslott 200 000 kr. Om exemplet ändras så att bröstarvingar saknas men hustrun testamenterat sin kvarlåtenskap till en syster blir systemens lott likaledes 200 000 kr.

Det kan vara föremål för delade meningar om skattelättnad är påkallad i dessa och liknande fall. Arvsbeskattningen drabbar ju inte den efterlevande maken. Vill man jämföra med den situation som inträder om försäkringen tagits i SPP synes enligt vår mening skattelättnad vara motiverad. Den kan emellertid åstadkommas endast genom ändring av reglerna i GB. Som nyss framhölls har förslag härom så sent som 1969 lagts fram av kapitalskatteberedningen.

För oss att överväga återstår i stort de fall där efterlevande maken är ende rättsägare och försäkringen är giftorättsgods. Om försäkringen är den efterlevandes enskilda egendom berörs ju inte arvsbeskattningen.

Med utgångspunkt från att fog alltjämt anses finnas för önskemålen om skattebefrielse för värdet av efterlevande makes egen P-försäkring har vi därför övervägt följande tekniska lösningar av problemet för olika fall.

- a) Ingen bröstarvinge, ej testamente. I 11 § AGL införs ett 3 mom. där det föreskrivs att efterlevande makes rätt till arv är fri från skatt till den del arvet avser rätt till pension enligt honom tillhörig P-försäkring. Vid schematisk bodelning måste därvid förutsättas att på hans lott i första hand läggs annan egendom än rätten till pension.
- b) Ingen bröstarvinge, testamente till förmån för annan än efterlevande maken. Här bör tredje mans förvärv ej vara skattefritt. Någon särregel för schematisk bodelning kan inte skapas. Däremot bör i 16 § AGL upptas en regel, att skatt inte skall utgå i den mån i ärendet företedd skifteshandling visar att efterlevande make på grund av arv eller testamente på sin lott fått rätt till pension enligt P-försäkring som tillhört honom före bodelningen.
- c) Bröstarvinge finns, testamente till förmån för efterlevande maken. Fallet täcks av den under b) angivna ändringen i 16 § AGL.

Vi föreslår tillägg till 11 och 16 §§ AGL av den innebörd som framgår av a) och b) ovan.

4.3 Beskattning av förmånstagarförvärv

4.3.1 Bör förmånstagares förvärv beskattas?

Förordningen (1914:381) om arvsskatt och skatt för gåva gav regler om skatt på förvärv genom arv, testamente och gåva. Försäkring, som den avlidne tecknat, ingick vid hans död i kvarlåtenskapen och träffades därför av arvsskatt. Om förmånstagare var insatt förordnades vanligen i testamente att förmånstagaren hade rätt till försäkringsbeloppet. För s.k. blandade fång, betecknade exempelvis som köp eller lega, stadgades i 35 § nämnda förordning att skatt skulle utgå "såsom för gåva".

Rättsläget ändrades genom FAL som trädde i kraft med 1928 års ingång. Enligt 104 § första stycket FAL ingår nämligen förmånstagares förvärv inte i kvarlåtenskapen. Fråga uppkom då om det var möjligt att beskatta förmånstagares förvärv. Det kunde nämligen hävdas, att förmånstagares förvärv var benefikt och därför borde beskattas enligt 35 § i 1914 års förordning i paragrafens då gällande, ursprungliga lydelse. Frågan prövades i rättsfallet NJA 1930 s. 114 (Husberg).

Den avlidne hade till sina barns förmån tecknat K-försäkringar som för barnen medförde rätt att vid faderns död uppbära sammanlagt 100 000 kr. Vid registreringen av bo-uppteckningen lämnades beloppet obeskattat. Advokatfiskalen klagade och gjorde gällande att beloppet 100 000 kr. tillfallit barnen genom gåva och därför borde beskattas. Hans besvär ogillades av överinstanserna.

Sedan advokatfiskalen fäst finansdepartementets uppmärksamhet på den möjlighet till skatteflykt som sålunda yppats, blev frågan föremål för utredning i departementet. Resultatet av utredningen redovisades i prop. 1931:211. I propositionen återopades en inom departementet utarbetad promemoria (prop. s. 33-42). I promemorian ifrågasattes om inte förmånstagares förvärv av försäkringsbelopp utgjorde gåva men uttalades att frågan fick anses löst genom fallet

Husberg. Den skattefrihet, som detta avgörande medfört, kunde enligt promemorian missbrukas och utgjorde en fara från statsfinansiell synpunkt. Skattskyldighet borde därför införas. Det kunde vidare ifrågasättas om inte skillnad borde göras mellan fall där förmånstagarens insättande var att anse som vederlag och där det var av benefik natur. Emellertid ansågs det vara uppenbart att dylikt förordnande vanligen var av det senare slaget. Om förmånen ibland kompenserades av motprestation (t.ex. så att förmånstagaren helt eller delvis betalat premierna) syntes inte anledning föreligga att därför skapa särskilda regler lika litet som sådana fanns för arvsskattens beräkning i fall där ett testamentariskt förordnande tillkommit såsom vederlag.

Departementschefen anslöt sig (prop. s. 51) i huvudsak till de i promemorian upptagna principerna. Inte heller i övrigt förekom under förarbetena till författningsändringen något uttalande som avvek från tankegången i de här berörda avsnitten i promemorian (jfr BevU 1931:38 s. 12). Riksdagen godtog förslaget och genom lagändring upptogs i 35 § andra stycket 1914 års arvsskatteförordning en principregel om beskattning av förmånstagarförvärv. Grunden till regeln är alltså, att förmånstagarförvärv inte ansetts kunna beskattas som benefika med stöd av 35 § äldre förordningen i dess intill den 1 juli 1931 gällande lydelse men att ändå beskattning ansågs påkallad.

Under senare delen av 1930-talet blev det av skilda skäl aktuellt att ersätta 1914 års arvsskatteförordning med en ny författning. Kommitté- och departementsarbetet resulterade i en lagrådsremiss, som innehöll den nyheten att förmånstagarförvärv, som tidigare aldrig beskattats annat än såsom för gåva enligt 35 § andra stycket i äldre arvsskatteförordningen, enligt förslaget skulle i övervägande flertalet fall beskattas som arv. Reglerna om arvsbeskattning upptogs i förslagets 12 § och de om gåvobeskattning i 37 § 2 mom.

Lagrådet uttalade att den omständigheten att beskattningen

av förmånstagarförvärv delvis överflyttades till arvs-skattens område, uppenbarligen inte skulle anses medföra att skattskyldigheten utsträcktes till att avse jämväl förvärv som inte var benefika, och att arvsskatt således skulle utgå endast i den mån förmånstagarens rätt grundades uteslutande på försäkringsavtalet (prop. 1941:192 s. 260, NJA II 1941 s. 249).

I den därefter framlagda propositionen (1941:192) berördes inte den fråga som lagrådets uttalande avsåg. Inte heller under riksdagsarbetet gjordes något uttalande i frågan, huruvida endast vederlagsfria förmånstagarförvärv borde beskattas. I förevarande del fick AGL den i propositionen föreslagna lydelsen som Överensstämde med lydelsen i lagrådsremissen.

I rättsfallet NJA 1942 s. 61 behandlades frågan huruvida endast benefika förmånstagarförvärv kunde beskattas med stöd av 35 § 1914 års arvsskatteförordning. Förutsättningen var att två advokater, A och B, 1932 träffat bolagsavtal om sin rörelse och i samband därmed tecknat livförsäkringar så att A var förmånstagare till en på B:s liv tecknad försäkring på 50 000 kr. och vice versa. B avled 1938. Efter anmaning ingav A till beskattningsmyndigheten en deklaration men hävdade att skattskyldighet inte förelåg, enär B:s försäkring lika väl som A:s ingick som ett led i avtalet om deras gemensamma advokatrörelse och disponeringen av inkomsterna därifrån. A beskattades emellertid för sitt förvärv av 50 000 kr. enligt den av B tecknade försäkringen. Svea hovrätt fann i utslag den 6 december 1940 att vid stämpelbeläggningen rätteligen förfarits. HD gjorde ej ändring i hovrättens utslag. Avgörandet står i överensstämmelse med motiven till 1931 års lagstiftning men är oförenligt med lagrådets nyss återgivna uttalande.

Det nu anmärkta rättsfallet har varit vägledande för rättstillämpningen under tiden 1942-1975. Genom ett beslut nyligen i högsta instans får rättsläget emellertid anses ha ändrats. Förutsättningarna i detta mål, som HD

avgjorde den 17 december 1976 (SÖ 2243), var följande.

A var vid sin död ägare av två kapitalförsäkringar och sammanlagt 66 000 kr. Förmånstagare var hans fränkelilde hustru B. A hade gentemot B förbundit sig att inte återkalla försäkringarna. B deklarerade förvärvet och påfördes skatt med 2 880 kr. Hon anförde besvär och gjorde gillande att mannen i samband med bodelning med anledning av hemskilnad insatt henne som återkallelse förmånstagare med A ålägande skyldighet att betala premierna. Grundet Martin uppgevs vara att hennes gifte rätt därmed skulle tillgripas.

HD fann att skattebeslutet skulle upphävas och att B:s vill stöd bl.a. följande. För det fall, att B:s skattande om förmånstagare tillkommit såsom vederlag för donation från honom, saknas anledning att behålla attbetalning av försäkringsbelopp med arvs- eller gåvaskatt. Det måste antas, att avsikten med AGL:s reglering ej varit att skatt skall utgå i sådant fall.

Eftersom HD:s beslut får anses vägledande, går det i fortsättningen inte att hävda att onerösa förmånstagarförvärv skall beskattas. HD:s ställningstagande måste nämligen uppfattas så att en förutsättning för beskattning är att förvärvet är benefikt. Med hänsyn till avfattningen av 37 § AGL och vad som anfördes som grund för 1931 års lagstiftning torde det emellertid vara mycket svårt för granskningsmyndigheten att prestera godtagbar bevisning om att fänget är benefikt.

Långt mera än hälften av vad förmånstagare sammanlagt årligen förvärvat, torde gå till efterlevande make antingen enligt försäkringar som tecknats och betalats av den avlidne eller enligt tjänstegrupplivförsäkring. Enligt vad vi inhämtat under hand, lär granskningsmyndigheten i dessa fall inte anse sig ha tillräckligt fog för att sådant att förvärvet är benefikt.

Inom kommittén har övervägts möjligheten att genom en bevisbörderegulering undanröja de svårigheter i tillämpningen som kan antas bli följden av HD:s beslut 1976. Syftet med regeln skulle vara att från beskattning undanta endast sådana förmånstagarförvärv som förmånstagaren visar är onerösa. Vi har emellertid stannat för en annan lösning.

Enligt vad vi inhämtat är det vid bodelning, särskilt med anledning av äktenskapsskillnad, inte ovanligt, att mannen insätter hustrun som förmånstagare beträffande efterlevandepension till sin pensionsförsäkring samt förbinder sig att erlægga premierna och att inte återkalla förordnandet. Vid bodelningen belastas därvid hustrun för värdet av denna utfästelse, ökat med kapitalvärdet av återstående premier. Anledningen till att hela rätten till försäkringen inte överförs till hustrun torde vara att mannen, om han alltså är försäkringens ägare, har rätt att vid inkomstbeskattningen dra av premierna. I försäkringen kan också ingå ålderspension till mannen som han inte vill avstå från. Om hustrun är försäkringens ägare och mannen till henne i underhållsbidrag betalar vad som åtgår för premierna kan hustrun vid inkomstbeskattningen inte alltid göra avdrag för premierna, eftersom underhållsbidraget inte utgör A-inkomst.

Vidare förekommer det att mannen innehar en kapitalförsäkring som medför rätt till ett belopp som utfaller då han fyller exempelvis 65 år eller vid hans dessförinnan inträffade död. Med denna förutsättning insätter mannen hustrun som förmånstagare och förbinder han sig att betala premierna och att inte återkalla förordnandet. Även i dessa fall torde det förekomma att hustrun vid bodelningen påförs värdet av utfästelsen.

Vi har vid övervägande av lämplig lösning stannat för att förorda att endast arrangemang av det slag vi nyss skildrat - vilka ju i fråga om P-försäkringar är skattemässigt gynnade - bör främjas i arvsskattehänseende. Detta kan ske genom att avdrag vid beskattningen av förmånstagareshöjningar får göras för det belopp som vid bodelningen påförts förmånstagaren för värdet av sådan utfästelse. En föreskrift härom har upptagits i den föreslagna nya 12 a §. I andra fall än de här avsedda skall förmånstagarförvärv bli föremål för beskattning och detta oavsett om förvärvet är benefikt eller oneröst.

Enligt vår mening behöver de båda principreglerna om beskattning av förmånstagarförvärv (12 § första stycket och 37 § 2 mom. AGL) inte ändras på annat sätt än att i vardera regeln insätts orden "oavsett om vederlag lämnats".

4.3.2 Utländska försäkringar

Enligt lydelsen av 12 § första stycket AGL gäller skyldigheten att skatta för förmånstagarförvärv endast om någon i enlighet med FAL insatts som förmånstagare. FAL gäller endast för försäkringsavtal med svenska försäkringsanstalter, och skattskyldigheten gäller därför enligt lagens ordalydelse endast då försäkring tecknats i svensk försäkringsanstalt. I praxis har därför i två fall ansetts, att förmånstagarens förvärv är skattefritt om försäkringen tecknats i utländsk försäkringsanstalt. Kapitalskatteberedningen föreslog ändring i 12 § (SOU 1971:46 s. 28 och 209) så att denna skillnad mellan svenska och utländska försäkringar skulle elimineras. Förslaget har ännu inte föranlett någon åtgärd. Vi anser oss böra aktualisera frågan genom att föreslå att uttrycket "i enlighet med lagen (1927:77) om försäkringsavtal" tas bort i första stycket första meningen av 12 § AGL. Förutsättningen för den i andra stycket av 12 § AGL medgivna rätten till avdrag med upp till sex basbelopp bör alltså vara att försäkringen var utmätningsfri enligt 116 § första stycket FAL. Detta innebär att sådant avdrag inte kan komma ifråga då det gäller utländska försäkringar.

4.3.3 Beskattning av förmånstagares förvärv då det föreligger brist i boet

Om bouppteckning efter avliden försäkringstagare visar brist i boet uppkommer fråga huruvida bristen skall beaktas vid beräkningen av värdet av förmånstagares förvärv. Frågan synes inte ha övervägts i samband med lagstiftningen vare sig 1931 eller 1941. Avfattningen av 12 § första stycket AGL ger närmast vid handen att avräkning skall ske. Även motivet för att

förmånstagares förvärv beskattas - nämligen faran för skatteflykt - leder till bedömningen att skäl för beskattning inte finns annat än i den mån värdet av förvärvet överstiger bristen. Att förmånstagare insatts har ju i vart fall inte säkert lett till att större belopp undandragits från beskattning än det nu antydda nettobeloppet, dvs. skillnaden mellan försäkringsbeloppet och bristen i boet. Enligt stadgad praxis gäller vidare, att bristen får avräknas i den mån förmånstagare täckt eller åtagit sig att täcka bristen. En förmånstagare bör inte beskattas annat än när han förvärvar något, och om han åtar sig att betala den dödes skulder, blir effekten densamma som om han i lika mån hade avstått från att göra förmånstagarförordnandet gällande. Grund för beskattning av mera än nettot saknas således.

Erfarenheten från granskningen av bouppteckningsprotokoll visar emellertid att kännedomen om den nu berörda regeln inte är allmänt spridd. I flertalet aktuella fall beskattas förmånstagaren utan avseende på om bristen blir täckt. Å andra sidan förekommer det även någon gång, att förmånstagare tillgodogör sig hela försäkringens värde utan att bekymra sig om den dödes gäld. I detta läge saknas skäl att inte beskatta förmånstagaren för hela förvärvets värde. Bristen i boet kommer ju i denna situation inte förmånstagaren vid.

Kapitalskatteberedningen behandlade denna fråga i sitt första betänkande (SOU 1969:54 s. 24, motiv s. 113). Beredningen utgick från antagandet, att enligt då gällande rätt brist i boet inte inverkade på förmånstagares skattskyldighet, och föreslog en regel med innebörd att förmånstagares förvärv skulle vara skattefritt i den mån han betalade eller åtog sig att betala gälden. Förslaget framstod därför som innebärande skattelindring. Senare överrättspraxis har emellertid utgått från att den av beredningen föreslagna regeln gäller (jfr Sv JT 1972 s. 645 och, motsättningsvis, NJA 1973 C 205). I klarhetens intresse föreslår vi att den av beredningen föreslagna regeln lagfästs.

4.3.4 Efterlevande makes rätt till skattefrinnet enligt
12 § första stycket tredje meningen AGL

Om försäkringar, som avlidne person tecknat, gäller uteslutande till efterlevande makes förmån, ingår dessa enligt 104 § första stycket FAL inte i kvarlåtenskapen. Giftorätt finns då inte i försäkringarna och skattefrihet enligt 15 § 1 mom. AGL är utesluten. Emellertid finns det inte något behålligt stöd för beskattning av förmånstagarförvärvet till den del det motsvarar giftorätten. När beskattning av förmånstagarers förvärv infördes, stadgades därför skattefrihet för vad som skulle ha varit skattefritt som giftorättsandel om försäkringen hade ingått i kvarlåtenskapen (prop. 1931: 211 s. 59). Regeln är nu upptagen i 12 § första stycket tredje meningen AGL. Följande exempel kan tjäna att klargöra tillämpningen av bestämmelsen.

Exempel 9

Är Unka enda dödsbodeläggare och till hennes förmån gäller försäkringar, värda tillsammans 150 000 kr., och är värdet av makarnas behållna giftorättsgods 220 000 kr., skall regeln enligt sin lydelse tillämpas på följande sätt: Om försäkringarna hade ingått i kvarlåtenskapen, skulle Unkan ha haft rätt till skattefrihet för $0,5(220\,000 + 150\,000) = 185\,000$ kr. Enligt 15 § 1 mom. AGL har hon inte rätt till skattefrihet för mera än $(0,5 \times 220\,000 =) 110\,000$ kr. Regeln i 12 § AGL medför således att det skattefria beloppet Unkas med $(185\,000 - 110\,000 =) 75\,000$ kr. Om det finns annan eller andra förmånstagare än Unkan, skall samtliga förmånstagarförvärv beaktas.

Exempel 10

Ändras exempel 9 så att till en sons förmån gäller en försäkring, värd 30 000 kr., blir för Unkan det till följd av hennes giftorätt skattefria försäkringsbeloppet $0,5(150\,000 + 30\,000) = 90\,000$ kr. Efter avräkningen återstår då som eventuellt skattepliktigt ett belopp om $(150\,000 - 90\,000 =) 60\,000$ kr.

Regeln i 12 § första stycket tredje meningen AGL belyses av rättsfallen NJA 1939 s. 532 (I och II), 1952 s. 72, 1968 s. 586, 1969 s. 256 samt 1974 C 370. Av förarbetena till AGL framgår att lagstiftaren ansåg rättsfallet NJA

1939 s. 537 kunna tjäna som mönster vid tillämpning av förevarande regel (prop. 1941:192 s. 181).

Det har emellertid visat sig att tillämpningen av regeln om efterlevande makes rätt till skattefrihet i praktiken vållat stora svårigheter. Det vanligaste felet är att vid beräkning av det skattefria beloppet endast den efterlevande makens förmånstagarförvärv beaktas. Mycket vanligt är också att man med en från litteraturen i ämnet hämtad metod inte skiljer mellan tillämpningen av 104 § andra stycket FAL och 12 § första stycket tredje meningen AGL. Att sådan åtskillnad är nödvändig framgår av

Exempel 11

Om en man efterlämnar änkan Ä och dottern D och om två försäkringar gäller, en kapitalförsäkring till Ä:s förmån på 120 000 kr. och en olycksfallsförsäkring till D:s förmån på 80 000 kr., har Ä ej rätt till giftorättsökning enligt 104 § andra stycket FAL. D ärver således hälften av makarnas behållna giftorättsgods. Av Änkans försäkringsförvärv är ett belopp om 100 000 kr. skattefritt enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL. Till följd härav kvarstår som eventuellt skattepliktigt belopp inte mer än 20 000 kr.

Om det åter är en olycksfallsförsäkring på 120 000 kr. till Ä:s förmån och en kapitalförsäkring på 80 000 kr. till D:s förmån, har änkan rätt till giftorättsökning enligt 104 § andra stycket FAL med $(0,5 \times 80\,000 =)$ 40 000 kr. D:s arvslott blir således 40 000 kr. mindre än hälften av makarnas behållna giftorättsgods. Av Ä:s försäkringsförvärv återstår, liksom i det spegelvända fallet, efter avräkning enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL, 20 000 kr. Beloppet är i detta fall skattefritt enligt 12 § andra stycket AGL.

Av det anförda framgår enligt vår mening att även skattefrihetsregeln i 12 § första stycket tredje meningen AGL behöver förtydligas.

Om de till den efterlevande makens förmån gällande försäkringarna är av skilda slag, bör det skattefria beloppet uppdelas på varje försäkring efter dess värde. I exempel 10 var det enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL skattefria beloppet 90 000 kr. och värdet av Änkans förmånstagarförvärv 150 000 kr. Om försäkringarna var av

skilda slag, skulle således från varje försäkring drämmas (90 000/150 000 =) 60 %. Detta är av betydelse därför att enligt 12 § andra och fjärde styckena AGL olika regler gäller för beskattning av förminstagarförvärv genom att det finns fem skilda klasser av försäkringar. Om i samma exempel, där från varje änkans tillkommande försäkring skulle dras 60 %, den henne som förminstagar tillkommande försäkringsportföljen består av en utmättningsbar kapitalförsäkring, värd 80 000 kr. och ett antal mera än tio år gamla P-försäkringar, värda 70 000 kr., skall från kapitalförsäkringens värde dras av 60 % eller 48 000 kr. Kvar som eventuellt skattepliktigt står ett belopp om (80 000 ./ 48 000 =) 32 000 kr. Den här angivna regeln har vid flera tillfällen tillämpats av hovrätt och bör enligt vår mening lagfästas som ett förtydligande.

Skattefrihetsregeln i 12 § första stycket tredje meningen AGL är bristfällig på en punkt. Bristen klargörs bäst med ett exempel.

Exempel 12

En gift man avlider utan att efterlämna bröstärvingar. Värdet av behållna gifterättsgodset vid hans död är fyra basbelopp. Basbeloppet vid dödsfallet antas ha varit 10 000 kr. Gifterättsgodsets värde är alltså 40 000 kr. Till änkans förmån gäller en utmättningsbar K-försäkring, som ger henne omedelbar rätt till 400 000 kr. Enligt 15 § 1 mom. AGL har änkans rätt till skattefrihet för hela värdet av behållna gifterättsgodset, 40 000 kr. Försäkringen saknar härvidlag betydelse (NJA 1972 s.227). Om försäkringen hade ingått i kvarlåtenskapen, skulle basbeloppsregeln i GB 13:12 andra stycket inte ha varit tillämplig, utan skattefriheten enligt 15 § 1 mom. AGL skulle ha avsett (0,5 x 440 000 =) 220 000 kr. Det enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL skattefria beloppet är således (220 000 ./ 40 000 =) 180 000 kr. Det beskattningsbara beloppet blir (400 000 ./ 180 000 =) 220 000 kr.

Exempel 13

Exempel 12 kompliceras med antagandet att änkans uppger en inte existerande tillgång, värd fyra basbelopp, dvs. 40 000 kr., och tar upp denna i tilläggsbouppteckning som registreras. Nu är läget det, att det enligt 15 § 1 mom. AGL skattefria beloppet är (0,5 x 80 000 =) 40 000 kr. Om försäkringen hade ingått i kvarlåtenskapen, skulle det skattefria beloppet enligt samma lagrum ha varit (0,5 x 480 000 =) 240 000 kr. Det enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL skattefria

beloppet blir nu (240 000 ./ 40 000 =) 200 000 kr. och som beskattningsbart enligt 12 § första stycket AGL kvarstår ett belopp om (400 000 ./ 200 000 =) 200 000 kr. eller 20 000 kr. mindre än tidigare. Påfundet om den nya tillgången leder således till att änkan får rätt till återvinning.

Det i exempel 13 givna fallet är inte utan verklighetsbakgrund såvitt avser rättsfrågan. I ett fall har det nämligen förekommit att hovrätt utgått från att ny tillgång leder till rätt till återvinning (Göta hovrätt 1974-10-03 SÖ 230). Det bör påpekas att på samma sätt kan i fall av denna art förtigande av en skuld leda till skattelindring. (Här bortses från eventuellt ansvar enligt t.ex. skattebrottslagen om förfarandet upptäcks.)

Den egendomlighet som sålunda föreligger, förklaras lagtekniskt på följande sätt. I GB 13:12 andra stycket har, alltsedan nya GB trädde i kraft 1921, funnits ett stadgande om rätt för efterlevande make att före bodelningen få egendom till visst värde om makarnas giftorättsgods är ringa. Beloppet var ursprungligen 3 000 kr. och höjdes 1951 till 6 000 kr. Beloppet höjdes senare (SFS 1969:614) till fyra basbelopp. I samband härmed ändrades även 15 § 1 mom. AGL. Departementschefen gjorde i prop. 1969:124 (s. 129 f.) följande uttalande.

Av de föreslagna tilläggen i 15 § 1 mom. första och andra styckena följer därför att bodelningsregeln i 13 kap. 12 § andra stycket GB kommer att beaktas inte bara direkt vid beräkning av den skattefria andelen i boet utan också indirekt vid beräkning enligt 12 § första stycket tredje punkten arvsskatteförordningen av efterlevande makes skattefria andel i honom tillfallande förmånstagarbelopp.

Om man läser det citerade uttalandet enbart för sig ger det vid handen att den här påvisade egendomliga effekten av ändringen i 15 § 1 mom. AGL varit direkt åsyftad. Läser man däremot uttalandet i sitt sammanhang, inser man att bakom uttalandet ligger föreställningen att efterlevande make genom den föreslagna författningsändringen skulle uppnå förmåner även vid tillämpningen av 12 § första

stycket tredje meningen AGL. Att effekten kunde bli den motsatta synes inte ha stått klart.

Vad nu framhållits påkallar enligt vår mening lagändring. Detta kan ske på två sätt. Det kunde tänkas att GB 13:12 andra stycket ändrades så att med enskild egendom tillhörig den efterlevande maken jämställdes vad denne erhåller som förmånstagare till försäkring. Att föreslå sådan ändring i GB ligger emellertid utanför vårt uppdrag. Vi förordar därför i stället en föreskrift i 12 § AGL, att GB 13:12 andra stycket inte skall beaktas vid tillämpningen av den regel som nu är intagen i 12 § första stycket tredje meningen AGL.

Fråga har uppkommit huruvida vid beskattning av efterlevande make avdrag enligt den regel, som nu är upptagen i 12 § första stycket tredje meningen AGL, får åtnjutas enbart då makens förvärv beskattas enligt 12 § AGL såsom för arv eller om sådant avdrag får göras även då förvärvet beskattas enligt 37 § 2 mom. såsom för gåva. I praxis har valts den sistnämnda lösningen (SvJT 1965 rf. s. 40). Med hänsyn till motiven för skattefriheten torde denna lösning vara den rimliga. Om exempelvis en man till hustruns förmån tecknat två livränteförsäkringar, A och B, av skattekategori K, som vardera ger henne rätt till en årsränta om 50 000 kr., och vid mannens död hustrun får rätt att förfoga över försäkringen A men inte över försäkringen B, om vidare det inte finns någon annan dödsbodelägare och om slutligen kvarlåtenskap saknas, skall hustrun arvsbeskattas för försäkringen A men gåvobeskattas för försäkringen B. Hade ingen förmånstagare varit insatt, skulle hustrun enligt 15 § 1 mom. AGL ha varit fri från skatt för hälften av årliga beloppet av försäkring A, och därför är hon enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL fri från skatt för hälften av förvärvet till försäkring A även då hon beskattas som förmånstagare. Av samma skäl bör hon vara fri från skatt även för hälften av förvärven enligt försäkring B. Vi föreslår att 37 § 2 mom. AGL avfattas i enlighet härmed, vilket innebär ett förtydligande.

4.3.5 Beskattning av förmånstagares förvärv av livränta

FAL skiljer, såsom tidigare framhållits, mellan kapitalförsäkring och livränteförsäkring. När beskattning av förmånstagares förvärv infördes 1931, fanns i 32 § 2 mom. KL undantagsregler för vissa slags livränteförsäkringar. Under a) - c) i momentet upptogs regler för dels livränta som utgick på grund av pupillförsäkring, dels annan livränta som utgick på grund av försäkring, för vilken avgift på grund av tjänst erlagts av arbetsgivaren eller den anställde, och dels livränta som eljest utgick på grund av pensionsförsäkring om livräntan var livsvarig och inte betalats med engångspremie. I femte stycket av 35 § 1914 års arvsskatteförordning upptogs i anslutning här till en bestämmelse om total skattefrihet för rätt till sådan livränta som avsågs i 32 § 2 mom. a) - c) KL i dess ursprungliga lydelse. De enda livräntor som kunde föranleda beskattning var sådana som avsågs under d) i nämnda moment. Vid inkomstbeskattningen upptogs dessa till reducerat värde. Vad som ansågs utgöra amortering på kapital fick sålunda avräknas. Det ansågs därför skäligt att gåvoskatt för kapitalvärdet utgick vid förmånstagares förvärv av sådan livränta (angående motiv i övrigt för beskattningen och undantagen, se prop. 1931:211 s. 51 ff). Emellertid medgavs på förslag av bevillningsutskottet för sådan livränta rätt till grundavdrag från årsräntans belopp med 1 500 kr., vilket belopp motiverades med att detta enligt 67 § utsokningslagen i dess då gällande lydelse var fritt från utmätning (motiv, se BevU 1931:38 s. 10 ff).

Eftersom begreppet pensionsförsäkring inte var uttryckligen bestämt, infördes på förslag av försäkringsinspektionen genom lagstiftning 1932 i KL en definition av detta begrepp.

I förordningen om kvarlåtenskapsskatt som infördes 1948

upptogs en regel om beskattning i begränsad utsträckning av pensionsförsäkring. Undantagna från beskattning var tjänstepensionsförsäkring och vidare annan pensionsförsäkring, om försäkringen var äldre än tio år eller summan erlagda premier ej översteg 80 000 kr.

Genom Ändring i KL 1950 (SFS 308) blev, såsom vi framhållit i ett tidigare betänkande (SOU 1975:21 s. 49 ff.), definitionen på pensionsförsäkring ändrad på ett sätt som i stort sett innebar en skärpning av villkoren. I samband med att en ny definition av begreppet pensionsförsäkring gavs, avskaffades den tidigare inkomstbeskattningen av rätt till annan livränta än pension (motiv, se prop. 1950:93 s. 175). Samtidigt anpassades lydelsen av 12 § 1941 års arvsskatteförförordning (nu AGL) efter de nya reglerna. Någon egentlig saklig ändring åsyftades inte (nämnda proposition s. 297 ff.).

Kvarlåtenskapsskatten avskaffades med 1958 års utgång. Lagstiftningen härom, som grundades på arvsskattesakkunnigas betänkande (SOU 1957:43), innebar att arvsskattereglerna ändrades så att arvsskatten ensam skulle tillföra staten lika stor inkomst som tidigare influtit genom kvarlåtenskapsskatten och arvsskatten tillsammans. Därvid aktualiserades frågan om beskattning av förmånstagares förvärv av rätt till livränta. I fråga om rätt till pension enligt P-försäkring innebar arvsskattesakkunnigas förslag, att tjänstepensionsförsäkringar och andra försäkringar, om de var äldre än tio år, alltså skulle lämnas utanför beskattning. Vad angår övriga P-försäkringar föreslogs, att vid beskattningen - som inte längre skulle grundas på de erlagda premiernas belopp utan träffade varje förmånstagares förvärv - avdrag skulle få göras med 10 000 kr. av varje årligt pensionsbelopp. Detta belopp av 10 000 kr. om året skulle alltså motsvara det tidigare gällande beloppet 80 000 kr. avseende summan av betalda premier.

Mot arvs- och gåvobeskattning av P-försäkringar invändes av vissa remissinstanser huvudsakligen, att en beskattning enligt AGL skulle medföra dubbelbeskattning, eftersom utfal-

lande pension i sin helhet inkomstbeskattades. Vidare anfördes att arvsbeskattning av pensionens kapitalvärde skulle vara särskilt hård med hänsyn till att rätten till pension inte hade realiserbart värde.

Departementschefen, som anslöt sig till de sakkunnigas förslag, framhöll att anledningen till att man i viss utsträckning belagt P-försäkringar med kvarlåtenskapsskatt hade varit strävan att hindra att stora försäkringar utnyttjades för att kringgå beskattningen. Han ansåg att de då existerande spärrarna i AGL mot skatteflykt inte borde försvagas. Ett frångående av denna princip borde inte ske med mindre det var ställt utom tvekan att viss skatteflykts-spärr inte längre erfordrades (prop. 1958:145 s. 98). Riksdagen antog förslaget i nu förevarande del utan ändring (BevU 1958:10).

Vad beträffar annan livränta än pension höjdes genom 1958 års reform grundavdraget från 1 500 kr. till 2 500 kr. Skälet var penningvärdeförändringen (prop. 1958:145 s. 101).

Efter 1958 har reglerna i AGL om skatt på förmånstagares förvärv av pension och annan livränta inte ändrats. Bestämmelserna i KL om P-försäkringar blev föremål för omfattande ändringar 1975 (SFS 1975:1347). Bl.a. ändrades den i anvisningarna till 31 § KL upptagna definitionen på begreppet "pensionsförsäkring". Såvitt gäller nämnda anvisningar trädde lagändringen i kraft vid 1976 års ingång. Om ansökan om P-försäkring inkommit före ikraftträdandet, gäller dock enligt ikraftträdandelagen (SFS 1975:1348) den tidigare definitionen. Den nya definitionen på P-försäkring i förening med övriga ändringar i KL innebär i stort sett följande: Endast verkligt pensioneringsbehov tillgodoses. Avdrag för premie får göras endast från A-inkomst. Avdragets storlek begränsas med riktpunkt att högst s.k. planpensionsnivå skall kunna tillgodoses. Försörjningsränta kan utgå i högst 20 år, och kretsen av dem som kan få sådan ränta är begränsad till efterlevande make, person med vil-

ken försäkringstagaren sammanbott under äktenskapsliknande förhållanden eller barn till den avlidne eller till dennes make.

Skattskyldighet för en förmånstagares förvärv av rätt till försörjningsranta inträder ofta vid försäkringstagarens död. I annat fall kan den enligt 36 § AGL inträda när förmånstagaren annars får rätt att förfoga över försäkringen. Om han inte får sådan rätt - vilket är vanligast - inträder dock skattskyldighet "såsom för gåva" varje gång han uppbär ett belopp.

Av 36 § och 37 § 2 mom. AGL samt anvisningarna till 31 § KL i deras äldre lydelse framgår, att avfattningen av den nyss citerade regeln i ikraftträdandelagen medför, att den i nämnda anvisningar (äldre lydelsen) gjorda distinktionen mellan P- och K-försäkringar gäller under mycket lång tid.

Vad först angår förmånstagares förvärv av rätt till pension enligt P-försäkring föreslår vi ingen ändring i nu gällande regler om skattefrihet för tjänstepensionsförsäkring eller P-försäkring som är äldre än tio år.

Vad som återstår att överväga är beskattningen av P-försäkring som är yngre än tio år. Man måste här skilja mellan det fall att försäkringen tecknats efter 1975 års slut och det fall att försäkringen tecknats tidigare. För försäkring som tecknats efter 1975 års utgång gäller den nya lydelsen av anvisningarna till 31 § KL. De nya bestämmelserna i KL får anses utgöra en tillräcklig spärr mot skatteflykt. Något behov av särskild spärregel även i AGL finns därför inte. Vi vill erinra om att faran för skatteflykt är det huvudsakliga skälet som ligger till grund för beskattningen enligt AGL av förmånstagares förvärv av denna art. Eftersom detta motiv fallit bort genom 1975 års inkomstskattelagstiftning föreslår vi att beskattningen enligt AGL i dessa fall avskaffas.

Vad angår förvärv av rätt till pension enligt P-försäkring som grundar sig på ansökan före 1976 års ingång och inte - som äldre än tio år - är helt skattefri gäller nu för varje förmånstagares förvärv, att ett skattefritt grundavdrag på 10 000 kr. skall göras från varje årligt pensionsbelopp. Beloppet bestämdes 1958. Eftersom frågan utslutande avser äldre pensioner, har den ingen direkt rättspolitisk betydelse. För fortsatt beskattning talar, att den som tecknat försäkringsavtalet haft anledning att överväga samtliga med avtalet förenade fördelar och olägenheter samt därvid beakta bl.a. frågan i vad mån skatt enligt AGL kunde väntas komma att utgå. Särskilt i de fall, då skatt såsom för gåva på årligt räntebelopp redan börjat debiteras, är det knappast något rättvisekrav att beskattningen avskaffas. För ett slopande talar bl.a. rättviseskäl på så vis att den nuvarande beskattningen enligt AGL gör åtskillnad mellan tjänstepensionsförsäkring och en motsvarande försäkring som en egenföretagare tagit. Även stegringen av inkomstskatt och marginalskaft samt administrativa skäl talar i samma riktning.

Vad beträffar den risk för skatteflykt som åberopats som skäl för den nuvarande ordningen vill vi framhålla att skatteflyktsmotiv möjligen kan ha varit aktuella för försäkringstagarna när försäkringarna tecknades. Försäkringarna tecknades emellertid i medvetande om att beskattningen i vissa lägen kunde bli av rent konfiskatorisk art. Nuläget är endast att försäkrings- och förmånstagare har den förhoppningen att den förre skall överleva försäkringens 10-årsdag, så att inte det ekonomiska utfallet blir alltför negativt för förmånstagaren. Att i detta läge bibehålla den mycket hårda beskattning som nuvarande ordning kan medföra och dessutom i de fall där förmånstagaren inte får förfoganderätt över försäkringen kan komma att pågå genom gåvobeskaftning i många årtionden, är enligt vår mening inte rimligt.

För att belysa vilka beskattningskonsekvenser som kan inträffa om nuvarande beskattning bibehålls oförändrad vill vi erinra om att i ett nyligen aktuellt fall skulle den sammanlagda årliga inkomst- och gåvoskatten ha utgått med 106 % av pensionens belopp om gåvoskatten hade bestämts enligt lag. Genom beslut i särskild ordning nedsattes gåvoskatten i detta fall med tillämpning av 58 a § AGL så att den sammanlagda gåvo- och inkomstskatten inte skulle överstiga 100 % av pensionsbeloppen.

Vi föreslår således att arvsbeskattning av rätt till pension avskaffas. I överensstämmelse härmed föreslår vi att gåvobeskattningen av rätt till livränta upphör i den mån rättigheten uppkommer på grund av dödsfall efter ändringens ikraftträdande. Som vi förut antytt anser vi däremot inte tillräckliga skäl finnas att principiellt göra någon ändring beträffande gåvobeskattningen av livränta i sådana fall där skattskyldighet för något livräntebelopp inträtt före ikraftträdandet. En ändring härvidlag skulle innebära att den nu pågående årliga beskattningen avbryts. Härigenom skulle skapas olikhet mellan de fall, då förmånstagarförvärv före lagändringen beskattats som arv och övriga fall. Vi förordar emellertid en höjning av det nuvarande grundavdraget som är 2 500 kr. och varit oförändrat sedan 1958. En uppräknning bör ske för att återställa avdragets realvärde. Med beaktande av utvecklingen av konsumentprisindex efter 1958 och behovet av indexreglering föreslår vi att avdraget bestäms till ett halvt basbelopp. De nya bestämmelserna bör träda i kraft den 1 januari 1978.

4.4 Värderingen av temporära och/eller uppskjutna livräntor

För kapitalisering av livränta och av en på viss tid utgående ränta finns regler i 23 § D AGL som hänvisar till två tabeller, tabell II och tabell III. Tabell II gäller för ränta eller annan förmån som skall utgå under kalenderiskt bestämd tid, exempelvis 12 år. Tabell III avser ränta

som skall utgå under någons livstid.

Redan under förarbetena till AGL hade diskuterats hur temporära och/eller uppskjutna livräntor borde värderas. Temporär livränta föreligger om exempelvis en man A skall äga att från viss dag till sin död, dock högst i 12 år, uppbära visst årligt belopp. Det är nämligen inte matematiskt riktigt att använda den i tabell II för 12 år angivna koefficienten. A kan ju dö under tolvårstiden. Självfallet ger vidare tabell III ett för högt värde om A är ung. En uppskjuten temporär livränta föreligger exempelvis om A skall äga att från den 1 januari 1984 så länge han lever, dock högst i 12 år, uppbära visst årligt belopp.

I remissyttrande över arvsskattekommitténs betänkande (SOU 1939:18) framhöll försäkringsinspektionen, att de föreslagna reglerna för kapitalisering inte hade avseende på vissa, på speciellt sätt bestämda livräntor som då kommit till användning inom livförsäkringsrörelsen (prop. 1941:192 s. 117). Departementschefen vitsordade riktigheten därav men anförde att han det oaktat inte ansett sig böra föreslå specialbestämmelser. Som skäl därtill angavs att upptagande i författningstexten av regler för speciella fall av praktiska skäl givetvis måste ske med viss begränsning samt att man - särskilt med hänsyn till de variationer som numera förekommer och alltmera utvecklas även inom en och samma försäkringsform - torde ha anledning räkna med att specialbestämmelser på förevarande område endast i begränsad utsträckning skulle komma att fylla sitt ändamål. Departementschefen tillade att en uppskattning i anslutning till de för huvudfallen angivna grunderna borde kunna ske i de åsyftade fallen med anlitande av den utredning som försäkringsanstalten tillhandahöll.

De nu gällande tabellerna II och III fastställdes 1974 (SFS 1974:312). Av den till grund för lagstiftningen liggande propositionen (1974:98 s. 56) framgår, att SFR i ett

remissyttrande framhållit att försäkringsbolagen använde två tabeller, betecknade III a och IV a, för att beräkna värdet av temporära och/eller uppskjutna livräntor. Tabellerna hade härletts ur grundmaterialet för de då gällande tabellerna III (män) och IV (kvinnor). På samma sätt skulle en tabell III a, baserad på en räntefot av 5 % och dödlighetstabeller M 64, kunna framräknas. Eftersom användningen av denna tabell förutsatte försäkringsmatematisk sakkunskap och i vart fall var avsevärt mera invecklad än tillämpningen av tabellerna I-III, torde kapitalvärderna liksom därtills få tillhandahållas av försäkringsbolagen. Förbundet hemställde om ett uttalande i propositionen rörande användningen av en på angivet sätt konstruerad tabell III a. Med anledning härav anförde departementschefen i samband med att han presenterade de nya tabellerna I-III, följande (prop. s. 65):

Liksom ditintills skett i den praktiska tillämpningen borde - vid sidan om de i författningen intagna tabellerna - särskild beräkning kunna göras för uppskjutna eller tidsbegränsade livräntor.

Livförsäkringsbolagens skattenämnd har därefter fastställt en rekommendation angående användning av AGL:s kapitaliseringstabeller samt den Tabell IV som erfordras såsom komplettering till tabellerna I, II och III. Tabell IV är inte avsedd att kunna användas av andra än försäkringsmatematiker.

När remissvaret lämnades, hade förbundet förmodligen i tankarna blott de fall, då den aktuella rätten direkt föranledde skyldighet att betala arvsskatt. I sådana fall kan nämligen tabell IV leda till lägre skatt. Fallen är emellertid sällsynta. Vanligare är att värdering, oavsett om räntan är skattepliktig, måste ske så snart den inverkar på efterlevande makes rätt till giftorättsökning eller rätt till skattefrihet enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL. Värdering måste vidare ske om räntan inverkar på rätt till laglott. I sådana fall leder tabell IV än till lägre

än till högre skatt, men någon betydande skillnad blir det sannolikt sällan.

Problemet med värderingen är väsentligen administrativt. För att systemet skall fungera bör det krävas att det av den uppgift försäkringsföretagen i enlighet med SFR:s remissyttrande lämnar alltid framgår att värdet grundar sig på en av matematiker gjord värdering av varje förmånstagares rätt. En sådan värdering bör domstolen som regel kunna ta för god. Det finns för övrigt även för en lekman möjlighet att göra en grovkontroll. I rättspraxis har förekommit att man vid värdering av temporär livränta jämfört den koefficient som gällde enligt tabell II (exempelvis för tio år) och den som enligt tabell III gällde för räntetagarens ålder, varvid den lägsta koefficienten valdes (NJA 1971 s. 463). Tanken kan enklast uttryckas på följande sätt. Om en 90-åring får rätt att uppbära en ränta i 20 år, bör i vart fall inte användas högre koefficient än den för 90-årsåldern gällande, som är 2. För 20 år är koefficienten 12. Om det åter är en 52-åring (koefficient 13) som får 20-årsräntan bör i allt fall inte användas högre koefficient än 12. I undantagsfall, om det gäller verkligt betydande belopp, har domstolen alltid möjlighet att höra annan sakkunnig, exempelvis försäkringsinspektionen.

Emellertid är det lämpligt, att formuläret till den uppgift som försäkringsgivaren enligt 49 § AGL och 13 § arvsskattekungörelsen har att lämna, avfattas så att beskattningsmyndigheten verkligen får en av matematiker gjord beräkning av värdet av varje särskild förmånstagares förvärv då fråga är om temporär och/eller uppskjuten livränta.

Såsom tidigare framhållits bör i nuläget anses gälla att temporär och/eller uppskjuten livränta skall värderas efter försäkringstekniska grunder med iakttagande av grunderna för de i 23 § AGL upptagna tabellerna. Eftersom emellertid andra värderingsmetoder använts i praxis, föreslår vi att 23 § D AGL förtydligas genom en uttrycklig regel av nu antytt innehåll.

4.5 Rätt till avdrag för s.k. livlån

Den tidigare framställningen visar, att försäkringsinspektionen redan 1922 fäste uppmärksamheten på att lindring i beskattningen kunde uppnås genom att försäkringstagaren hos försäkringsgivaren tog ett lån med försäkringen som säkerhet. Ett sådant avtal innebär att försäkringsbolaget får gottgöra sig för sitt utlägg för lånet ur försäkringsens värde. Om förmänstagare är insatt blir följden härav att lånets belopp inte anses avdragsgillt vid försäkringstagarens död vid beräkningen av behållningen i boet (NJA 1943 s. 95, 1952 s. 72 och 1959 s. 447). Möjlighet finns dock att sätta denna rättsregel ur spel. I samband med försäkringsavtalet kan nämligen försäkringstagaren förordna att lånet skall betalas av dödsboet och att förmänstagaren därför skall ha försäkringsbeloppet ograverat. HD har godtagit att sådant förordnande för dödsfalls skull skall utgöra grund för skattelindring (NJA 1939 s. 605 och 1956 s. 318).

Intressant i sammanhanget är, att då det i ett hovrättsfall inträffat att sådant förordnande över kvarlåtenskapen givits inte i samband med försäkringsavtal utan genom testamente, uppnåddes ej den avsedda skattefriheten..

Metoden illustreras bra genom ett försäkringsfall som inträffade den 6 oktober 1975. I boet efter JE var behållningen 915 967 kr., sedan avdrag gjorts för livlån. Dessutom förelåg försäkringar med förmänstagare. Sammanlagda värdet av dessa förvärv var 664 347 kr. En av försäkringarna var en K-försäkring som medförde rätt att vid dödsfallet få ut, inklusive återböring, 399 642 kr. Förmänstagare var två barn och fem barnbarn, envar till det belopp som vid dödsfallet var fritt från arvsskatt. Avdraget enligt 12 § andra stycket AGL var för var och en 51 000 kr. eller tillsammans 357 000 kr. Försäkringen var belånad hos försäkringsgivaren för 246 852 kr., vilket belopp upptogs bland skulderna i boet.

Det grundavdrag som nu stadgas i 12 § andra stycket AGL (sex basbelopp) motiveras främst av att man vill uppmuntra försäkringssparande. Som framhållits i kap. 2 föreligger enligt vår mening inte något sparande i den mån försäkring är belånad. I det nyss angivna fallet leder den ställning som praxis tagit till ett omotiverat avdrag om i det närmaste 250 000 kr.

Enligt vår mening innebär metoden att utnyttja en belånad försäkring till socialt motiverat avdrag med upp till sex basbelopp ett missbruk av rätten till sådant avdrag. En spärregel är därför påkallad. En sådan regel bör avfattas med beaktande av att varje K-försäkring kan utgöra säkerhet för lån, ibland tillsammans med andra rättigheter. Om lånet tagits på fria marknaden kan lånebeloppet överstiga försäkringens belåningsvärde. Vid belåning hos försäkringsgivaren eller i bank överstiger däremot detta värde i praktiken inte beloppet av försäkringens tekniska återköpsvärde. Intill sistnämnda belopp bör gälden därför inte vara avdragsgill vid beräkning av behållningen i försäkringstagarens bo. Den teoretiska möjligheten att belåna försäkringen hos privatdiskontör för högre belopp ger inte anledning till särskild lagstiftning. Vidare bör beaktas möjligheten att i skatteflyktssyfte lämna make tillhörig försäkring som säkerhet för andra makens gäld och att på annat sätt missbruka GB:s regler (jfr. NJA 1975 s. 250). Om en spärregel skall ha effekt, måste den göra även sådana arrangemang verkningslösa.

Vi föreslår att 13 § AGL kompletteras med en regel att gäld för vilken försäkring utgör säkerhet, intill beloppet av försäkringens tekniska återköpsvärde omedelbart före försäkringstagarens död, ej skall vara avdragsgill vid beräkning av behållningen i försäkringstagarens bo samt att detta skall gälla oavsett om försäkringstagaren eller hans make tagit lånet.

Reservation

av ledamöterna Ekman, Engkvist och Hedborg beträffande AGL-beskattning av förmånstagarförvärv till P-försäkring.

Vi delar inte kommittémajoritetens uppfattning i fråga om arvsbeskattningen av P-försäkringar som är yngre än tio år och som tecknats enligt den före 1976 års ingång gällande lagstiftningen. Vi anser inte tillräckliga skäl föreligga att upphäva den beskattning som nu sker i dessa fall. Visserligen har numera det grundläggande skälet för beskattning, nämligen risken för skatteflykt, förlorat sin betydelse men försäkringsavtalet har tecknats i medvetande om beskattningskonsekvenserna. Som majoriteten framhållit har försäkringstagaren haft anledning att överväga samtliga med försäkringsavtalet förenade fördelar och olägenheter. Han måste därvid antas ha beaktat bl.a. frågan i vad mån skatt enligt AGL kunde väntas komma att utgå. 1975 års inkomstskattelagstiftning ändrar härvidlag ingenting. Härtill kommer att det framstår som inkonsekvent att behålla gåvobeskattningen av pension enbart av det skälet att skatt börjat utgå men upphäva motsvarande beskattning därför att försäkringsfall ännu ej inträffat.

Emellertid bör uppmärksammas att grundavdragen, som f.n. är 10 000 kr. för pension och 2 500 kr. för annan livränta i årliga belopp, inte ändrats sedan 1958. En uppräknings bör därför ske för att återställa avdragens realvärde. Med beaktande av utvecklingen av konsumentprisindex efter 1958 och behovet av indexreglering föreslår vi att avdragen bestäms till tre basbelopp respektive ett halvt basbelopp.

Särskilt yttrande

av experten Lindberg beträffande verkan av försäkring
på beskattning enligt AGL

1 FRÅGAN I VAD MÅN FÖRMÅNSTAGARES FÖRVÄRV BÖR BE-
SKATTAS (betänkandet avsnitt 4.3.1)

1.1 Principfrågan

Kommittén har uttalat, att HD genom sitt beslut den 17 december 1976 i Arnborg-målet (SÖ 2248) genomfört ändring i då gällande rätt. Det framgår inte, vilken anledning kommittén ansett sig ha att göra ett sådant uttalande om rättsändring den 17 december 1976. Kommitténs förslag att ge 12 § och 37 § 2 mom. AGL sådan avfattning, att därav framgår att varje förmånstagarförvärv är i princip skattepliktigt, behöver inte motiveras med att gällande lag har motsatt innehåll. På ett flertal punkter föreslår ju kommittén utan att avse annat än förtydliganden ändring i avfattningen av gällande lag, exempelvis FAL. Kommittén har således utgått från att redan otydlighet i ett lagrum är tillräckligt skäl för att lagrummet omformuleras. Denna ståndpunkt överensstämmer för övrigt med lagrådets ståndpunkt i dess yttrande den 31 mars 1941, då lagrådet föreslog förtydligande av 104 § andra stycket FAL (NJA II 1941 s. 249).

Enligt min mening har på förevarande punkt skatteförfattningarnas avfattning alltsedan den 1 juli 1931 varit entydig och överensstämmer avfattningen helt med den motivering som 1931 gavs för beskattning av förmånstagares förvärv. I 35 § äldre arvsskatteförordningen fanns redan före 1931 års reform en regel om beskattning av s.k. blandade fång, det är fång som delvis har karaktär av gåva. I fallet Husberg (NJA 1930 s. 114) fann HD att de förmånstagarförvärv den avlidnes barn gjort inte kunde beskattas med stöd av nämnda lagrum. Sådant förvärv ansågs alltså inte benefikt i skatteteknisk bemärkelse. Denna ståndpunkt accepterades genom 1931 års lagstiftning, men det ansågs, att förmånstagarförvärv, oaktat de inte i äldre arvsskatteförordningens mening var benefika, borde - oavsett om vederlag utgått - i princip beskattas. Därför upptogs i 35 § andra stycket äldre förordningen en

spärregel som stadgade beskattning "såsom för gåva" av förmånstagares förvärv. Den i paragrafens ursprungliga lydelse upptagna regeln om gåvobeskattning av blandade fång kvarstod och kom således att utgöra paragrafens första stycke. Läget var nu det, att i 35 § första stycket upptogs en regel om beskattning av benefika förvärv och i andra stycket ett stadgande om skatt "såsom för gåva" på förmånstagares förvärv. Distinktionen var måhända inte lätt att genast inse, eftersom även beskattning enligt första stycket sades ske "såsom för gåva", men vid eftertanke inser man att de i andra stycket avhandlade fången lagtekniskt inte kunde vara till någon del benefika; eljest hade ju andra stycket varit överflödigt.

I fallet Stenbeck (NJA 1942 s. 61) tillämpade HD 35 § andra stycket äldre förordningen. Av HD:s i riksarkivet förvarade akt framgår att vid föredragningen i domstolen var tillgängligt det textställe i prop. 1931:211, där det framhålls att förmånstagarförvärv är beskattningsbart oavsett huruvida vederlag utgått, exempelvis genom att förmånstagaren erlagt premierna (prop. s. 40). Till samma textställe hänvisas i referatet i NJA. Rättsfallet innefattar således tillämpning av 35 § andra stycket äldre förordningen enligt styckets tydliga avfattning och i överensstämmelse med dess entydiga motiv. Avgörandet innebär ju att HD inte fäste avseende vid frågan, huruvida Stenbeck lämnat vederlag för att bli förordnad till förmånstagar.

Lagrådets ominösa uttalande den 31 mars 1941 (prop. 1941:192 s. 260) a) att den omständigheten att beskattningen av förmånstagarförvärv delvis överflyttades till arvsbeskattning uppenbarligen inte skulle anses medföra att skattskyldigheten utsträcktes till förvärv som inte vore benefika och b) att arvsskatt således skulle anses utgå endast i den mån förmånstagarens rätt grundades uteslutande på försäkringsavtalet, bör undersökas.

1. Påståendet under b) framställs som en nödvändig följd av påståendet under a). Så är enligt min mening inte fallet. På-

ståendet under b) är nämligen, oavsett riktigheten av påståendet under a), obetingat riktigt. Förmånstagarens rätt grundas aldrig på annat än försäkringsavtalet. Ett exempel härpå är, att Stenbeck för att utfå 50 000 kr. inte behövde förete andra handlingar än försäkringsbrevet samt utdrag ur död- och begravningsboken. Förmånstagarens rätt riktar sig aldrig mot någon annan än försäkringsgivaren, och för denna rätt behöver han ej åberopa annan grund än försäkringsavtalet. Försäkringsgivaren kan ju inte vägra betalning under motivering att förmånstagaren inte visat sig ha gjort sig förtjänt av att bli förmånstagare. Satsen att arvsskatt skall utgå endast i den mån förmånstagarens rätt grundas uteslutande på försäkringsavtalet är således, såsom nyss framhölls, obetingat riktig, eftersom förmånstagarens rätt aldrig grundas på annat än försäkringsavtalet. Satsen är således inte någon slutsats av påståendet under a). 2. Påståendet under a) förutsätter, att vid tiden för uttalandet i mars 1941 gällde, att ej benefika förvärv inte vore beskattningsbara. Påståendet är oförenligt med den då gällande lydelsen av 35 § äldre arvsskatteförordningen och med motiven för paragrafens andra stycke. Det är även oförenligt med den lagtolkning som HD antog i fallet Stenbeck. Av dessa skäl kan påståendet enligt min mening inte tagas för gott. Väl är det ovanligt att ett uttalande av lagrådet på sådant sätt lämnas utan avseende men om man eftersträvar skapande av klara, begripliga rättsregler, måste man utgå från att i 50 års tid rätt dunkel på detta område och från att åtskilliga beslut fattats och uttalanden gjorts som måste bero på rent misstag. Ett exempel härpå är det i betänkandet avsnitt 4.3.4 citerade uttalandet av chefen för justitiedepartementet i prop. 1969:124 (s. 129 f) rörande verkan av ändringen i 15 § 1 mom. arvsskattelagen på tillämpningen av 12 § första stycket tredje punkten samma lag. Andra exempel kommer att lämnas senare i detta mitt yttrande.

Vid tillkomsten av 1941 års arvsskatteförordning, nu AGL, överfördes de i första och andra styckena av 35 § äldre förordningen upptagna stadgandena, med det undantag som framgår av nästa stycke i denna framställning, så gott som

oförändrade till 37 § i den nya förordningen. Regeln om benefika förvärv, som ju i den äldre förordningen upptogs i första stycket av 35 §, upptogs nu i första mom. av 37 § i den nya förordningen, och regeln om förmånstagarförvärv (tidigare i andra stycket av 35 § äldre förordningen) upptogs nu i andra mom. av 37 § i den nya förordningen. Distinktionen mellan benefika förvärv och förmånstagarförvärv uttrycktes i den nya förordningen klarare, i det att i 37 § 1 mom. arvsskattelagen stadgas att vid benefika förvärv utgår "gåvovskatt", varemot vid förmånstagarförvärv enligt samma paragrafs andra mom. skatt utgår "såsom för gåva".

Ett led i 1941 års reform var, att av organisatoriska och andra skäl en del av beskattningen lagtekniskt överfördes från beskattning "såsom för gåva" till den nya förordningens 12 §, där stadgande ges om att förmånstagarers förvärv under vissa förutsättningar skall "anses såsom arvfallen egendom". Det är således även här frågan om en fiktion, och förvärv, varom stadgas i 12 § första punkten är lika litet arv som förvärv, vilket beskattas enligt 37 § 2 mom., lagtekniskt är gåva.

Såsom lagrådet den 31 mars 1941 framhöll, är det tydligt att den uppdelning som gjordes 1941 - så att i vissa i 12 § nya förordningen angivna fall förmånstagarers förvärv betraktas som arvfallen egendom, varemot i övriga fall beskattning sker "såsom för gåva" - inte ansågs medföra någon utsträckning av skattskyldigheten, men det är lika tydligt att uppdelningen inte avsett medföra någon inskränkning av skattskyldigheten så, att försäkringstagarens motiv för insättande av förmånstagarer tillmättes avgörande betydelse i fall där beskattning skedde enligt 12 § men inte eljest. Lagtekniskt är det uteslutet att tillämpa 12 § under antagande att enligt den paragrafen skall beskattas allenast s.k. benefika förvärv. Enligt arvsskattelagens system skall nämligen förmånstagarers förvärv, om det inte är beskattningsbart enligt 12 §, beskattas enligt 37 § 1 mom., och redan avfattningen av 37 § gör det ju omöjligt att tillämpa paragrafen så, att benefika förvärv skulle kunna beskattas enligt 2 mom.

som ju är reserverat för lagtekniskt ej benefika förvärv.

Av de i NJA under åren 1943-1975 refererade fallen avser ett en rättegång, där mot beskattning av förmånstagare invändes, bland annat, att förmånstagaren lämnat vederlag (NJA 1948 s. 735). Förutsättningarna var att huvudaktieägaren i ett bolag tecknat livförsäkring och insatt bolaget som förmånstagare. Samtliga premier hade erlagts av bolaget. - HD fann att bolaget ej vore skyldigt gälda arvsskatt. Som motiv härför angavs emellertid inte enbart att bolaget erlagt premierna utan även att försäkringen vore att jämställa med en sådan ledarförsäkring som avsågs i anvisningarna till 28 § KL i dess dåvarande lydelse samt att bolaget i enlighet härmed taxerats till inkomstskatt för det uppburna beloppet. Av motiveringen bör man enligt min mening få motsättningsvis sluta sig till att enbart den omständigheten att bolaget erlagt premierna inte var tillräcklig för skattefrihet. Avgörandet innebar således inte något avsteg från utan fasthellre en tillämpning av arvsskatteförordningen enligt dess lydelse och i överensstämmelse med dess motiv.

Vad hitintills i mitt yttrande upptagits avviker ej från vad som rörande rättsläget intill den 17 december 1976 anförs i betänkandet utan är endast en utveckling av framställningen. Då däremot kommittén uttalar att beslutet i Arnborg-målet medfört ändring av gällande rätt, skiljer sig min mening från kommitténs. Statistiskt föreligger hög sannolikhet för att ett avgörande av HD överensstämmer med lag, men eftersom domstolens beslut fattas av människor kan sannolikheten inte vara 1:1, utan det är oundvikligt att det förekommer beslut av HD där - för att använda ordalagen i 58 kap. 1 och 2 §§ rättegångsbalken - rättstillämpningen uppenbart strider mot lag. Enligt min mening är beslutet i Arnborg-målet ett sådant fall och bör det därför inte ifrågakomma att betrakta beslutet som vägledande för rättstillämpningen.

Därest kommittén hade intagit den principiella ståndpunkten,

att varje beslut av HD är vägledande för rättsstillämpningen, skulle det - även för den som har en annan ståndpunkt - vara lättare att inse anledningen till att kommittén kommit att betrakta beslutet i Arnborg-målet som prejudicerande och därmed rättsgestaltande. Nånda förutsättning föreligger emellertid inte, vilket framgår av att kommittén på två punkter föreslår ändring av avfattningen av gällande lag under anförande att ändringarna utgör förtydliganden. a) Kommittén föreslår att i 104 § andra stycket FAL görs hänvisning till regeln i Äk 7:1 att laglotten är halva arvslotten. I stort sett överensstämmer detta visserligen med stadgad praxis, men det avviker från HD:s utslag i fallet Jacobaeus (NJA 1939 s. 537) där varje laglott bestämdes till approximativt 55,56 % av arvslotten. Utslaget har på den punkten ej ansetts vägledande, utan laglotten har eljest alltid beräknats till halva arvslotten. (Se exempelvis NJA 1955 s. 257.) b) Kommittén föreslår att i 12 § arvsskattelagen upptas ett stadgande att då den regel om skattefrihet för efterlevande make som nu finns i paragrafens tredje punkt skall fördelas å två eller flera förmönstagarförvärv fördelningen skall göras proportionellt. Detta överensstämmer visserligen med stadgad hovrättspraxis under 1970-talet men avviker från den rättsgrundsats som ligger till grund för HD:s avgöranden i fallen Falkman (NJA 1968 s. 586) och Sjögren (NJA 1969 s. 336). - De under a) och b) givna exemplen bör åskådliggöra att inte varje beslut av HD bör betraktas som vägledande och att det finns exempel på att inte enbart hovrätter utan även HD själv inte låtit sig influeras av ett tidigare beslut av HD.

Av vad ovan upptagits bör framgå att enligt min mening rättsläget i frågan om den principiella beskattningen av förmönstagarers förvärv är klart. Då man vill motivera förslaget till omformulering på denna punkt av 12 och 37 §§ AGL, finns det i vårt fall ej anledning att sträcka sig längre än till ett uttalande, att beslutet i Arnborg-målet är signat att främja osäkerhet vid tillämpningen.

Om de av kommittén föreslagna ändringarna i avfattningen av 12 och 37 §§ arvsskattelagen, innebärande att orden "oavsett

om vederlag lämnats" infogas, leder till lagstiftning, uppstår visserligen inga problem på denna punkt men i motsatt fall måste kommitténs uttalande om rättsändring den 17 december 1976 vara ägnat att främja oklarhet.

Om man, med kommittén, anser beslutet i Arnborg-målet ha inneburet att gällande rätt ändrades, innebär detta rimligen att rättsläget f.n. är klart. För ändring i lagtexten fordras då att man kan ange något sakligt skäl för ändring. Men om man försöker detta har man också givit sig in på en sådan djupgående principiell undersökning som kommittén enligt betänkandet ansett ligga utanför kommitténs uppdrag. Någon sådan undersökning avspeglas ej i betänkandet.

I förevarande fråga må avslutningsvis framhållas följande. Tanken att förmånstagares förvärv möjligen inte borde beskattas om vederlag utgått, har vid flera tillfällen antytts. Så skedde ju redan i samband med 1931 års reform. Av femte stycket i den redogörelse för kommitténs huvuddirektiv som lämnats i betänkandets kapitel 1 framgår även att departementschefen velat skilja mellan fall där kompanjoner i ett företag tecknat livförsäkring för att garantera företagets bestånd och medel till arvsskatt, å ena, samt fall, där det mera vore fråga om kapitalplacering än försäkringsskydd, å andra sidan. Frågan blir då huruvida undersökning rörande grundvalen för beskattningen av förmånstagare är påkallad, även om sådan undersökning inte anses tillhöra kommitténs uppgifter. Enligt min mening är av två skäl så ej fallet. Det första skälet är att det i praktiken vanligtvis är omöjligt att avgöra i vilken omfattning vederlag utgått. I den mån vederlag utgått i tjänster som förmånstagaren gjort försäkringstagaren, bör förmånstagaren för övrigt vanligen inkomstbeskattas för den del av förvärvet som inte beskattas enligt KL, och detta innebär vanligen inte någon vinning för förmånstagaren men betydande administrativt merarbete. Detta framgår på ett belysande sätt av följande långt ifrån ovanliga situation. A. är, ensam eller jämte andra, testamentstagare. I bouppteckningen upptas en den avlidnes skuld till A. för tjänster som A. gjort testator. Tingsrätten un-

derkänner avdraget, och A. anför besvär mot skattebeslutet. Om granskningsmyndigheten då undersöker, huruvida A. deklarerat det påstådda skuldbeloppet som inkomst av tjänst, visar det sig undantagslöst, att så inte är fallet (i följe varav besvären ogillas). Som ett av motiven för de på omrödet gällande reglerna framhölls ju även under förarbetet på 1931 års reform, att det inte finns särskilda regler för arvsskattens beräkning, när ett testamente tillkommit såsom vederlag.

Det andra skälet för att undersökning av grundvalen för beskattning av förmånstagares förvärv enligt min mening inte är påkallad, är följande. När försäkringsavtal tecknas, och när förmånstagare insätts är skatteaspekten alltid aktuell, och den skatt som i sinom tid skall påföras förmånstagaren, är en av de många omständigheter som försäkringstagaren har anledning att väga in. Vad förmånstagaren angår är det svårt att tänka sig att denne haft anledning lämna vederlag med mindre förordnandet gjorts oåterkalleligt, och detta fördrar avtal. Förmånstagaren har i detta läge, när han bestämmer storleken av vederlaget, anledning att beakta den skatt som i sinom tid skall utgå. För att avgöra hur beskattningen bör utformas, bör man följaktligen mindre intressera sig för läget då skatten debiteras än för situationen när det avtal som ger upphov till skattskyldighet, träffas. Frågan är alltså i vad mån det kan finnas rättspolitisk anledning att främja arrangemang av detta slag. Det är tydligt att så inte är fallet annat än möjligen i något enstaka fall. Av kommitténs förslag framgår ju för övrigt att kommittén inte ansett sådana arrangemang böra främjas annat än i den singuljära situation som framgår av den föreslagna 12 a §.

1.2 Den föreslagna 12 a § arvsskattelagen

Den föreslagna 12 a § kan inte tjäna annat rättspolitiskt syfte än att underlätta skilsmässor. Undersökning huruvida detta syfte bör främjas ankommer enligt min mening inte på livförsäkringsskattekommittén (LSK) utan på familjelagssakkunniga. Någon sådan undersökning har inte heller gjorts av

LSK. Förslaget till ny paragraf framstår därför inte enligt min mening som sakligt grundat.

Mot förslaget kan även anmärkas att fall, då det finns förutsättning för tillämpning av paragrafen, torde vara synnerligen sällsynta. Tillämpningen av arvsskattelagen erbjuder på åtskilliga punkter, om vilka här inte är fråga, problem av mycket högre angelägenhetsgrad.

Enligt min mening finns det på grund av vad sålunda anförts inte anledning att komplicera lagtexten med den föreslagna 12 a §.

2 ÖFVERLEVANDES RÄTT TILL PENSION ELLER EN
FÖRSÄKRING (och i stället avsnitt 4.2.4)

Om avlidne person vid fränfallet var gift och den överlevande då på grund av honom tillhörig pensionsförsäkring hade rätt till pension och om försäkringen utgjorde giftorättsgods, kan den överlevandes rätt till pension inverka höjande på arvsbeskattningen. Det har sagts, att detta är orimligt. För att man skall kunna bilda sig en uppfattning om riktigheten i påståendet måste man undersöka, på vilka skilda sätt rätten till pension kan höja arvsskatten. Det är vanligare att gifta personer har bröstarvingar än att betänkskapet är ofructsamt, och det är i sådant fall vanligast att testamente ej förekommer. I detta fall utgår ingen arvsskatt på lott till den överlevande maken. För den händelse barnens skattepliktiga lotter blir högre än om försäkringen inte hade varit giftorättsgods, beror det på att deras lotter blivit större än om nämnda förutsättning inte hade förelegat. I det i betänkandet valda sifferexemplet 8 ärver dottern 200 000 kr., och hon beskattas för 200 000 kr. Beskattningen är rättmätig därför att dotterns rätt till arv omfattar egendom till värde av 200 000 kr. och därför att dottern inte har någon olikgenhet av faderns rätt till pension utan fasthåller på sagda rätt grundar sin arvsrätt såvitt rätten avser 100 000 kr. Om försäkringen av någon anledning inte hade innehafts med giftorätt, skulle arvsrätten ha omfattat egendom till värde av inte 200 000 kr. utan 100 000 kr., och då hade hon inte beskattats för mera än 100 000 kr. Även då vederfäres henne full rättvisa. - Om bröstarvingar saknas men den avlidne maken testamenterat sin kvarlåtenskap exempelvis till en syster, kan samma argument användas om man blott byter dottern och hennes arvsrätt mot systern och hennes rätt till testamente. Det är inte lätt att inse att en sådan syster som enligt testamente får aktier för 200 000 kr., borde ha lägre skatt därför att hennes svåger har en pension. - Kommittén uttalar som sin mening att skattelättnad i sådana fall är motiverad och att denna lättnad kan åstadkommas endast genom ändring i GB. Det bör därför framhållas att ändring i GB av den innebörd kapitalskatteberedningen på sin tid ifrågasatte i detta fall skulle

innebära minskning av arvingars och testamentstagares rätt. I exemplet skulle dotterns arvsrätt (systemns rätt till testamente) minskas från 200 000 till 100 000 kr. Självfallet skulle arvsskatten då bli lindrigare, men metoden för skattelindring måste betecknas som drakonisk. Dottern (systemen) skulle säkert hellre behålla sin rätt till 200 000 kr. även om detta leder till högre skatt än den som belöper på 100 000 kr. - Då kapitalskatteberedningen framkastade tanken på ändring i GB torde den inte heller ha åsyftat att bereda skattelättnad med en sådan metod.

Vad som återstår att undersöka är frågan om det orimliga i att i det fall då försäkringstagaren är ende rättsägare (arvinge eller testamentstagare) rätten till pension enligt försäkringen kan verka höjande på försäkringstagarens arvsskatt. Därvid är att märka att om detta ur allmän synpunkt alls är något problem så är problemet i varje fall obetydligt. Under den tid av ungefär tio år då jag enbart sysslat med arvsskatte- och gåvoskatteärenden har jag inte stött på något enda fall då överlevande make av denna anledning debiterats skatt av någon betydenhet. Det är långt ifrån ovanligt att sådan rätt till pension redovisas i bouppteckning, men högre skatt av någon betydenhet för den överlevande maken kommer som sagt aldrig i fråga. Detta är ju också naturligt. Ingen tecknar i vår tid pensionsförsäkring av någon betydenhet utan att noga beakta skatteaspekterna, och den service som försäkringsanstalterna i dessa frågor lämnar sina kunder står över kritik. Följden är att vid riktig tillämpning av skattelagarna tecknandet av försäkring aldrig leder till höjning av skatten. Det närmast till hands liggande medlet att undvika arvsskatt i detta fall är äktenskapsförord, i vilket stadgas att försäkringstagarens rätt till egenförsäkring är hans enskilda egendom. Om i försäkringsavtal ingår försörjningsränta med den andre maken som förmånstagare, kan i äktenskapsförordet stadgas, att rätten till försörjningsränta skall vara andra makens enskilda egendom. På så sätt kan arvsbeskattning aldrig bli aktuell. - Med anledning av det tal som i tjugo år förekommit om dessa förment orimliga fall har jag vid åtskilliga tillfällen hos framstående företrädare för försäkringsbranschen efter-

lyst ett enda konkret fall, då sådan orimlig beskattning förekommit, men inte fått något svar. I den mån något problem här alls existerar, har det alltså inte någon praktisk betydelse.

Kent teoretiskt är frågan intressant. Det kan visserligen sägas, att det är orimligt att någon nödgas gilda arvsskatt för sin egen rätt till pension, men med inte mindre fog kan det sägas vara orimligt att någon nödgas gilda arvsskatt för sin egen lantgård eller sitt eget bankkonto eller sin egen affärsrörelse. Då länge arvslottsbeskattning förekommit har det ifrågasatts om det vore rättmätigt att beskatta överlevande makes förvärv. Som skäl för sådan beskattning har på sin tid anförts, att den vore av betydelse för statens inkomster. Detta skäl är i vår tid inaktuellt, eftersom all arvs- och gåvoskatt inte ger staten ens fyra promille av dess inkomster. Mot sådan beskattning talar åtskilliga omständigheter (jfr SOU 1939:18 s. 115 ff.). Det finns emellertid ingen anledning att i detta sammanhang gå in på dessa omständigheter, eftersom i kommitténs uppdrag uppenbarligen inte ingår att föreslå slopande av all beskattning av arvs- eller testamentslott som tillfaller efterlevande make. Men då så inte är fallet, finns enligt min mening inte heller anledning att på ett område som ur praktisk synvinkel saknar betydelse föreslå sådant slopande, allra minst om detta måste leda till att lagtexten kompliceras.

Kommittén har i enlighet med ett gammalt önskemål hos försäkringsbranschen antytt att G3 borde ändras så att vid bodelning med anledning av makes död giftorätt inte skulle äga rum i den efterlevande maken tillhörig pensionsförsäkring. Här skall undersökas i vad mån fog finns för sådant önskemål. Man måste därvid skilja mellan försäkringar som tecknats före 1976, här kallade äldre försäkringar, och nya försäkringar. Då det gäller äldre försäkringar är det tydligt att frågan saknar rättspolitisk betydelse eftersom ju försäkringstagaren, när han tecknade försäkringen var medveten om att den blev giftorättsgods, och det finns knappast skäl att här tillmen för arvingar och testamentstagare ändra ett en gång eta-

blerat rättstillstånd. Vad åter angår nya försäkringar är de villkor som nu gäller för att försäkring skall få betecknas som P-försäkring så stränga, att enligt min mening varje ny P-försäkring civilrättsligt är att jämställa med försäkring i SPP och således inte innehas med giftorätt. Härigenom har lagstiftningen således redan tillgodosett det önskemål kapitalskatteberedningen i ämnet uttalade.

Även om min mening i frågan om tolkning av GB 6:1 andra stycket såvitt avser nya P-försäkringar inte skulle vara riktig, gäller enligt min mening att mot den av kommittén önskade ändringen i GB talar starka skäl (jfr SOU 1964:35 s. 115 f.). Något annat sakligt skäl för den antydda ändringen i GB än syftet att nå viss skatteeffekt har kommittén ej givit, och om man ändrar i civillag utan annat syfte än att uppnå viss skatteeffekt, blir resultatet oftast stötande. Att så är fallet i den här behandlade frågan har ovan påvisats.

5 TABELL ÖVER FÖRMÅNSTAGARFÖRORDNANDES VERKAN PÅ BE-
SKATTNINGEN I NÅGRA VANLIGA FALL

Förmånstagare till försäkringar är i alldeles övervägande flertalet fall änka och barn. De problem som kan uppkomma, avser i sådana fall frågorna om kränkning av giftorätten eller rätt till laglott samt om ankans rätt till skattefrihet enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL. Här skall till belysning av betänkandets uttalanden om reglernas innebörd göras en genomgång av flertalet tänkbara fall. Det allra vanligaste är att barnen har lika inbördes rätt som förmånstagare. De får därför i genomgången representeras av dottern D. Ankan betecknas med Ä. I övrigt används följande beteckningar.

B = behållna giftorättsgodsets värde

Fü = värdet av livförsäkring, till vilken ankan är förmånstagare

Fd = värdet av livförsäkring, till vilken dottern är förmånstagare.

A. Frågan om giftorättskränkning enligt FAL

1) F_d skall jämkas om $F_d > B + F_{\bar{A}}$

Exempel: $B = 100\ 000$ kr., $F_{\bar{A}} = 200\ 000$ kr., $F_d = 300\ 004$ kr.
Giftorättsandel = $50\ 000$ kr.

Om försäkringarna hade ingått i B och tillagts förmånstagarna genom testamente, skulle B ha omfattat $600\ 004$ kr. och giftorättsandelen ha varit $(300\ 002 \text{ ./} 200\ 000 =) 100\ 002$ kr. Giftorättsökningen blir $(100\ 002 \text{ ./} 50\ 000 =) 50\ 002$ kr. Ä tilläggs resten av B och F_d jämkas med 2 kr. - Ä:s förvärv är skattefritt. D skattar för $300\ 002$ kr., eventuellt med sociala avdrag.

2) Giftorättskränkning men ej jämkning om $F_{\bar{A}} < F_d \leq B + F_{\bar{A}}$

Exempel: $B = 100\ 000$ kr., $F_{\bar{A}} = 200\ 000$ kr., $F_d = 299\ 996$ kr.

Om försäkringarna hade ingått i boet och tillagts förmånstagarna genom testamente, skulle B ha omfattat $599\ 996$ kr. och giftorättsandelen ha varit $(299\ 993 \text{ ./} 200\ 000 =) 99\ 998$ kr. Giftorättsökningen blir $(99\ 998 \text{ ./} 50\ 000 =) 49\ 998$ kr. Kvarlåtenskapen blir 2 kr.

B. Frågan om laglottsskränkning enligt FAL

Det antages under B, att enligt testamente D skall ha laglott och Ä resten.

1) Ej laglottsskränkning om $F_A \leq 3 F_D$.

Exempel: B = 100 000 kr., $F_A = 2\,988$ kr., $F_D = 1\,000$ kr.
Laglotten är $(0,25 \times 100\,000 =)$ 25 000 kr. Om försäkringarna hade ingått i boet och tillagts förmånstagarerna genom testamente, skulle B ha omfattat 103 988 kr. och laglotten ha varit $(0,25 \times 103\,988 ./ 1\,000 =)$ 24 997 kr. Nu är den 25 000 kr. Således är rätten till laglott inte kränkt, och lotter utläggs som om ingen försäkring funnits. (Här förutsätts att giftorätten inte är kränkt.)

2) Laglottsskränkning men ej jämkning om $3 F_D < F_A \leq B + 3 F_D$.

Exempel: B = 100 000 kr., $F_A = 3\,012$ kr., $F_D = 1\,000$ kr.
Laglott = 25 000 kr.

Om försäkringarna hade ingått i B och tillagts förmånstagarerna genom testamente, skulle rätten till laglott ha omfattat $(0,25 \times 104\,012 ./ 1\,000 =)$ 25 003 kr. Således är rätten till laglott kränkt, och laglottsökningen blir 3 kr. D:s lott i kvarlåtenskapen blir 25 003 kr. och Ä:s testamentslott 24 997 kr.

Annat exempel: B = 100 000 kr., $F_A = 102\,988$ kr., $F_D = 1\,000$ kr.

Laglott = 25 000 kr.

Om försäkringarna hade ingått i B och tillagts förmånstagarerna genom testamente, skulle rätten till laglott ha omfattat $(0,25 \times 203\,988 ./ 1\,000 =)$ 49 997 kr. Laglottsökningen blir $(49\,997 ./ 25\,000 =)$ 24 997 kr. D:s lott i kvarlåtenskapen blir $(25\,000 + 24\,997 =)$ 49 997 kr. och Ä:s testamentslott 3 kr.

3) Jämkning av F_A om $F_A > B + 3 F_D$.

Exempel: B = 100 000 kr., $F_A = 103\,012$ kr., $F_D = 1\,000$ kr.
Laglotten = 25 000 kr.

Om försäkringarna hade ingått i B och tillagts förmånstagar-

na genom testamente, skulle rätten till laglott ha omfattat $(0,25 \times 204\,012 \text{ ./. } 1\,000 =) 50\,003$ kr. Laglottsökningen blir $(50\,003 \text{ ./. } 25\,000 =) 25\,003$ kr. D tilläggs resten av kvarlåtenskapen, och Fd jämkas med 3 kr.

C. Skattefrihet enligt den regel som nu är upptagen i 12 § första stycket tredje meningen AL

Rubricerade regel är av betydelse i de fall, då värdet av efterlevande makas förmånstagarförvärv överstiger värdet av andras förvärv.

Exempel 1: B = 100 000 kr., Fd = 200 000 kr., Fd = 80 000 kr. Om försäkringarna hade ingått i B och tillagts förmånstagar-
na genom testamente, skulle giftorättsandelen ha uppgått till $(0,5 \times 330\,000 =) 190\,000$ kr. Nu omfattar den blott 50 000 kr. Intill ett belopp om $(190\,000 \text{ ./. } 50\,000 =) 140\,000$ kr. är således A:s förmånstagarförvärv enligt rubricerade lagrum fritt från skatt (skatt utgår ev. å resterande 50 000 kr.).

Att märka är att rubricerade regel avser alla förmånstagarförvärv och även de förvärv som enligt 12 § AL är i skattehänseende jämställda med förmånstagarförvärv. Härutinnan skiljer sig regeln från 104 § andra stycket FAL.

Exempel 2: Enligt testamente skall D ha laglott, A resten. B = 100 000 kr. Till A:s förmån gäller en utmättningsbar K-försäkring som ger ett omedelbart utfallande belopp om 40 000 kr., en TGL-försäkring som ger 60 000 kr. och en P-försäkring, som ger ett årligt belopp av 2 000 kr. och är värd $(10 \times 2\,000 =) 20\,000$ kr. Till D:s förmån gäller en utmättningsbar K-försäkring, som ger ett omedelbart utfallande belopp om 72 000 kr. och en olycksfallsförsäkring som ger 40 000 kr.

Vid den schematiska bodelningen tilläggs änkan som giftorättsandel 50 000 kr. och som giftorättsökning $[0,5 \times (100\,000 + 132\,000) \text{ ./. } 60\,000 \text{ ./. } 50\,000 =] 6\,000$ kr.

Vid beräkningen av hur stor del av ankans försäkringsförvärv

som är skattefria enligt rubricerade lagrum, blir räkningen följande. Förmånstagarförvärvens sammanlagda värde är 192 000 kr. Änkan har således rätt till skattefrihet för 36 000 kr. Sammanlagda värdet av hennes försäkringsförvärv är 120 000 kr. Ev. skattepliktigt är således ett belopp om $(120\,000 - 86\,000 =) 34\,000$ kr. Förvärven enligt P- och TGL-försäkringarna är fria från skatt enligt reglerna för sociala avdrag. På K-försäkringen belöper av det ev. skattepliktiga beloppet $34\,000/120\,000$ av 40 000 kr. eller 11 333 kr.

Kvarlåtenskapen är $(100\,000 - 50\,000 - 6\,000 =) 44\,000$ kr. Ä och D får vardera 22 000 kr.

Ä:s skattepliktiga lott blir, jämnat,
 $(22\,000 + 11\,300 - 30\,000 =) 3\,300$ kr. (skatt 165 kr.).

D:s lott i kvarlåtenskapen blir 22 000 kr. Härtill läggs vid skattens bestämmande det till henne utfallande K-försäkringsbeloppet om 72 000 kr. Beloppet 40 000 kr., däremot, uppgår inte till det sociala avdragets belopp och är därför skattefritt. Hennes skattepliktiga lott blir
 $(22\,000 + 72\,000 - 15\,000 =) 79\,000$ kr.

Bilaga 2

**Sammanställning av remissyttranden över kap. 4 i
betänkandet (Ds B 1977:4) Kapitalförsäkring
m. m.**

Innehåll

1	Allmänna synpunkter	112
2	Regler om giftorätt och laglott (4.2.1 och 4.2.2)	112
3	Efterlevande makes rätt till pension enligt egen försäkring (4.2.3)	119
4	Bör förmånstagares förvärv beskattas? (4.3.1)	124
5	Utländska försäkringar (4.3.2)	128
6	Beskattning av förmånstagares förvärv då det föreligger brist i boet (4.3.3)	130
7	Efterlevande makes rätt till skattefrihet enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL (4.3.4)	132
8	Beskattning av förmånstagares förvärv av livränta (4.3.5)	134
8.1	Skattefrihet för rätt till pension	134
8.2	Höjning av grundavdraget för livränta som utgår på grund av kapitalförsäkring	137
9	Värderingen av temporära och/eller uppskjutna livräntor (4.4)	138
10	Rätt till avdrag för s. k. livlån (4.5)	139

1 Allmänna synpunkter

Bland remissinstanserna råder enighet om att de nuvarande reglerna om arvs- och gåvobeskattning av förmånstagarförvärv av försäkringar är svårtillämpade och skulle behöva förtydligas. Förslagen i de delar de avser att förtydliga lagstiftningen och kodifiera gällande rätt tas också emot övervägande positivt av de flesta, framför allt beskattningsmyndigheterna. Flera remissinstanser anser emellertid att man först bör avvakta försäkringsrättskommitténs och familjelagssakkunnigas arbete. Försäkringsrättskommittén anför sålunda bl. a. följande:

FRK har – – – ett uppdrag som delvis sammanfaller med, delvis sträcker sig längre än LSK:s. Kommittén skall göra en översyn av förmånstagarförordnandens civilrättsliga verkningar i olika hänseenden och även överväga de frågor om arvs- och gåvoskatt, som sammanhänger med sådana förordnanden. I sitt arbete med dessa frågor – vilket kommittén avser att påbörja inom en nära framtid – torde kommittén dock inte få anledning att gå in på detaljfrågor rörande beskattningen.

Med hänsyn till omfattningen och inriktningen av det uppdrag FRK fått bör lagstiftaren inte – innan resultatet av FRK:s arbete föreligger – ändra vare sig sådana bestämmelser som kan väntas bli direkt berörda av detta arbete eller sådana som är mer eller mindre klart avhängiga av dessa bestämmelser. Åtskilliga av de av LSK föreslagna reglerna sägs innebära förtydliganden, och sådana kan visserligen vara av nytta. Täta ändringar i svårtillgänglig lagtext kan emellertid ge en effekt motsatt den avsedda, dvs. skapa större osäkerhet. En lagstiftningsteknisk samordning bör alltså ske. Det behov av information om innehållet i gällande rätt, som kan finnas, torde f. ö. många gånger kunna fyllas bättre på andra sätt än genom lagändringar.

Det nu anförda får avseende främst på de civilrättsliga reglerna i 104 § andra stycket försäkringsavtalslagen (FAL) och på de regler i arvs- och gåvoskattelagen (AGL) som direkt anknyter till detta lagrum. Däremot bör det inte föreligga något hinder mot att redan nu överväga sådana av LSK föreslagna regler, som är neutrala i förhållande till den centrala lagstiftningen och som inte heller i övrigt kan väntas bli föremål för FRK:s överväganden.

Beträffande LSK:s olika förslag till ändringar i sak har remissutfallet varit splittrat. Förslagen i vad de gäller befrielse från arvs- och gåvoskatt för samtliga slag av pensionsförsäkringar samt beskattning av förmånstagarförvärv även på grund av utländsk försäkring har emellertid tillstyrkts av samtliga remissinstanser.

2 Regler om giftorätt och laglott (4.2.1 och 4.2.2)

Kommittén har funnit att beskattningsmyndigheterna vid tillämpningen av FAL:s och AGL:s regler om ökning av giftorätt och laglott med hänsyn till förekommande förmånstagarförordnanden påfallande ofta begår misstag. Kommittén föreslår därför att såväl de civilrättsliga reglerna i 104 § FAL som

de skatterättsliga i 12 och 15 §§ AGL förtydligas i vissa avseenden. Rörande efterlevande makes giftorättsökning på grund av 104 § andra stycket FAL föreslås kompletteringar som innebär att ökningen är skattefri, att avräkning skall ske för vad maken själv får i egenskap av förmånstagare och att vid jämkning av flera förordnanden varje förordnande skall jämkas i förhållande till sitt värde. Beträffande bröstarvinges laglottsökning på grund av 104 § andra stycket FAL föreslås ett tillägg till sistnämnda paragraf av innebörd att i FAL uttryckligen hänvisas till 7 kap. 1, 2, 3, 5 och 7 §§ ÄB. Vidare föreslås att det särskilda stadgandet om skattskyldighet för vad en arvinge får på grund av laglottsökning i 12 § första stycket andra meningen AGL utgår. Kommittén anser att denna skattskyldighet framgår redan av 1 § AGL.

De flesta remissinstanser tillstyrker kommitténs förslag eller lämnar dem utan erinran. Några remissinstanser uttalar särskilt att förslagen är ägnade att underlätta beskattningsmyndigheternas arbete. Några remissinstanser anser emellertid att resultatet av försäkringsrättskommitténs och familjesakkunnigas arbete bör avvaktas.

Att flera av kommitténs förslag gör reglerna om giftorätt och laglott lättare att tillämpa uttalar av bl. a. *domstolsverket*, *kammarkollegiet*, *länsstyrelsen i Kristianstads län* och *Sveriges advokatsamfund*. Domstolsverket anför bl. a. följande:

Kommittén har påpekat att man vid genomgång av beskattningsmyndigheternas praxis funnit att det vid tillämpningen av vissa regler påfallande ofta begås misstag. Detta skulle gälla bl. a. reglerna om giftorättsökning och laglottsökning. — — —

Domstolsverkets handbok för bouppteckningsärenden m. m. har i dessa frågor angett lösningar som överensstämmer med vad som enligt kommitténs förslag skall tas in i AGL. Det finns därför anledning att anta att beskattningsmyndigheterna, som i stor omfattning använder sig av handboken, numera inte begår misstag i samma utsträckning som tidigare. De av kommittén i dessa delar föreslagna tilläggen till och ändringarna i AGL kommer att ytterligare underlätta beskattningsmyndigheternas arbete.

Att man först bör avvakta de utredningar på civilrättens område som kommer att ta upp samma frågor hävdas främst av *försäkringsrättskommittén*, *Svenska försäkringsbolags riksförbund* och *Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening*. Dessa remissinstanser har dessutom invändningar i sak mot förslagen. Försäkringsrättskommittén hänvisar till vad kommittén inledningsvis anfört (se ovan under Allmänna synpunkter) angående lagstiftningstekniska skäl mot att nu genomföra ändringar i 104 § FAL. Kommittén anför vidare:

Vid förmånstagareförordnanden beträffande personförsäkring har man att skilja mellan frågor om tolkning av förmånstagareförordnanden, frågor om inverkan av särskilda regler om giftorätt och laglott på förordnandenas civilrättsliga verkningar samt frågor om arvs- och gåvobeskattnings av förvärv som sker genom sådana förordnanden eller som påverkas av dem.

Mellan de båda förstnämnda civilrättsliga frågekomplexen finns en viktig

skillnad. Vid tolkningen skall, såsom framgår främst av 105 § första stycket FAL, en subjektiv tolkningsmetod tillämpas, vilket innebär att försäkrings-tagarens särskilda avsikter skall beaktas. Dessa avsikter kan däremot inte inverka på tillämpningen av de särskilda, till efterlevande makes m. fl. förmån tvingande reglerna om giftorätt och laglott, vilka tvärtom drar en gräns för vad försäkringstagaren kan åstadkomma genom förmånstagareför-ordnanden.

Vid arvsbeskattning är förhållandena särpräglade. Till grund ligger visserligen den civilrättsliga regleringen, och även individuella tolkningsmo-ment i ett förmånstagareförordnande kan beaktas. Samtidigt ger skatterätts-lig lagstiftning och praxis särskilda regler om vad som skall läggas till grund för beskattningen. Så torde t. ex. de civilrättsligt betydelsefulla reglerna om avräkning av gåva på laglott eller arvslott som regel inte påverka lottläggningen i arvsskattemål. Svårigheter att föra bevisning om försäkrings-tagarens subjektiva avsikter medför också att domstolarna vid bestämmande av arvsskatt i betydande utsträckning måste tillämpa presumtioner, vilka vid en civilrättslig prövning kanske hade kunnat motbevisas.

Inverkan av det samlade regelsystemet måste sålunda ofta bli en annan på det schematiska arvskiftet i skatteärendet än på den verkliga delningen. Nu antydda förhållanden synes inte ha beaktats tillräckligt av LSK, som i resonemang och exempel ofta inte gör någon klar skillnad mellan civilrättslig och skatterättslig bedömning. LSK diskuterar inte heller i övrigt närmare den civilrättsliga verkan av de föreslagna reglerna eller förhållandet mellan tvingande bestämmelser och tolkningsregler. LSK har uppenbarligen i första hand tagit sikte på den skatterättsliga bedömningen, och det måste därför ifrågasättas om betänkandet utgör tillräckligt underlag för ändring i central civilrättslig lagstiftning.

Som ett exempel på den tveksamhet som enligt det föregående kan uppkomma inför LSK:s förslag må nämnas den föreslagna hänvisningen i 104 § andra stycket FAL beträffande laglott till olika bestämmelser i 7 kap. ärvdabalken. Det är diskutabelt i vilken utsträckning de tolkningsregler, som omfattas av hänvisningen, bör tillämpas på förmånstagareförordnanden. Likaså torde frågan om fördelning av jämkning mellan olika förvärv böra övervägas grundligare än som redovisas i betänkandet.

Svenska försäkringsbolags riksförbund:

Riksförbundet delar LSK:s mening att reglerna om giftorättsökning enligt 104 § FAL i många fall tillämpas felaktigt och att därigenom arvsskatt kan komma att uttas med för höga skattebelopp. Ett förtydligande av såväl 104 § FAL som 12 § AGL är därför motiverat.

Det kan emellertid ifrågasättas om LSK-lagstiftningen skall gå in på de civilrättsliga reglerna. Försäkringsrättskommittén torde ha frågor av föreva-rande art på sitt program. Det är möjligt att även Familjelagssakkunniga kommer in på detta område.

Däremot bör vissa förtydliganden av avsett slag redan nu kunna införas i AGL. I regel torde också denna lag vara närmast till hands för beskattnings-myndigheten vid stämpelbeläggning av bouppteckningar. — — —

I fråga om detaljutformningen av LSK:s förslag till ändring av 104 § FAL må följande anföras. Enligt andra stycket andra punkten skall försäkrings-belopp behandlas som om det tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente om giftorätt eller motsvarande "blivit kränkt" genom förmåns-

tagareförordnande. Innebörden härav är enligt riksförbundets mening oklar. Det citerade uttrycket är redan av detta skäl olämpligt.

Nuvarande avfattning av lagrummet ger däremot en entydig och generell regel för behandlingen av förmånstigarebelopp vid fastställande av giftorätsandel m. m. Vad som saknas i gällande lag är ett angivande av i vilken ordning uppkomna anspråk skall tillgodoses. Denna brist upphävs genom de föreslagna punkterna 3–5 ("Värdet av – – avtalats") i ifrågavarande andra stycke. Om 104 § över huvud taget skall ändras i förevarande sammanhang föreslår riksförbundet sålunda att dessa punkter på lämpligt sätt infogas i 104 § andra stycket med bibehållande i övrigt av lagrummets nuvarande utformning. Dock synes orden "om ej annat avtalats" i slutet av femte punkten onödiga.

Vad gäller avsnittet om laglott kan ifrågasättas om hänvisningen till vissa paragrafer i ärvdabalken (ÄB) är nödvändig. I och med att man i lagtexten fastslagit att försäkringsbeloppet i vissa angivna situationer skall behandlas som om det tillagts förmånstagaren genom testamente bör därav utan vidare följa, att alla för testamente gällande regler, alltså även 7 kap. ÄB, är tillämpliga. Om en sådan hänvisning skall finnas kan man vidare fråga sig varför t. ex. 6:1, 6:6, 7:4 och 7:6 ÄB utesluts.

Enligt riksförbundets mening bör bröstarvinge som får utfyllnad av laglott ur förmånstigarebelopp bli delaktig av de skattelindringar som tillkommer förmånstagare. Detta gäller såväl kapitalförsäkring som pensionsförsäkring. Förslag av denna innebörd framlades på sin tid av Familjerättskommittén (SOU 1964:35 s. 448 och 498). Bröstarvingar borde i sådana fall inte diskrimineras i förhållande till förmånstagare i kanske mera avlägsen eller ingen släktskap alls med den avlidne. – Om en sådan regel infördes skulle man också undvika frågan om hur 12 § första stycket andra meningen förhåller sig till 1 § AGL (betänkandet s. 139). Riksförbundet instämmer emellertid inte i LSK:s uppfattning att nyssnämnda regel i 12 § AGL är överflödig.

Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening:

Från försäkringsbranschens sida har tidigare i olika sammanhang, senast i remissyttrande den 10 februari 1958 från Svenska Livförsäkringsbolags Förening över arvsskattesakkunnigas betänkande (SOU 1957:48), framhållits behovet av kompletterande lagbestämmelser och därvid åberopats samma skäl som LSK nu anför. I första hand skulle sådana bestämmelser tjäna till vägledning för de unga jurister, som under sin tingstjänstgöring har att verkställa arvsskattedebiteringar. Frågan om behovet av vägledning för domstolsjuristerna i form av förtydligande lagbestämmelser har emellertid numera kommit i ett annat läge. Domstolsverket har nämligen nyligen färdigställt och till domstolarna distribuerat en utförlig "Handbok i bouppteckningsärenden" (1977-02-11). Däri behandlas bl. a. livförsäkrarnas juridik, förmånstigareförvärvens beskattning samt beräkning av giftorätt och laglott i samband med försäkringar. Framställningen illustreras av ett flertal sifferexempel.

Den nu nämnda handboken har säkerligen en viktig funktion att fylla och får antas komma att minska riskerna för felaktiga arvsskattedebiteringar i fall där försäkringar förekommer. För alla som inte har tillgång till handboken men måste bilda sig en uppfattning om förmånstigareförvärvens beskattning med hänsynstagande till reglerna om giftorätt, laglott etc. måste det

emellertid anses vara av värde att lagreglerna förtydligas. Hithörande frågor är f. n. så svårbedömda att inkopplande av försäkringsjuridisk expertis ofta är nödvändig.

LSK har för att nå sitt syfte föreslagit i första hand en omformulering och utvidgning av lagtexten i 104 § 2 stycket FAL. Även om avsikten endast varit att återge vad som kan anses vara gällande rätt är det vanskligt att genomsåda om och i vad mån någon ändring av den materiella rätten blir resultaten av lagrummets föreslagna lydelse. Att denna i och för sig inte är i alla delar invändningsfri skall beröras nedan.

Föreningen anser det över huvud taget vara diskutabelt, att en utredning med uppdrag att överse beskattningsregler ger sig in på förslag till ändringar i och tillägg till de civilrättsliga stadgandena. LSK har själv ansett det ligga utanför sitt uppdrag att föreslå en ändring i 13 kap. 12 § GB (s. 154). De civilrättsliga frågorna om giftorätt, rätt till fyra basbelopp, vederlag och laglott samt dessa frågors samordning med försäkringsrätten är f. ö. föremål för utredning av Familjelagssakkunniga och Försäkringsrättskommittén, vilka anbefallts att samråda i dessa delar av sina uppdrag. På grund härav anser Föreningen det olämpligt att nu genomföra några ändringar i eller tillägg till 104 § 2 st FAL. De förtydliganden som behövs för att underlätta en riktig arvsbeskattning bör i stället enligt Föreningens uppfattning införas i AGL.

Beträffande den föreslagna lydelsen må anmärkas, att avräkning av makes eget förmånstagareförvärv givetvis inte skall ske från "värdet av samtliga förmånstagareförvärv avseende livförsäkring", vilket är en nära till hands liggande läsart. I stället bör uttryckas, att makens anspråk i första hand skall anses tillgodosett genom dennes eget förmånstagareförvärv. Avräkningen skall alltså ske från makens andel i samtliga livförsäkringar. Regeln om fördelning av jämkning är felaktig, om förmånstagare som skall delta i jämkningen måste få behålla viss del av sitt förmånstagarebelopp på grund av giftorätt eller rätt till laglott. Jämkning bör då ske i förhållande till endast överskjutande belopp. Om t. ex. make med giftorätt och två barn är efterlevande, behållning i boet saknas och som förmånstagare till en livförsäkring på 80 000 kr. är insatta, maken till 30 000 kr., barnet A till 30 000 kr. och barnet B till 20 000 kr. skall båda barnen bidra till bristen i makens giftorätt i försäkringen, dvs. 10 000 kr. Vartdera barnets laglott är 10 000 kr. Överskjutande jämningsbara belopp är för A 20 000 kr. och för B 10 000 kr. Giftorätsbristen skall alltså enligt detta exempel täckas med 2/3 av A och 1/3 av B, inte såsom förslaget anger med 3/5 av A och 2/5 av B. Mot förslaget kan vidare invändas att denna fördelningsmetod bör tillämpas även i det fall att rätt till laglott blivit kränkt. Om i exemplet maken är förmånstagare till 60 000 kr. och A till 20 000 kr. skall B:s laglott, 10 000 kr., tillgodoses efter förhållandet mellan de jämningsbara beloppen. Dessa är för maken 20 000 kr. och för A 10 000 kr. Bristen skall alltså täckas med 2/3 av maken och 1/3 av A, inte i förhållande 3/4 och 1/4, som förslaget skulle föranleda.

LSK har med bestämmelsen om fördelning av avräkning från förmånstagares förvärv (12 § 2 st AGL) emellertid närmast haft i tankarna den situation att en viss förmånstagare gör förvärv på grund av skilda försäkringar, som skall beskattas olika. Ordalydelsen inbegriper såväl detta fall som det nyss berörda läget att flera förmånstagare gör var sitt förvärv. Givetvis kan i det senare fallet en eller flera förmånstagare vara berättigade enligt flera försäkringar. Bestämmelsen skulle då kunna tillämpas i två steg,

nämligen så att först avgjordes fördelningen mellan förmånstagarna (varvid ovan angivna fördelningsmetod skulle tillämpas) och därefter bestämdes hur varje förmånstagares bidrag till bristen skulle slås ut på hans förvärv enligt skilda försäkringar.

Detta skulle kunna leda till komplicerade räkningar och kräva fastställande av värden på olika försäkringar och olika förmånstagares förvärv enligt sådana försäkringar. I sådana fall då även den efter avräkning av giftorättskompensationen återstående delen av förmånstagarens förvärv uppenbarligen skulle vara arvsskattefri, t. ex. på grund av sex basbeloppsregeln eller därför att försäkringen var en pensionsförsäkring, förefaller en sådan mödosam beräkning, även om vederbörande lyckas utföra den felfritt, vara skäligen meningslös. Föreningen är för sin del inte övertygad om behovet av att i lag inskriva den föreslagna fördelningsregeln utan förordar att dessa frågor liksom hittills får lösas genom domstolspraxis och med beaktande av omständigheterna i de särskilda fallen.

Urvalet av stadganden i ÄB, till vilka hänvisas i slutet av 104 § 2 st FAL förefaller något godtyckligt. Även andra bestämmelser i ÄB synas böra analogt tillämpas, t. ex. reglerna i 6 kap. ÄB. När det stadgas, att förmånstagarbeloppet i jämkningssituationer skall behandlas som om det tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente, torde redan därav följa, att vad för sådant fall stadgats är tillämpligt. Hänvisningen torde över huvud taget utan olägenhet kunna undvaras.

Om 104 § 2 st FAL i förevarande sammanhang, såsom Föreningen förordat, lämnas orört, kan de önskvärda förtydligandena av lagbestämmelserna lämpligen intas i 15 § AGL. Redan i det förutnämnda remissyttrandet från Svenska Livförsäkringsbolags Förening lämnades förslag till en sådan komplettering av paragrafen.

Även *Folksam* uttalar kritik mot kommitténs förslag i sak. Folksam diskuterar också frågan om de särskilda skattelättnaderna för förmånstagarförvärv skulle kunna medges även bröstarvinge som får del av förvärvet på grund av jämkning med hänsyn till arvingens rätt till laglott. Folksam anför:

Enligt 104 § FAL andra stycket, andra punkten i kommitténs förslag skall försäkringsbeloppet behandlas som om det tillhört boet och tillagts förmånstagaren genom testamente först när giftorätten blivit kränkt genom förordnandet. Den nuvarande lagtexten däremot stadgar att sådana sammanläggning alltid skall ske om den avlidne efterlämnar make och/eller barn. Eftersom sådana situationer ofta uppstår finner vi att den nuvarande ordningen, enligt vilken det alltid skall prövas huruvida ett förordnande kränker någon av de rättigheter som finns uppräknade i lagrummet, bättre reglerar dessa situationer. Om lagrummets nuvarande lydelse bibehålls kommer prövningen av om jämkning måste göras att föregå utbetalning. Detta torde vara lämpligare.

Det föreslagna avsnittet om laglott kan enligt vår mening utgå om den ursprungliga lagtexten i andra stycket första punkten lämnas oförändrad. Hänvisningen till 7 kap. ÄB finner vi onödig, eftersom försäkringsbeloppet enligt lagtexten skall behandlas enligt reglerna för testamente. Därav följer att alla för testamente gällande regler, alltså även exempelvis 6:1, 6:4, 7:4 och 7:6 ÄB (som utelämnats i förslaget) skall tillämpas vid jämkning.

Om den av kommittén föreslagna ändringen av lagrummet kommer till stånd måste även hänvisningen till 104 § FAL i 122 § FAL ändras.

Enligt 12 § AGL är förmånstagareförordnande en förutsättning för skattelättnaderna i lagrummet. Det kunde ifrågasättas om bröstarvinge, som får sin rätt till laglott täckt genom jämkning av förmånstagareförvärv till annan, skulle bli delaktig av förmånstagareavdrag.

För att låta bröstarvinge få del av avdraget talar å ena sidan det förhållandet, att försäkringstagare, som har försäkring till belopp överstigande boets behållning, oftast inte tänker på att förmånstagareförordnandet kan komma att kränka laglotten. Om försäkringstagaren gjordes uppmärksam på att jämkning till förmån för bröstarvinges laglott medför beskattning, medan insättande av bröstarvingen som förmånstagare medför skattefrihet intill avdragets storlek, skulle nog i de flesta fall ändring av förordnandena komma till stånd. Detta kan synas vara en onödig omgång. Försäkringstagarens förhållanden kan ju också ändras efter en försäkrings tecknande varigenom jämkning plötsligt kan bli aktuell om inte förordnandet anpassats till den ändrade situationen. Vidare kan det förefalla stötande att i det fall försäkringstagaren genom förmånstagareförordnande gynnar någon utanför familjekretsen och jämkning därför kan komma i fråga, bröstarvinge inte skulle få rätt till avdrag medan däremot förmånstagare får det.

Mot att låta bröstarvinge vara delaktig av avdraget talar å andra sidan – förutom vad kommittén redan anfört – att resultatet kan bli helt olika om bröstarvinge får sin laglott täckt i bobehållningen (vilket är huvudregeln så långt behållningen räcker) eller om bröstarvinge genom jämkning tar del av försäkringsbeloppet. I förra fallet skulle arvsbeskattningen ske utan att bröstarvinge fick åtnjuta förmånstagareavdrag, i senare fallet skulle bröstarvinge få del av avdraget. Det naturliga sambandet mellan förmånstagareförordnandet och avdraget skulle också upplösas. Vidare måste beaktas att försäkringsbolagens uppgiftsskyldighet enligt 49 § AGL i samband med bouppteckningars upprättande med denna ordning skulle kunna fullgöras endast efter en ingående utredning av huruvida jämkning är för handen eller ej. En utsträckning av rätt till förmånstagareavdrag kräver också att 49 § AGL ändras.

Vid ett övervägande av för- och nackdelar med att låta bröstarvinge, till vars förmån jämkning skett, omfattas av skattelättnaderna i 12 § AGL fäster Folksam stor vikt vid att den rätt till jämkning som bröstarvinge har, när förmånstagareförordnande kränker laglotten, ytterst grundar sig på bröstarvinges arvsrätt. Beskattningen av sådant förvärv bör därför ske utan att bröstarvinge får de skattelättnader som förbehålls förmånstagare.

Stockholms tingsrätt, som i och för sig är positiv till de föreslagna förtydligandena, anser inte att regeln i 12 § första stycket AGL om skattskyldighet för vad arvingen får på grund av laglotsökning skulle vara överflödig eller oklar. Tingsrätten anför:

Även om skattskyldighet för de förvärv som denna bestämmelse omfattar i och för sig följer direkt av andra lagregler måste stadgandet likväl anses underlätta bestämmandet av skattepliktig egendom i detta fall. Särskilt mot bakgrund av att kommittéförslaget i övrigt konsekvent syftar till att förtydliga lagtexten förefaller det tingsrätten omotiverat att ta bort en uttrycklig regel som enligt tingsrättens uppfattning fyller en praktisk funktion.

Göta hovrätt och kammarkollegiet gör dessutom några redaktionella påpekanden.

3 Efterlevande makes rätt till pension enligt egen försäkring (4.2.3)

Kommittén föreslår att en regel införs om att efterlevande makes arv är fritt från skatt till den del arvet avser rätt till pension enligt makens egen pensionsförsäkring. Vid den schematiska bodelningen förutsätts att på efterlevande makens lott i första hand läggs annan egendom än rätten till pension. Dessutom införs en kompletterande regel att skatt inte skall utgå i den mån företedd skifteshandling visar att efterlevande make på grund av arv eller testamente på sin lott fått rätten till pension på grund av en pensionsförsäkring som före bodelningen tillhört honom.

Flertalet remissinstanser som yttrat sig i denna fråga delar kommitténs åsikt att arvsskatt inte bör utgå för värdet av den efterlevande makens egen pensionsförsäkring. Endast en minoritet av dem tillstyrker emellertid kommitténs förslag. Flertalet anser att frågan i stället bör lösas genom ändring i GB.

Kommitténs förslag tillstyrks eller lämnas utan erinran av *domstolsverket*, *länsstyrelserna i Jönköpings och Västernorrlands län*, *advokatsamfundet* och *Skånes handelskammare*. Handelskammaren gör emellertid följande tilllägg:

Enligt Handelskammarens mening är det f. ö. angeläget att giftermålsbalkens bestämmelser ändras så att egen pensionsförsäkring undantas från giftorätt möjligen med undantag för äldre, mycket stora pensionsförsäkringar. Någon bärande invändning mot en sådan ändring kan knappast längre resas med hänsyn till de begränsningar som numera gäller i fråga om avdragsrätt för premier för pensionsförsäkringar.

Kammarkollegiet pekar på några inte önskvärda effekter av förslaget. Kollegiet anser heller inte att förslaget löser några påtagliga problem:

Föreskriften att efterlevande maken härvid anses med giftorätt erhålla i första hand annan egendom än rätten till pension medför att vederbörande skattefritt som giftorättsandel får mer egendom ju större försäkringen är. Följande exempel kan illustrera förhållandet.

A avlider efterlämnande maka som äger en pensionsförsäkring värd 100 000 kr., giftorättsgodset uppgår till 300 000 kr. Enligt förslaget skall det enligt 15 § AGL skattefria beloppet vara 200 000 kr., i följd varav kvarlåtenskapens värde, på vilket skatten ju räknas, beräknas till 100 000 kr. Om ingen försäkring funnits, skulle kvarlåtenskapens värde ha beräknats till 150 000 kr. Ingenting tyder på att avsikten varit att regeln skulle leda till en skattefrihet som är mera omfattande än om ingen försäkring hade funnits. Om en skattefrihetsregel för dessa fall anses påkallad, kan man komma till rätta med problemet genom att efter andra meningen i momentet skjuta in "Skatten får inte bli lägre än om ingen försäkring hade funnits".

I sammanhanget må dock framhållas att den föreslagna ändringen inte löser något påtagligt problem.

Folksam förordar kommitténs lösning endast om det inte redan nu går att ändra de civilrättsliga bodelningsreglerna:

När det gäller *11 § 3 mom. och 16 § AGL* syftar kommitténs förslag till att efterlevande make vid andra makens frånfälle utan arvsskattekonsekvenser skall kunna på sin lott ta egen pensionsförsäkring. Vi finner detta vara i och för sig riktigt men ifrågasätter om problemet fått en bra lösning i betänkandet.

Det synes oss som om arvsskattefrihet enligt förslaget i vissa fall förutsätter dels att arvsskifteshandling företes vid beskattningen, dels att den avlidne maken gjort testamente med avseende på försäkringen. Denna egendomliga ordning beror på att frågan ännu inte fått sin civilrättsliga lösning på ett tillfredsställande sätt. Då det kan förmodas att försäkringstagarna i gemen knappast kommer att tänka på att göra testamente av det innehåll som krävs, att det är svårt att få ut information i frågan till kunderna samt att arvsskifteshandling mycket sällan förebringas i skatteärendet, kunde övervägas om inte lagändringen borde anstå till dess de civilrättsliga reglerna ändrats. Familjelagssakkunniga har gjorts uppmärksamma på problematiken, varför man kan hoppas att frågan löses efter de riktlinjer som kommittén anför.

Folksam vill emellertid väcka frågan om det inte redan nu vore möjligt att göra sådan ändring i bodelningsreglerna, att efterlevande make ur sitt giftorättsgods kunde få undanta egen pensionsförsäkring vid den andre makens frånfälle. De av kommittén föreslagna reglerna kunde då förenklas betydligt så att varken arvsskifteshandling eller testamente vore nödvändiga för att åstadkomma arvsskattefrihet för make för makes egen pensionsförsäkring. Om detta ej går att genomföra förordar *Folksam* att de av kommittén föreslagna reglerna ändock genomförs.

Flertalet remissinstanser avstyrker förslaget och uttalar att den civilrättsliga behandlingen av rätt till pension först bör lösas.

Göta hovrätt:

Den förordade lösningen är dock, som kommittén själv uttalat, att betrakta som endast provisorisk. Vidare kan förslaget sägas göra de redan nu komplicerade arvsskattereglerna än mer besvärliga att tillämpa i praktiken. Med hänsyn till sist anförda omständigheter måste enligt hovrättens mening skäl av särskild tyngd vara för handen för att de nu föreslagna ändringarna skall genomföras. Kommittén synes icke ha undersökt i vilken utsträckning fall förekommit där nuvarande ordning lett till förhöjd skatt för efterlevande make. Experten Lindberg har emellertid i sitt särskilda yttrande uttalat att – utifrån hans mångåriga erfarenheter – problemet saknar praktisk betydelse. Enligt hovrättens mening synes frågan inte vara av sådan angelägenhetsgrad att den bör lösas provisoriskt. På grund härav vill hovrätten ifrågasätta om inte det kan anstå med lösningen av detta problem till dess frågan kan upptagas i civilrättsligt sammanhang.

Länsstyrelsen i Kristianstads län:

Lika med kommittén finner länsstyrelsen att det framstår som stötande att efterlevande make kan nödgas betala arvsskatt för egen P-försäkring. Länsstyrelsen anser sig dock inte kunna acceptera den av kommittén framlagda lösningen. Vid tillämpning av det föreslagna tredje momentet i 11 § AGL skulle nämligen efterlevande make normalt komma att påföras lägre skatt än om P-försäkringen i stället genom äktenskapsförord gjorts till enskild egendom eller om det varit fråga om exempelvis SPP-pension. Detta illustreras bäst med följande två exempel:

Exempel 1

Dör hustrun, efterlämnande änkring, och består giftorättsgodset av en änkringen tillhörig P-försäkring, värd 100 000 kr., och bankmedel om 100 000 kr., blir efterlevande makes giftorättsandel, enligt det föreslagna tredje momentet i 11 § AGL, 100 000 kr. utgörande bankmedel. Arvslotten blir likaledes 100 000 kr. Då denna utgörs av den honom tillhöriga P-försäkringen kommer, enligt nämnda moment, ingen arvsskatt att utgå.

Exempel 2

Samma förutsättningar som i exempel 1 men med den ändringen att P-försäkringen inte ingår i giftorättsgodset. Efterlevande makes giftorättsandel blir nu 50 000 kr. och arvslotten 50 000 kr. Båda utgörs av bankmedel. Han kommer således i detta fall att arvsbeskattas för 50 000 kr. (Från grundavdrag bortses.)

Rätt till pension borde enligt länsstyrelsens uppfattning ha samma status oavsett om rätten grundar sig på en P-försäkring eller utgår på grund av offentlig eller enskild anställning. Detta torde bäst kunna uppnås genom en ändring i GB.

Stockholms tingsrätt:

Enligt betänkandet har som särskilt stötande framstått det fall att en efterlevande make såsom ende rättsägare nödgats att erlagga högre arvsskatt i det fall han haft rätt till pension enligt egen försäkring än om han haft rätt till tjänstepension eller försäkringen varit hans enskilda egendom. Även tingsrätten finner detta förhållande otillfredsställande. I likhet med kapital-skatteberedningen förordar tingsrätten emellertid att frågan bör lösas genom en ändring i giftermålsbalken (GB). Intill dess familjelagssakkunniga tagit ställning till frågan, bör någon ändring av AGL ej ifrågakomma. Det synes nämligen tingsrätten tveksamt om man inom ramen för skattelagstiftningen skall upptaga en bodelningsregel som avviker från den civilrättsliga regleringen av institutet. – I vart fall bör påpekas att flera och mer komplicerade fall kan förekomma än dem som kommittén anfört på s. 142 i betänkandet.

Försäkringsrättskommittén:

Frågan är i första hand av civilrättslig beskaffenhet, och familjerättskommittén föreslog en regel härom i sitt betänkande Äktenskapsrätt (SOU

1964:34 13 kap. 18 §). Ämnet har också behandlats i en inom justitiedepartementet upprättad promemoria (Ds Ju 1970:18).

Det synes mindre lämpligt att nu ta upp ämnet till behandling uteslutande från skatterättslig synpunkt. Den diskrepans mellan den civilrättsliga och den skatterättsliga bedömningen som därigenom uppstår kan befaras medföra olämpliga konsekvenser genom att framkalla dispositioner i avsikt att undgå eller minska arvsskatt, vilka står i strid med de civilrättsliga syftena.

Det kan vidare ifrågasättas om LSK:s förslag ens från rent skatterättsliga utgångspunkter är tillräckligt väl övervägt. Frågan ingår i den större frågan, huruvida efterlevande makes fång genom arv eller testamente alls skall beskattas. En lösning av denna fråga torde kräva en djupgående principiell översyn av arvsskattesystemet, något som LSK inte ansett ingå i dess uppdrag (s. 131 i betänkandet).

Man kan f. ö. också fråga sig, om det finns sakliga skäl att anknyta den arvsskatterättsliga bedömningen till om försäkringen inkomstskatterättsligt är att betrakta som P-försäkring. Det är nämligen svårt att påvisa något samband mellan den inkomstskatterättsliga klassificeringen och den arvsskatterättsliga behandlingen. Däremot synes det vara skäl att, såsom familjerättskommittén föreslog, fästa avseende vid om pension eller livränta "med hänsyn till makarnas villkor och omständigheterna i övrigt prövas skälig" (se a. st.).

Svenska försäkringsbolags riksförbund:

Sedan lång tid tillbaka har det ansetts otillfredsställande att en försäkringstagares P-försäkring, om den utgör giftorättsgods, blir arvsbeskattad till halva sitt värde vid hans makes död. (Situationen brukar inom branschen kallas "fel dödsfall".) Såvitt avser senare tid kan bl. a. hänvisas till Familjerättskommittén (SOU 1964:35 s. 295 f), Kapitalskatteberedningen (SOU 1969:54 s. 148 f) samt överväganden inom justitiedepartementet (Ds Ju 1970:18).

Flera förslag till lösning av förevarande fråga har tidigare framförts. Senast föreslogs i den ovan nämnda departementspromemorian att efterlevande make skulle från bodelning i anledning av andra makens död av sitt giftorättsgods få undanta livränteförsäkring på upp till 30 000 kronors årsbelopp. Promemorian har av departementet överlämnats till Familjelags-sakkunniga för övervägande.

LSK:s förslag innebär i princip att efterlevande makes P-försäkring skall vara arvsskattefri vid "fel dödsfall" under förutsättning att den behålls av den efterlevande maken. I vissa fall kräver skattefriheten enligt förslaget dels ett testamente av den avlidne maken angående försäkringen och dels att en skifteshandling företes i skatteärendet utvisande att efterlevande make fått försäkringen på sin lott.

För den situationen att försäkringstagaren och hans make saknar bröstarvingar föreslås ett 3 mom. i 11 § AGL av innebörd, att efterlevande makes rätt till arv är skattefri till den del arvet avser rätt till pension enligt honom tillhörig P-försäkring. Det fall att makar, som saknar bröstarvingar, har inbördes testamente som tillförsäkrar efterlevande make all kvarlåtenskap omfattas dock inte formellt av denna regel.

Det kan finnas fog för LSK:s uppfattning att en P-försäkring som ingår i giftorättsgodset inte bör vara skattefri vid "fel dödsfall" om den tillskiftas annan än efterlevande make. Det bör dock i detta sammanhang erinras om

att laglottskrav från bröstarvingar i många fall kan framtvinga delning av P-försäkring mellan dem och den efterlevande maken.

Riksförbundet hälsar i och för sig med tillfredsställelse LSK:s ambition att finna åtminstone en provisorisk och partiell lösning av förevarande problem. Den föreslagna lösningen är dock inte invändningsfri. Främst gäller detta kravet på skifteshandling i vissa situationer. Om förslaget innebär att en fullständig arvskifteshandling måste företas i skatteärendet – vilket det föreslagna tillägget till 16 § närmast ger anledning förmoda – kan det befaras att lösningen knappast får någon större praktisk effekt. Det torde av flera skäl varken vara vanligt eller eftersträvänsvärt att arvskifteshandling åberopas i arvsskatteärenden. Det kan antas att de skattskyldiga inte i någon större utsträckning kommer att anlita denna metod för ernående av skattefrihet för P-försäkring. Metodens tillämpning fordrar kännedom om denna speciella regel hos de skattskyldiga och deras medhjälpare vid boutredningen samt komplicerar förfarandet vid skattläggningen.

En annan invändning gäller det krav på testamente till förmån för efterlevande make rörande försäkringen, som i vissa fall måste uppfyllas. Kännedom om detta krav kan förväntas bli svår att sprida. Kritik för bristande information i förevarande hänseende kan i praktiken befaras drabba i första hand försäkringsbolagen och deras representanter. Även om informationen når fram kan det ofta bli svårt att få testamente till stånd; testator kan vara gammal, sjuk eller av annan anledning förhindrad eller ovillig att göra något förordnande för dödsfalls skull.

Ovan redovisade nackdelar med LSK:s förslag till provisorisk och partiell lösning av arvsskatteproblemet vid "fel dödsfall" föranleder riksförbundet att efterlysa en slutlig och mera fullständig lösning av frågan, förslagsvis efter de linjer som framgår av justitiedepartementets ovannämnda promemoria, dock utan någon beloppsgräns.

Liknande synpunkter framförs även av *Familjeföretagens förening*.

Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening:

Från systematisk synpunkt är det inkonsekvent, att arvsskatt inte skall utgå när efterlevande make ärver sin egen egendom och denna består av en pensionsförsäkring. Skattekonsekvenserna i just denna situation har emellertid starkt belyst det orimliga i att över huvud taget belasta den efterlevande maken med arvsskatt för andel i egendom som både före och efter den andra makens död med äganderätt tillhörde den efterlevande maken. Dödsfallet kan inte sägas ha ökat dennes skattekraft. Ofta nog medför dödsfallet i stället ökade kostnader för den efterlevande, som förlorar det stöd och bistånd och den vård som den andra maken lämnat. Bortfallet av dennes giftorättsanspråk kan inte anses ha berikat den efterlevande, eftersom detta anspråk inte var aktualiserat före dödsfallet. Det rimliga vore att intill värdet av den efterlevandes giftorättsgods befria honom från arvsskatt, oavsett arten av egendomen. Bestämmelsen i 39 § c) AGL borde med andra ord göras tillämplig även vid arvbeskattningen.

Om andra arvingar än efterlevande make finns, förutsätter enligt förslaget arvsskattefriheten för den avlidnes andel i den efterlevande makens pensionsförsäkringar att den förre genom testamente givit den andre rätten till dennes försäkring. Denna lösning ställer stora krav på vaksamhet, förtänksamhet och kunskap hos försäkringstagaren och dennes make. Av

olika anledningar kan det vara känsligt och svårt för försäkringstagaren att av den andre utverka ett sådant testamente till sin förmån. Hans make kan f. ö. sakna testationsbehörighet. Att föredra vore en regel som möjliggjorde en ändamålsenlig reglering sedan dödsfallet inträtt och då endast med stöd av lagbestämmelser.

Förslaget till 11 § 3 mom. AGL anger att endast sådan rätt till pension som enligt den efterlevande tillhörig pensionsförsäkring tillkommer honom själv får undantas från arvsbeskattning. Därmed torde åsyftas ålders- och invalidpension för denne. Innehåller avtalet om pensionsförsäkring rätt till pension både för ägaren själv och för barn efter hans död måste således dessa olika slag av förmåner åsättas var sitt värde. Vid beräkningen av giftorätsandelens värde skall emellertid försäkringens totala värde medräknas. Finns bröstarvingar kan i vissa fall efterlevande makes på testamente grundade rätt till pension enligt egen pensionsförsäkring helt eller delvis få stå tillbaka för bröstarvingars laglottsanspråk, vilket i motsvarande mån skulle begränsa stadgandets tillämplighet.

Även om syftet med bestämmelsen är behjärtansvärt visar det sagda att den troligen kommer att få praktisk tillämpning i ett mycket begränsat antal fall och att den skulle skapa nya komplikationer vid arvsbeskattningen utöver de svårigheter som redan besvärar myndigheterna och allmänheten.

Mot kravet i 16 § AGL att skifteshandling skall företes utvisande att efterlevande maka på sin lott fått rätt till pension enligt honom före bodelningen tillhörig pensionsförsäkring kan invändas, att varken arvskifte eller bodelning sker i de fall då försäkringstagaren är enda arvinge och testamente ej föreligger. Då dessa omständigheter framgår av bouppteckningen, bör i sådant fall ingen skifteshandling behövas för att bevilja den föreslagna arvsskattefriheten. – Det framgår inte av 16 § AGL huruvida i andra fall skifteshandlingen skall utvisa, att den efterlevande makens giftorätt i första hand tillgodosetts med annan egendom än hans rätt till pension. Detta är ju enligt förslaget till 11 § AGL en ytterligare förutsättning för att denna rätt till pension inte skall inräknas i den efterlevandes arvsskattepliktiga lott.

TCO avvisar tanken på en särbehandling av rätt till pension:

TCO kan inte finna några bärande motiv för att på detta sätt undanta en bestämd form av egendom från beskattning. I detta avseende är rätten till sin egen pension en tillgång helt jämförbar med vilken annan tillgång som helst.

4 Bör förmånstagarers förvärv beskattas? (4.3.1)

Bland remissinstanserna råder delade meningar om innehållet i gällande rätt. Både de som delar kommitténs uppfattning och de som har annan uppfattning om rättsläget ställer sig positiva till ett förtydligande av lagen.

Kommitténs förslag till huvudregel, nämligen att förmånstagarförvärv beskattas oavsett om vederlag har lämnats, tillstyrks eller lämnas utan erinran av *Göta hovrätt*, *domstolsverket*, *kammarkollegiet* samt *länsstyrelserna i Jönköpings, Malmöhus och Västernorrlands län*. Kammarkollegiet uttalar vidare att hur högsta domstolens avgörande än tolkas är den av

kommittén föreslagna lösningen ytterst angelägen för att undvika svårigheter.

Negativa till kommitténs förslag är *Stockholms tingsrätt, länsstyrelserna i Stockholms, Kristianstads och Göteborgs och Bohus län, Sveriges advokatsamfund, SACO/SR* samt *försäkringsbranschens organisationer*.

Stockholms tingsrätt har en från kommittén avvikande tolkning av högsta domstolens utslag:

Kommittén har antagit att högsta domstolens beslut den 17 december 1976 (SÖ 2248) skall bli vägledande i rättstillämpningen och att som följd av detta avgörande endast benefika förmånstagarförvärv skulle i fortsättningen kunna bli föremål för arvs- eller gåvobeskattning.

Enligt tingsrättens uppfattning skall beslutet tolkas så att ett oneröst förmånstagarförvärv ej skall beskattas om rätten till utfallande försäkringsbelopp gjorts beroende av vederlag i särskilt avtal. Beslutet torde ej bryta mot gällande praxis att alla förmånstagarförvärv i princip skall beskattas. Emellertid visar redan den debatt som högsta domstolens beslut skapat att ett förtydligande av lagtexten är nödvändigt.

I anslutning till vad som uttalats under förarbetena till 1931 års lagändring vill kommittén införa en regel enligt vilken alla förmånstagarförvärv skall beskattas, oavsett om de är av benefik eller onerös natur. Häremot har tingsrätten i princip ingen erinran.

I motsats till kommittén föreslår emellertid tingsrätten att i AGL tas in en bestämmelse att alla förmånstagarförvärv skall beskattas om den skattskyldige ej i skatteärendet visar att förvärvet tillkommit som vederlag för en i särskilt avtal överenskommen prestation.

Länsstyrelserna i Stockholms, Kristianstads och Göteborgs och Bohus län anser att förslaget får obilliga konsekvenser.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län:

Enligt länsstyrelsens mening bör varje vederlag, som förmånstagaren erlägger, beaktas vid bestämmandet av underlaget för skatteberäkning. Länsstyrelsen anser, att redan nuvarande lagstiftning beaktar detta. Därför bör det föreslagna tillägget i 12 § och 37 § 2 mom. AGL samt förslaget att införa en ny paragraf 12 a AGL, inte läggas till grund för lagstiftning.

Advokatsamfundet finner förslaget principiellt felaktigt:

Enligt ett avgörande av Högsta domstolen den 17 december 1976 skall onerösa förmånstagarförvärv inte beskattas enligt AGL. HD hade funnit att anledning saknades att belägga utbetalning av försäkringsbelopp med arvs- eller gåvoskatt då förordnandet om förmånstagar tillkommit som vederlag för en prestation från förmånstagaren. Inte av principiella utan närmast av bevis tekniska skäl föreslår kommittén som huvudregel att även onerösa förmånstagarförvärv skall beskattas enligt AGL. Samfundet anser detta vara principiellt felaktigt men har förståelse för de bevisproblem som kan uppkomma för granskningsmyndigheten. Det synes därför samfundet

lämpligare att – som kommittén själv övervägt – införa en regel att från beskattning skall undantas sådana förvärv som förmånstagaren själv visar är onerösa.

Samfundet motsätter sig vidare att lagstiftningen görs tillämplig på redan ingångna avtal.

Svenska försäkringsbolags riksförbund ifrågasätter om inte kommittén dragit för vittgående slutsatser av Högsta domstolens utslag:

Domskälen synes inte ge vid handen att HD skulle ha godtagit varje påstående om vederlag. Domstolen påpekar att det var fråga om hemskillnad och att viss skriftlig utredning förebragts. Vidare antyds att eventuell motbevisning skulle ha beaktats redan om den "gett anledning antaga" att förmånstagarens påståenden varit felaktiga. Riksförbundet anser att utgången i nämnda mål överensstämmer med den allmänna principen att onerösa förvärv inte skall arvs- eller gåvobeskattas. En sådan beskattning skulle strida mot den grundläggande idén bakom AGL, nämligen att det är det benefika förvärvet som skapar en skattekraft som det allmänna kan utnyttja. — — —

Riksförbundet tolkar – i motsats till LSK – gällande rätt så att skattefriheten vid förmånstagareförvärv åtnjuts endast om den skattskyldige kan dokumentera att förvärvet är oneröst. Skulle innebörden av gällande rätt på denna punkt anses oklar borde en enkel bevisregel kunna införas.

Liknande synpunkter framförs av *Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening*. Föreningen anför vidare:

Det förekommer i den praktiska försäkringsverksamheten att borgenär betingar sig säkerhet för en av gäldenären utfäst prestation genom att bli oåterkalleligen insatt som förmånstagare till en på dennes liv tagen livförsäkring intill beloppet av kvarstående fordran. Vanligtvis är det fråga om penningfordran enligt skuldebrev.

Även i andra affärsmässiga avtal där den ena partens ekonomiska intresse skulle äventyras genom den andra partens död, kan det emellertid vara ändamålsenligt, eller i varje fall en användbar utväg, att ge den förra parten en dödsfallssäkerhet genom ett förmånstagareförordnande, som görs oåterkalleligt. Förmånstagareförvärvet blir då ett slags på förhand överenskommen surrogatprestation, som får anses utgöra en del av avtalet och således vara av onerös karaktär.

Det vore orimligt om borgenären skulle arvsbeskattas för sitt förvärv i den mån det används till att likvidera försäkringstagarens skuld. Att borgenären på detta sätt inkasserar sin fordran är ju varken arv eller gåva från den avlidne.

Även *Folksam* ställer sig positivt till en bevisregel. Folksam vill i sammanhanget påpeka att i de flesta fall, där förmånstagare sätts in på grund av en onerös uppgörelse, det lika väl går att prestera fullgod säkerhet genom pantsättning av försäkringen.

Kommitténs förslag att i en ny 12 a § införa undantag för vederlag vid bodelning avstyrks genomgående av både de remissinstanser som tillstyrkt och av dem som avstyrkt kommitténs förslag i huvudfrågan.

Göta hovrätt:

Något speciellt skäl för särbehandling av vissa onerösa förvärv har inte anförts av kommittén och synes icke heller föreligga. Däremot torde en sådan särbehandling komma att medföra stora problem i den praktiska tillämpningen.

Domstolsverket:

Det torde i och för sig vara klart att en regel som den i 12 a § AGL föreslagna skulle kunna underlätta för makar att vid bodelning finna rimliga lösningar på sina ekonomiska mellanhavanden. Det finns emellertid risk för att en sådan regel öppnar fältet för icke önskvärda beskattningskonsekvenser. Exempelvis torde möjligheterna öka att via uppvärdering av egendom i samband med bodelningen undgå kommande arvsbeskattning. Sett från beskattningsmyndigheternas synpunkt torde dessutom den föreslagna regeln komma att innebära ökat arbete. Svårigheter kan bl. a. uppkomma i samband med tolkning av bodelningsavtal.

Länsstyrelsen i Stockholms län:

Mot förslaget till ny bestämmelse (12 a § AGL) beträffande avräkning vid förmånstagarförvärv som avtalats vid bodelning på grund av boskillnad eller äktenskapsskillnad kan invändas att bestämmelsen är svårtillämplig och att förutsättningen för den praktiska tillämpningen av densamma torde bli synnerligen sällsynt. Länsstyrelsen anser därför liksom advokatfiskalen Lindberg att det är olämpligt att införa en sådan bestämmelse.

Även *kammarkollegiet* anför att regeln torde komma att avse endast enstaka fall.

Svenska försäkringsbolags riksförbund:

I paragrafen stadgas att vid tillämpning av 12 § och 37 § 2 mom. det belopp, varmed förmånstagaren i bodelningshandling belastats, skall avräknas från förmånstagarförvärvets värde. Denna bestämmelse blir svår att tillämpa. Av lagtexten framgår t. ex. inte hur värderingen skall ske vid gåvobeskattning av periodiskt utfallande försäkringsbelopp. Även vid bodelningen uppstår problem hur man skall beräkna det värde förmånstagaren bör belastas för. I en sådan beräkning måste t. ex. invägas ett uppskattat kapitalvärde av de återstående premier försäkringstagaren har att erlagga och dessutom endast till den del premierna avser enbart efterlevandepension (betänkandet s. 147). F. n. torde vid bodelning i här avsedda fall ej göras någon sådan komplicerad uppskattning av premiernas kapitalvärde. I stället beaktas utfästelsen om premiebetalning mer schematiskt, exempelvis i samband med överenskommelse om periodiskt understöd till försäkringstagarens make. Sålunda befarade tillämpningssvårigheter torde utgöra ett ytterligare skäl att helt slopa 12 a §.

Stockholms tingsrätt:

Att endast undantaga bodelningsavtalen från beskattning i de fall då vederlag lämnats för förmånstagares förvärv kan icke vara rimligt. Kommittén har ej heller lämnat någon närmare förklaring till sitt ståndpunktstagande. Enligt tingsrättens mening finns åtskilliga fall av andra avtal än bodelningsavtal där ett förmånstagareförvärv gjorts beroende av vederlag och där förvärven med lika stor rätt borde undantas från beskattning.

5 Utländska försäkringar (4.3.2)

Förslaget att AGL skall göras tillämplig även på vad någon förvärvar på grund av förordnande som avser utländsk försäkring tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser. Den i stort sett enda fråga som föranlett några ytterligare uttalanden är förslaget att rätten till avdrag med upp till sex basbelopp skall medges endast för inhemska försäkringar.

Kammarkollegiet tillstyrker förslaget även i den delen. Kollegiet anför bl. a.:

Då kapitalskatteberedningen föreslog att förmånstagares förvärv av rätt till K-försäkring i princip skulle beskattas även om den tecknats i utländskt försäkringsbolag, föreslog beredningen samtidigt sådan ändring, att grundavdrag skulle göras. LSK däremot förmenar att i sådana fall inte skall förekomma grundavdrag. Frågan är, vilket förslag som är mest välgrundat.

Då förmånstagarförvärv år 1931 lades under beskattning, uppkom fråga om viss privilegiering av sådant sparande i livförsäkring som vore inte blott ur allmän synpunkt förtjänt av uppmuntran utan direkt nyttigt för staten själv (prop. 1931:211 s. 38 ff). Detta var motivet för avdrag med 15 000 kr. såvitt gällde utmätningsfria försäkringar. Ur nämnda synvinkel finns det tydligen inte tillnärmelsevis lika goda skäl för att uppmuntra sparande i utländskt bolag. Kollegiet tillstyrker därför kommitténs förslag på denna punkt.

En öppen fråga är om bestämmelserna i FAL 104 § om giftorätt och laglott är analogt tillämpliga på utländsk försäkring. Detta bör övervägas av familjerättskommittén.

Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening samt *Stockholms tingsrätt* anser emellertid att avdrag skall medges även vid förvärv på grund av utländsk försäkring. *Försäkringsrättskommittén* anmärker att det förefaller svårförståeligt varför inte också vid förmånstagarförvärv på grund av sådan försäkring någon form av grundavdrag, motsvarande det i 12 § andra stycket AGL stadgade, skulle medges.

Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening:

Den skattefrihet som stadgas i fjärde stycket av 12 § AGL är emellertid inte knuten till något stadgande i FAL. Till följd härav skulle förmånstagarförvärv till pensionsförsäkring i utländskt bolag och till livränteförsäkring som inte är pensionsförsäkring åtnjuta samma skattefrihet som om försäk-

ringen varit tagen i svenskt bolag. Numera kan visserligen utländsk försäkring inte godtas som pensionsförsäkring i KL:s bemärkelse, men alltså finns sådana försäkringar som enligt äldre bestämmelser eller av Riksskatteverket meddelade dispenser godtas som pensionsförsäkringar.

Denna inkonsekvens i fråga om beskattning av förmånstagares förvärv är knappast motiverad. Tanken bakom förmånstagareavdragen för kapitalförsäkringar (som ej är livränteförsäkringar) var att personer som genom regelbundna uppförföringar frivilligt sörjde för sitt och de sinas ekonomiska skydd skulle premieras genom lindringar i förmånstagarnas arvsbeskattning. LSK:s påstående (s. 165), att förmånstagareavdraget motiverades främst av att man ville uppmuntra försäkringssparande är alltså inte riktigt. Det motsäges f. ö. av att avdraget får ske även vid förvärv enligt rena riskförsäkringar som inte innehåller något sparande. Denna stimulans bör enligt Föreningens uppfattning få verka även om förmånstagarnas förvärv härrör från försäkring tagen i utländskt försäkringsföretag. Förmånstagareavdraget om sex basbelopp borde således medges, om försäkringen *bedömd* enligt 116 § första stycket FAL skulle ge förmånstagarna en utmättningsfri rätt. Det föreligger såvitt Föreningen kan finna inte något skäl att i detta avseende diskriminera utländska försäkringar. Tvärtom talar den allt större livligheten i de internationella förbindelserna för en jämställdhet mellan utländska och svenska försäkringar. Ett mycket stort antal svenskar är för längre eller kortare tid anställda utomlands, hos svensk eller utländsk arbetsgivare. För många av dessa gäller kollektiva liv- eller olycksfallsförsäkringar, ofta tagna genom arbetsgivarens försorg t. ex. för att garantera arbetstagaren samma försäkringsskydd, som om han varit anställd i arbete inom Sverige. Sådana försäkringar kan vara tecknade i svenskt eller utländskt försäkringsbolag. Vilketdera som väljs kan vara beroende av kostnaden, väntad service, tidigare förbindelse med viss försäkringsagent, arbetsgivares nationalitet etc. Turister kan i ytterst förenklade former, t. o. m. genom automater på flygplatser, skaffa sig liv- eller olycksfallsförsäkringar utomlands. För förmånstagare till sådana försäkringar skulle det framstå som en oförklarlig hårdhet om inte samma arvsskatteförmåner skulle gälla som om försäkringen tagits i svensk försäkringsanstalt. Det må slutligen erinras om att många utlänningar, som bosatt sig i Sverige, kan ha kvar försäkringar, som ursprungligen tecknats i försäkringsföretag i deras hemland. En diskriminering i arvsskattehänseende av efterlevande till sådana försäkringstagare skulle framstå som motbjudande och kanske t. o. m. kunna verka irriterande i umgänget med andra länder.

Stockholms tingsrätt:

Det förekommer att svenska medborgare som har eller har haft hemvist utomlands har utländska försäkringar utan att det för den skull är fråga om skatteflykt. Även utländska medborgare med hemvist i Sverige har utländska försäkringar. Tingsrätten kan därför ej finna annat än att svenska och utländska försäkringar bör jämföras. Förmånstagaren till en utländsk försäkring, som enligt försäkringslandets regler uppfyller krav på utmättningsfrihet motsvarande reglerna i Sverige, bör vara berättigad till samma avräkning som en förmånstagare till en svensk försäkring.

Slutligen påtalar Göta hovrätt att uttrycket ”i enlighet med lagen om försäkringsavtal”, som kommittén föreslagit skall tas bort ur 12 § första

stycket och 37 § 2 mom. första stycket AGL bör utmönstras även från 12 § sista stycket, 32 § b och 49 § första stycket.

6 Beskattning av förmånstagares förvärv då det föreligger brist i boet (4.3.3)

Det övervägande antalet remissinstanser tillstyrker kommitténs förslag eller lämnar det utan erinran. Negativa är *Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening* och *försäkringsrättskommittén*. Det påpekas att förslaget kan leda till otillbörliga skattelättnader och att det inbjuder till skentransaktioner.

Stockholms tingsrätt:

Tingsrätten delar i och för sig kommitténs uppfattning att det är rimligt att en förmånstagares förvärv blir skattefritt i den mån han betalar eller åtar sig att betala boets gäld. Tingsrätten vill emellertid fästa uppmärksamheten på att den föreslagna regeln kan få en ej avsedd effekt. Eftersom värdena i bouppteckningen så gott som alltid understiga de reella värdena kan uppstå en brist som är skenbar. I sådana fall kan den föreslagna regeln leda till en otillbörlig skattelättnad.

Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening:

Det anses allmänt, att giftorätt, laglott och andra i 104 § 2 st FAL upptagna rättigheter kan göras gällande i totalbeloppet av vad som tillfallit förmånstagare, även i sådana fall då det föreligger brist i boet efter den avlidne. Efterlevande make eller bröstarvinge är alltså inte skyldig att underkasta sig någon minskning i sin lagligen grundade andel av förmånstagarbeloppet genom avräkning av andel i boets underskott. Om nu någon förmånstagare, som enligt detta lagrum skulle varit skyldig att avstå någon del av sitt förvärv till maken eller bröstarvinge, betalat eller utfäst sig att betala någon boets skuld, bör detta inte kunna inskränka den sålunda berättigades andel i hela det utfallna förmånstagarbeloppet. Eljest skulle en förmånstagare kunna efter eget gottfinnande minska eller helt omintetgöra värdet av sådana familjerättsliga anspråk som skyddas genom 104 § 2 st FAL.

Detta visar, att den föreslagna bestämmelsen om avräkning av skuld från förmånstagares förvärv endast har verkan vid uträknandet av eventuell arvsskatt för förvärvet. Här kan alltså i jämkningsfallen uppstå en olikhet i den civilrättsliga och skatterättsliga bedömningen. Sådana avvikelser är ägnade att skapa motsättningar. En förmånstagare kan av arvsskatteförmånen föranledas att betala någon boets skuld med användande av mottaget försäkringsbelopp. Detta skulle kunna äventyra möjligheterna för annan enligt 104 § 2 st berättigad att få ut sin andel av totalbeloppet.

Motsättningen kan lätt bli aktuell även vid arvsbeskattningen, nämligen när i ett jämkningsfall enligt 104 § 2 st FAL värdet av den arvsskattepliktiga laglotten skall beräknas. Domstolen måste därvid ta ställning till om laglotten skall beräknas i det utfallna förmånstagarbeloppet eller i återstoden därav sedan den skuld avräknats som förmånstagaren betalat eller

åtagit sig att betala. Detta problem synes LSK inte ha uppmärksammat.

Vidare må erinras om att inom justitiedepartementet tillkallats en utredning för att överse ärvdabalkens regler om dödsbodelägarers ansvar för den avlidnes skulder m. m. (Kommittédirektiv 1977:97). Den civilrättsliga bakgrunden till frågan kan väntas bli förändrad såsom ett resultat av denna utredning.

En annan olägenhet av bestämmelsen är att den inbjuder till skenåtgärder med enda syfte att uppnå lättnader vid arvsbeskattningen. En förmånstagare kan t. ex. i förhållande till andra dödsbodelägare lova att betala någon skuld som åvilar boet, men sedan, med de andra delägarnas goda minne, underlåta att infria sitt löfte. Denna risk synes i vart fall betydligt större än det i LSK:s exempel 13 (s. 152) skildrade, skäligen sofistikerade fallet att en änka uppger till beskattning en inte existerande tillgång av fyra basbelopp.

Över huvud taget är den föreslagna avräkningsregeln främmande för de principer som ligger till grund för arvsbeskattningen. Denna skall ju grundas på förhållandena vid tiden för dödsfallet, dvs. tiden för skattskyldighetens inträde (20 kap. 4 § ÄB, 20–27 §§ AGL). Betalning av dödsboets skulder eller åtagande härom har snarast avseende på boets avveckling och förutsättningarna för boets avträdande till konkurs (19 kap. 11 § 2 st ÄB). Att förmånstagare genom sådana åtgärder efter eget gottfinnande skall kunna påverka storleken av sin arvsskatt synes mindre lämpligt. Vill försäkringstagaren att försäkringsbeloppet i första hand skall användas till betalning av någon av boets skulder kan han pantförskriva försäkringen till viss fordringsägare så att förmånstagaren erhåller (och blir skattskyldig för) endast ev. överskjutande belopp.

Den föreslagna bestämmelsen ger vidare anledning till ovisshet i flera avseenden. Skall t. ex. skillnad göras mellan de fall då dödsbodelägarerna i föreskriven ordning befriat sig från personligt ansvar för den avlidnes skulder genom att avträda boet till förvaltning av boutredningsman eller konkursförvaltare och de fall då så ej skett? Skall det föreslagna åtagandet för att kunna beaktas avse endast belopp, som förmånstagaren i egenskap av dödsbodelägare eljest inte skulle varit ansvarig för? Skall skillnad göras mellan å ena sidan förmånstagareförvärv, vilka inte kan tas i anspråk för gäldande av den avlidnes skulder, och å andra sidan förvärv till utmätningsbara försäkringar? Skall åtagandet vara riktat till och delgivet borgenären eller är det tillräckligt att åtagandet gjorts gentemot andra dödsbodelägare och avser skyldighet att i förhållandet emellan samtliga delägare svara för visst skuldbelopp? Skall borgenären bevisligen ha godtagit förmånstagaren som gäldenär i dödsboets ställe? Kan sådant åtagande godtas som har formen av borgensutfästelse eller annat villkorligt ansvar för skuld?

LSK har (s. 149) anført, att vad som föreslagits redan gäller "enligt stadgad praxis" men "att kännedomen om den nu berörda regeln inte är allmänt spridd". Såvitt Föreningen har sig bekant har något beslut av HD i denna riktning inte meddelats. De fall som förekommit har avgjorts på hovrättsnivå och utgången torde ha varit dikterad av det sätt på vilket advokatfiskalen bestämt sin talan. Domstolarna har helt naturligt inte ansett sig kunna inta en strängare ståndpunkt än den part som bevakat det allmännas anspråk.

Föreningen vill, under åberopande av det anförda och trots att förslaget syftar till skattelindring i vissa fall, ifrågasätta lämpligheten av att lagfästa förslaget i denna del.

Även försäkringsrättskommittén avstyrker förslaget. Kommittén anför att

frågan har viss beröring med skyddet för borgenärerna och att det därför synes antagligt att kommittén kommer in på den i sitt fortsatta arbete.

7 Efterlevande makes rätt till skattefrihet enligt 12 § första stycket tredje meningen AGL (4.3.4)

Kommittén föreslår att föreskriften i 13 kap. 12 § GB om bodelning i de fall behållningen i boet är ringa inte skall beaktas vid avräkning från försäkringsbelopp för vad som motsvarar giftorättsökning. Vidare föreslår kommittén att i lagen skrivs in en regel som i överensstämmelse med stadgad praxis innebär att man vid beräkning av den efterlevande makens giftorätt tar hänsyn inte bara till förmånstagarförordnanden till maken själv utan också till övriga förmånstagarförordnanden. Om jämkning av förmånstagarförvärven skall ske, skall avräkningen fördelas mellan förvärven efter förhållandet mellan värdena på varje särskilt förvärv. Slutligen föreslås att även reglerna om gåvobeskattningsfördelning med en regel om avräkning för belopp motsvarande giftorättsökning.

Förslagen i denna del har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av de fiskala myndigheterna. Två remissinstanser, nämligen *försäkringsrättskommittén* och *Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening*, vill emellertid avvakta en revidering av de civilrättsliga reglerna.

Stockholms tingsrätt:

Såsom tingsrätten tidigare anfört bör ändringar som rör egendomsfördelningen i ett äktenskap göras i GB. Då det emellertid förefaller vara av vikt att det rubricerade spörsmålet får en snar lösning i vad gäller arvsbeskattningen, biträder tingsrätten kommitténs framlagda förslag till ändring i AGL. I detta sammanhang vill tingsrätten påpeka det lämpliga i att 12 § AGL – för att bli mer överskådlig – indelas i olika moment.

Länsstyrelsen i Kristianstads län:

Kommittén föreslår ett tillägg till 12 § AGL innebärande att regeln i GB 13:12 andra stycket inte skall tillämpas vid avräkningsförfarandet.

Länsstyrelsen ifrågasätter riktigheten av de exempel (nr 12 och 13 s. 152 f) kommittén valt för att illustrera att efterlevande make kan få lägre skatt i vissa fall genom att taga upp tillgångarna i boet till för högt belopp resp. skulderna till för lågt belopp. "Påfundet om den nya tillgången" leder i de angivna exemplen inte till att änkan får rätt till återvinning. Eftersom det enligt förutsättningarna i exemplen saknas andra arvs- eller testamentstagare ärver änkan den del av bobehållningen som hon inte erhåller på grund av giftorätt. Hon skall således betala arvsskatt för hälften av det värde som den inte existerande tillgången angetts ha. (Från rätt till grundavdrag bortses här och i det följande.)

En förutsättning för att efterlevande make verkligen skall erhålla rätt till återvinning är att det finns arvs- eller testamentstagare, och att dessa är

berättigade till den hälft av behållningen som efterlevande make inte kan göra anspråk på på grund av giftorätt eller med stöd av GB 13:12 andra stycket.

Den skattepliktiga andelen av det belopp efterlevande make förvärvar som förmånstagare blir enligt nu gällande regler större än 50 % om bobehållningen inte överstiger åtta basbelopp. Andelen är som störst då bobehållningen är fyra basbelopp. Detta är orsaken till den av kommittén påtalade underliga skatteeffekten. Denna elimineras genom den av kommittén föreslagna ändringen i 12 § AGL. Länsstyrelsen tillstyrker förslaget.

Försäkringsrättskommittén:

Ämnet har nära sammanhang med den allmänna frågan om hur förvärv genom förmånstagareförordnande skall bedömas i jämförelse med förvärv genom återopande av 104 § andra stycket FAL. FRK torde komma att beröra detta ämne i sitt fortsatta arbete.

Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening:

När fråga är om beräkning av skattefri giftorättsandel i försäkringar med förmånstagare har på grund av 12 § 1 st. 3 p. AGL sådan andel beräknats där efterlevande make är förmånstagare och detta även om försäkringen utgjort en olycksfalls- eller tjänstegrupplivförsäkring, som enligt 122 § och 104 § 3 st FAL inte omfattas av giftorätt. I dessa avseenden har alltså den skatterättsliga giftorättsberäkningen avvikit från den civilrättsliga. När det gäller förvärv enligt olycksfallsförsäkringar av andra förmånstagare än make eller enligt tjänstegrupplivförsäkring av bröstavingar har dessa personers förvärv inte kunnat medräknas vid fastställandet av giftorättsandel i försäkringar för efterlevande make. Dock har i något hovrättsfall giftorätt beräknats i tilläggsbelopp som enligt tjänstegrupplivförsäkring tillfallit barn till den avlidne. Något stöd i lag för denna liberala bedömning finns emellertid inte. Utgången torde vara föranledd av det sätt på vilket advokatfiskalen bestämt det allmännas skatteanspråk.

Förslaget i 12 § AGL att vid beräkning av skattefri giftorättsandel värdet av samtliga tjänstegrupplivförsäkringar, således även tilläggsbelopp för barn, samt sjuk- och olycksfallsförsäkringar skall beaktas medför i förhållande till gällande rätt att den ovan påvisade olikheten i det civilrättsliga och skatterättsliga giftorättsbegreppet utvidgas till att omfatta även sådana fall då annan än efterlevande make är förmånstagare. Att på detta sätt genom ändringar i skattelag införa giftorättsberäkning i försäkringar som enligt civilrättslig lagstiftning är undantagna från giftorätt måste betecknas som en egenartad lagstiftningsmetod. Trots att förslaget skulle kunna leda till lättnader i beskattningen – vilka f. ö. på grund av olycksfallsbeloppens ofta betydande storlek skulle kunna bli väsentliga – vill Föreningen ifrågasätta om inte frågan bör lösas genom en ändring av hithörande bestämmelser i GB och FAL. En sådan torde kunna väntas såsom ett resultat av Familjelagssakkunnigas och Försäkringsrättskommitténs arbete.

En annan fråga att ta ställning till är i vad mån vid tillämpning av fyra-basbeloppsregeln hänsyn skall tas till efterlevande makes eget och andras förmånstagareförvärv till försäkringar som ingår i giftorättsgodset när förhållandena är sådana att jämkning av förmånstagareförvärv enligt 104 § 2

st FAL inte är påkallad. Enligt LSK:s förslag skulle basbeloppsregeln inte tillåtas störa den allmänna regeln att alla förmånstagareförvärv skall medräknas och makes förmånstagareförvärv avräknas på dennes giftorätsandel. Föreningen biträder denna uppfattning. Emellertid torde även denna fråga böra lösas genom ett förtydligande av GB, nämligen stadgandet i 13 kap. 12 § 2 st GB. Familjelagssakkunniga och Försäkringsrättskommittén, som enligt vad förut nämnts arbetar med översyn av äktenskapets ekonomiska verkningar, bl. a. efterlevande makes ekonomiska ställning, och försäkringarnas inordning i det familjerättsliga systemet, kommer att därvid ta ställning till förmånstagareförvärven vid tillämpning av basbeloppsregeln. Genom införande av en särskild regel för detta fall i 15 § AGL skulle åstadkommas en avvikelse från vad som enligt HD:s uppfattning i rättsfallet NJA 1972 s. 227 är den civilrättsliga innebörden av 13 kap. 12 § 2 st GB. Trots att resultatet är tilltalande, nämligen att förmånstagareförvärven skall beaktas vid tillämpning av basbeloppsregeln även där jämkning inte skall ske, ifrågasätter Föreningen huruvida det inte vore lämpligare att avvakta en revidering av de civilrättsliga reglerna.

8 Beskattning av förmånstagares förvärv av livränta (4.3.5)

8.1 Skattefrihet för rätt till pension

Kommitténs förslag om skattefrihet för rätt till pension tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser. Flertalet anser dock att de nya reglerna bör bli tillämpliga även i de fall, där skattskyldighet såsom för gåva redan har inträtt.

Domstolsverket:

För beskattningsmyndigheterna skulle ett fullständigt slopande av arvsbeskattningen av pensionsförsäkringar innebära påtagliga fördelar. Dels skulle man slippa tillämpa besvärliga övergångsbestämmelser och dels skulle arbetet med att kontrollera när premiebetalningen påbörjats eller med engångsbetalning fullgjorts försvinna.

Kammarkollegiet:

Övergångsvis kommer enligt förslaget de pensionsförsäkringar som börjat beskattas före lagändringen att fortsättningsvis beskattas. Det kunde övervägas om det inte är skäl att avbryta beskattningen även av sådana försäkringar eller i vart fall höja grundavdraget när bestämmelsen träder i kraft. Det torde inte vara någon större ekonomisk fråga för det allmänna och synes mer konsekvent än förslaget.

Länsstyrelserna i Malmöhus och Kristianstads län anser det inte rimligt att enbart den omständigheten att någon utbetalning redan gåvobeskattats skall medföra fortsatt beskattning enligt nuvarande regler.

Länsstyrelsen i Malmöhus län:

Enligt övergångsbestämmelserna skall emellertid lagen i dess äldre lydelse alltså gälla om gåvoskatteskyldighet redan inträtt för någon utbetalning före den föreslagna ändringens ikraftträdande. Enbart den omständigheten att någon utbetalning redan gåvobeskattats kommer således att föranleda fortsatt beskattning som kan komma att pågå i flera årtionden. Sådan utbetalning kan givetvis ha påbörjats även beträffande "ny" pensionsförsäkring. Länsstyrelsen finner inte detta rimligt och föreslår att sista meningen i övergångsbestämmelserna utgår.

Länsstyrelsen i Kristianstads län:

Förslaget skapar i och för sig rättvisa vid arvs- och gåvobeskattningen av förmånstagarförvärv på grund av ett och samma dödsfall. Länsstyrelsen anser emellertid att det framstår som mer orättvist att behålla gåvobeskattningen av livränta enbart av det skälet att skatt börjat utgå men upphäva beskattningen där försäkringsfall ännu inte inträffat. Förslaget skulle dessutom medföra betydande olägenhet i den praktiska tillämpningen.

Reservanterna anser att fortsatt arvs- och gåvobeskattning skall ske "av P-försäkringar som är yngre än tio år och som tecknats enligt den före 1976 års ingång gällande lagstiftningen". Vid bestämmande av gåvoskatt skulle de gamla reglerna kunna komma att aktualiseras årtionden framöver. Förutsättningarna härför är att dödsfallet inträffar under tiden 1 januari 1978–31 december 1985, att försäkringen tecknats mindre än tio år före dödsfallet – dock senast den 31 december 1975 – samt att försäkringen inte tagits i samband med tjänst. Övergångsbestämmelserna torde till följd härav bli ohanterliga.

De P-försäkringar som tecknats före 1976 års ingång men som uppfyller de villkor som numera uppställs i kommunalskattelagen för att försäkringen skall klassas som P-försäkring skulle genom reservanternas förslag komma att beskattas hårdare än om de tecknats efter 1976 års ingång.

Reservanterna motiverar sitt ställningstagande med att försäkringsavtalet har tecknats i medvetande om beskattningskonsekvenserna. Enligt länsstyrelsens uppfattning är försäkringstagaren oftast inte medveten om vilka beskattningskonsekvenser försäkringsavtalet kan komma att få. Huruvida beskattning enligt AGL faktiskt kommer att ske är beroende av om försäkringstagaren dör inom tio år efter det att försäkringen tecknats och följaktligen inte möjligt att förutse i normala fall.

Även länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län anser rättviseskäl tala för likartad behandling oavsett ålder.

Sveriges advokatsamfund delar uppfattningen att beskattningskonsekvenserna oftast inte är kända för försäkringstagarna. Samfundet anför bl. a.:

Genom förslagen tillrättaläggs en del svåra missförhållanden med konfiskatorisk överbeskattning, där försäkringsavtalen säkerligen sällan tecknats i fullt medvetande om beskattningskonsekvenserna. Enligt vad samfundet erfarit är dessa skattekonsekvenser långt ifrån allmänt kända hos vanliga försäkringssäljare och givetvis endast i rena undantagsfall för försäkringstagaren. Av anförda skäl vill samfundet framhålla att de nya reglerna i AGL

även bör gälla försäkringar där årlig gåvobeskattning påbörjats redan före lagändringen. Befrielse från gåvoskatt skulle då gälla belopp som utfaller efter lagändringens ikraftträdande.

Folksam hänvisar till att det gäller ett begränsat antal fall under viss tid och finner det från flera synpunkter enklare att helt befria från skatt.

Svenska försäkringsbolags riksförbund:

De fall där äldre bestämmelser sålunda kommer att gälla är relativt få och avser en förhållandevis begränsad tidrymd. Beträffande tidrymden vill riksförbundet emellertid erinra om att den kan bli längre än vad LSK tycks förutse, t. ex. i sådana fall där livräntan är beroende av någon efterlevande medförsäkrads liv.

Med hänsyn dels till fåtalet fall av nu pågående gåvobeskattade utbetalningar från P-försäkring och dels till den hårda skattebelastning som kombinationen av gåvoskatt och inkomstskatt – ofta upp mot 100 % – medför, föreslår riksförbundet att även sådana utbetalningar helt befrias från gåvoskatt fr. o. m. den nya lagstiftningens ikraftträdande. Detta skulle visserligen, som LSK framhåller, medföra att olikhet skapas mellan de fall, då förmånstagarerförfärv före lagändringen beskattas som arv och övriga fall. En sådan olikhet förefaller dock mindre stötande än att nu pågående utbetalningar gåvobeskattas under i många fall lång tid framåt därför att försäkringstagaren råkat avlida före lagens ikraftträdande.

Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening:

LSK anför (s 159) att det i detta fall ”knappast (är) något rättvisekrav att beskattningen avskaffas”. I nästa två meningar säger LSK emellertid: ”För ett slopande talar bl. a. rättviseskäl på så vis att den nuvarande beskattningen enligt AGL gör åtskillnad mellan tjänstepensionsförsäkring och en motsvarande försäkring som en egenföretagare tagit. Även stegringen av inkomstskatt och marginalskatt samt administrativa skäl talar i samma riktning.” Mot en ändring anför endast (s. 160) att den pågående årliga beskattningen skulle avbrytas och att olikhet skulle skapas i förhållande till de fall då förmånstagarerförfärv redan beskattats som arv.

Mot de senare båda skälen kan anföras, att mottagande av varje särskilt pensionsbelopp i gåvobeskattningsfallen utgör ett särskilt fång och att skattskyldighetens inträde alltså sammanfaller med varje sådant förfärv. Den vanliga principen vid övergångsbestämmelser är att de nya reglerna skall tillämpas på förfärv för vilka skattskyldighet uppkommit efter dessas ikraftträdande. Det kan för övrigt inträffa, att den förmånstagarer som gåvobeskattats för sina förfärv avlider efter lagändringen och att en annan förmånstagarer blir berättigad till återstående pensionsbelopp. Dennes förfärv kommer således att redan från början ske under de nya bestämmelsernas giltighetstid. För hans del skulle således något avbrott i en serie årliga gåvobeskattningar inte ske.

Vare sig det är samma eller ny förmånstagarer som är berättigad till belopp som utfaller efter lagändringen, kan dennes inkomst bli så betydande, att den sammanlagda inkomst- och gåvoskatten för mottagna belopp blir mer än 100 procent därav. Därmed skulle just den effekt inträffa som LSK inte funnit

rimlig. Konsekvensen fordrar således att även försäkringar som före lagändringen gåvobeskattats befrias från sådan skatt såvitt avser belopp, för vilka skattskyldighet inträder efter de nya bestämmelsernas ikraftträdande. Den föreslagna undantagsregeln för redan aktualiserade försäkringar innebär en halvmesyr som delvis konserverar missförhållandena.

Om kommitténs förslag till övergångsregler läggs till grund för lagstiftning anser flertalet av de ovan nämnda remissinstanserna att det nuvarande grundavdraget om 10 000 kr. bör höjas till tre basbelopp.

Reservanternas förslag att förmånstagarförvärv av pension på grund av frivillig pensionsförsäkring som tecknats före år 1976 även fortsättningsvis skall beskattas om försäkringen är yngre än tio år biträds av *LO* och *TCO*. Det får även stöd av *länsstyrelsen i Jönköpings län*.

TCO:

TCO kan inte anse det motiverat att förmånstagarförvärv av pension på grund av frivilliga *P*-försäkringar, som i dag beskattas i de fall de är äldre än tio år, hädanefter helt befrias från beskattning. *TCO* menar att de försäkringar som är yngre än tio år och som tecknats enligt den före 1976 års ingång gällande lagstiftning även fortsättningsvis bör beskattas då dessa tecknats under helt andra betingelser vad avser beskattningskonsekvenserna än vad som gäller för yngre försäkringar. *TCO* menar dock att det för dessa försäkringar är motiverat med uppräknings av det grundavdrag, som inte reglerats sedan år 1958 så att anpassning sker till dagens penningvärde.

8.2 Höjning av grundavdraget för livränta som utgår på grund av kapitalförsäkring

Kommitténs förslag att grundavdraget om 2 500 kr. per år för *K*-livräntor skall höjas till ett halvt basbelopp tillstyrks eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser. Kammarkollegiet tillägger dock att det kan ifrågasättas huruvida skäl för sådant avdrag föreligger, eftersom de utfallande beloppen numera inte inkomstbeskattas.

En remissinstans, nämligen *Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening*, anser att avdraget bör höjas med ett större belopp än kommittén föreslagit. Föreningen anför bl. a.:

LSK:s förslag till höjning av det vid arvs- och gåvobeskattningen skattefria förmånstagarbeloppet vid livräntor som utgår på grund av annan försäkring än pensionsförsäkring (*K*-livräntor) är i och för sig välkommet. Det utgör dock endast en justering av beloppet med hänsyn till den efter 1958 inträdda penningvärdesförsämringen. Emellertid finns enligt Föreningens mening anledning att i detta sammanhang ta under övervägande att höja detta avdrag. Genom de begränsningar i fråga om pensionsförsäkringar, som 1975 införts i *KL*, har helt borttagits möjligheterna att med sådana försäkringar ge ett efterlevandeskydd i form av periodisk inkomst åt andra än make, sammanboende eller barn. Inte ens om en skattskyldig velat säkerställa ett sådant skydd åt någon som för sin försörjning varit beroende av den

skattskyldige kan pensionsförsäkring användas. Trots att många har socialförmåner i form av ålders- eller förtidspensioner etc. kan kanske en person, som har det gott ställt, vilja ge sina äldre föräldrar eller en handikappad släkting en förbättrad levnadsstandard och önska genom en försäkring säkerställa denna förmån även efter givarens död. LSK har i sitt betänkande Pensionsförsäkring (SOU 1975:2 s. 108) hänvisat de skattskyldiga till att ordna sådant skydd "på annat sätt än genom P-försäkring". Vad som då närmast kommer i fråga är efterlevandelivräntor av kapitalförsäkringstyp i KL:s mening. Eftersom pensionsförsäkringsbeloppen även till efterlevande make, samboende eller barn i praktiken är begränsade med hänsyn till att premierna för pensionsförsäkringar numera är maximerade, är den som önskar försäkra ett högre skydd åt sådana personer hänvisad till att bygga på med K-livränteförsäkring.

Premierna för sådana försäkringar kan te sig dryga för givaren m. h. t. att de skall betalas med beskattade medel. Om mottagaren därtill skulle få lov att betala arvs- eller gåvoskatt, kanske t. o. m. enligt arvsskatteklass II, för belopp överstigande ett halvt basbelopp, skulle K-livräntor knappast bli ett realistiskt alternativ till P-försäkringar. En uppmjukning av arvs- och gåvoskattepåföljderna framstår således som en välmotiverad följdändring till lagstiftningen om P-försäkringar. Riktpunkten för arvs- och gåvoskattefriheten bör här vara åtminstone det belopp som av indrivningsmyndigheterna tillämpas såsom existensminimum för en ensamstående i Stockholm. Detta belopp är f. n. (oktober 1977) per månad 847 kr. jämte resekostnad 70 kr. och den faktiska hyreskostnaden. Om denna uppskattas till 558 kr. i månaden skulle årsbeloppet av existensminimum utgöra 17 700 kr. Detta motsvarar 1,5 basbelopp, om detta utgör 11 800 kr.

Ändringarna i P-försäkringsbeskattningen har lett till och kommer även fortsättningsvis att medföra en minskning av P-försäkringspremierna och därmed även av sparandet i sådana försäkringar. Särskilt starkt har bortfallet av de stora engångspremierna inverkat. Ett sätt att i någon mån motverka denna från det allmännas synpunkt olyckliga påföljd av skattelagstiftningen skulle vara att stimulera sparande i K-försäkringar med försörjningsändamål. Beträffande sådana försäkringar, vilka inte är belåningsbara, behöver något missbruk inte befaras. Det skattebortfall som en liberalare avdragsrätt skulle kunna medföra är helt marginellt och ur statsfinansiell synpunkt således försumbart. Förmånen kan ses som ett slags vederlag från det allmännas sida till dem som genom livränteförsäkring undandrar kapital från omedelbar konsumtion och samtidigt utsätter det för värdeminskning genom en under utbetalningstiden fortgående penningvärdesförsämring.

9 Värderingen av temporära och/eller uppskjutna livräntor (4.4)

Kommitténs förslag att beräkning av kapitalvärdet av vissa rättigheter skall kunna ske enligt försäkringstekniska grunder lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser. Några fiskala instanser, nämligen *Stockholms tingsrätt* samt *länsstyrelserna i Malmöhus och Kristianstads län*, tar upp frågan särskilt.

Stockholms tingsrätt:

Tingsrätten delar kommitténs uppfattning att ett förtydligande av 23 § D AGL bör ske. Samtidigt bör emellertid tillses att nya blanketter för försäkringsintyg jämlikt 49 § AGL fastställs och att av dessa intyg klart framgår att beräkning av kapitalvärdet gjorts på försäkringstekniska grunder.

De båda länsstyrelserna berör det förhållandet att förslaget i sak endast avser försäkringar men har fått en lagteknisk utformning som omfattar även andra rättigheter.

Länsstyrelsen i Malmöhus län:

Vid värdering av temporär och/eller uppskjuten livränta skall enligt förslaget beräkning ske "efter försäkringstekniska grunder med iakttagande av föreskrifterna i denna paragraf." (§ 23) Sådan värdering kan även antas bli aktuell beträffande annan rättighet än livränta. Det är därför erforderligt att närmare anvisningar lämnas om hur sådan värdering av rättighet skall göras.

Länsstyrelsen i Kristianstads län:

Beträffande andra rättigheter torde det f. n. saknas möjlighet att få en värdering gjord på det sätt som förutsättes i förslaget. En sådan värdering bör därför endast krävas när utgivaren av rättigheten är försäkringsgivare.

10 Rätt till avdrag för s. k. livlån (4.5)

Kommitténs förslag att skuld för vilken försäkring utgör säkerhet inte skall vara avdragsgill i försäkringstagarens dödsbo intill beloppet av försäkringens tekniska återköpsvärde har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Förslaget godtas av *domstolsverket*, *kammarkollegiet*, *Göta hovrätt*, *försäkringsinspektionen*, *riksskatteverket*, *länsstyrelserna i Jönköpings och Västernorrlands län* samt *TCO*. Det avstyrks av *länsstyrelsen i Kristianstads län*, *advokatsamfundet*, *Familjeföretagens förening*, *Folksam*, *Försäkrings-tjänstemannaförbundet*, *Skånes handelskammare*, *Svenska försäkringsbolags riksförbund*, *Lantbrukarna skattedelegation*, *SACO/SR*, *Svenska försäkringsmäklares och försäkringskonsulters förening* samt *LO*. LO ansluter sig till reservanternas uttalande att skattesanktioner inte bör vara nödvändiga för att lösa det speciella problemet med s. k. livlån – försäkringar med en från början planerad belåning för att betala premierna – utan att dessa bör begränsas eller helt utgå genom åtgärder av försäkringsbranschen.

Vad flertalet negativa remissinstanser främst vänder sig mot är att förslaget avviker från den civilrättsliga behandlingen av skulder. Samtidigt uppkommer en enligt remissinstanserna oacceptabel skillnad i förhållande till den situationen att försäkringstagaren kort före sin död löser skulden.

Familjeföretagens förening:

Enligt civilrättsliga regler (20 kap. 4 § ärvdabalken) skall tillgångar och skulder i bouppteckningen redovisas som de var vid dödsfallet. Dödsboet häftar i detta sammanhang i skuld och denna skall följaktligen inberäknas vid värderingen av bobehållningen. LSK:s förslag innebär att arvsskatten skulle beräknas på en större behållning än den faktiska. Detta skulle bryta mot hävdvunna civilrättsliga principer.

Vidare kan mot påståendet att ett missbruk av skattefrihetsbestämmelser föreligger anföras, att om försäkringstagaren själv före sin död löser sitt livlån, vilket medför att skattefrihetsbestämmelsen i vissa fall kan utnyttjas helt eller till större del av förmånstagarna, kritik med fog knappast kan resas mot detta förhållande.

Samma synpunkter framförs av bl. a. *Svenska försäkringsholags riksförbund*, *Lantbrukarnas skattedelegation*, *SACO/SR* och *Försäkringstjänstemannaförbundet*. Försäkringstjänstemannaförbundet anför vidare:

Om nu, såsom LSK föreslagit, denna skuld inte skulle få avdras vid arvsbeskattningen, skulle arvsskatten bli beräknad på en större behållning än den faktiska. Detta är en orimlig ståndpunkt. Av dödsboet förskjuten arvsskatt på lånets belopp, som inte motsvarades av någon faktisk tillgång, skulle vid arvskiftet inte kunna avkrävas dödsbodelägare eller testamentstagare, eftersom denna skatt inte "belöper" på någon lott eller del av lott som tillskiftats denne, i varje fall inte om förmånstagaren är någon utomstående.

En viljeförklaring har i dessa fall endast den effekten att försäkringens bruttobelopp såsom en kontanttillgång tilläggs förmånstagaren. Denna fördelningseffekt får förutsättas ha varit känd för och avsedd av försäkringstagaren och blir till sin karaktär att jämställa med en lottläggningsbestämelse i ett testamente. Det finns inget skäl att ingripa mot en sådan disposition med en undantagsregel i arvsskattelagen. Även i de fall då förmånstagarers tillskott blir arvsskattefria, föreligger denna fördelningseffekt, som måste antas ha varit avsedd.

I ett betydande antal fall har stora livförsäkringar genom gåvor överlåtits till barn eller barnbarn. När dessa inte övertagit betalningsansvaret för lån som vid överlåtelsen belastat försäkringen utan detta legat kvar hos överlåtaren har denne regelmässigt förpliktat sig och sitt dödsbo att lösa lån som kan kvarstå vid dödsfallet, detta för att de nya ägarna inte skulle bli lidande på att försäkringen var belånad. I konsekvens härmed har också gåvoskatt betalats för försäkringens fulla värde vid överlåtelse tillfället, dvs. utan avdrag av lån. Om dödsboets förpliktelse att lösa lånet inte skulle få avräknas vid arvsbeskattning efter givaren skulle en dubbelbeskattningseffekt uppstå. En sådan kan inte godtas.

Från försäkringshåll påpekas också att bakgrunden till avtalet inte behöver vara att uppnå vissa skattelättnader. Det kan vara fråga om att tillföra mottagaren kontanta medel, t. ex. för att betala arvsskatten eller för att lösa ut vissa arvingars laglott, medan mer bundna tillgångar i dödsboet övergår genom giftorätt, arv eller testamente.

Skånes handelskammare åberopar samma skäl som handelskammaren

anfört beträffande den inkomst- och förmögenhetsrättsliga behandlingen. I denna del anfördes bl. a.:

Sålunda kan situationen många gånger vara sådan att det för samhället ur andra synpunkter än önskvärdheten av ett nysparande kan framstå som angeläget att en försäkring kan vidmakthållas och premiebetalningen fortsätta. Det kan här vara fråga om en försäkring tagen för att lösa framtida generationsskiftesproblem eller ett plötsligt uppkommet behov av ökat familjeskydd. Ett annat exempel är då en försäkring utgör säkerhet för en företagares rörelsekredit. Det kan heller inte anses rimligt att en person som tvingas att av ekonomiska skäl belåna sina försäkringar skall drabbas av en skärpt beskattning samtidigt som åtskilliga försäkringstagare, som i dag har belånade försäkringar, kan förmodas ha möjlighet att uppta motsvarande lån utan användande av försäkringar som säkerhet och därmed uppnå oförändrat skatterettsligt resultat.

Härtill kommer att det föreslagna systemet skulle skapa till viss del oöverstigliga kontrollsvårigheter och att det är ägnat att främja tillkomsten av en grå marknad.

Handelskammaren kan mot bakgrund härav inte förorda den av utredningen föreslagna lösningen trots att Handelskammaren är medveten om att detta innebär ett accepterande av att också försäkringar som belånats av skäl som ur samhällets synvinkel inte motiverar en fortsatt förmånlig skattebehandling kommer i åtnjutande av denna förmån. Mot den lagtekniska lösning utredningen föreslår kan f. ö. också resas invändningar av principiell natur då ju lösningen innebär väsentliga avvikelser från hittills tillämpade principer vid den skatterettsliga behandlingen av gäld och gäldränta.

Advokatsamfundet uttalar att det förefaller vara en onödigt hård åtgärd att på detta långtgående sätt motverka främst livlånen. Samfundet har den uppfattningen att livlånen i sig ofta är mycket välmotiverade, varför de enligt samfundets mening inte bör ytterligare försvåras.

Stockholms tingsrätt uttalar sig inte i frågan om lämpligheten av den föreslagna inskränkningen. Tingsrätten vill dock fästa uppmärksamheten på att beskattningsmyndigheten har svårigheter att kontrollera om i bouppteckningen antecknade skulder avser skulder för vilka livförsäkringen lämnats som säkerhet.

Flera remissinstanser, bl. a. *Svenska försäkringsbolags riksförbund*, *Folk-sam* och *Försäkrings tjänstemannaförbundet*, anför även att den föreslagna regeln utgör ett betydligt större ingrepp än som är påkallat för att stävja vad som av kommittén betecknats som missbruk.

Svenska försäkringsbolags riksförbund:

LSK:s förslag omfattar – i motsats till vad som föreslås beträffande inkomst- och förmögenhetsbeskattningen – även sådana fall då panten utgörs av en ren riskförsäkring eller annan livförsäkring som enligt försäkringsbolagens grunder ej är belåningsbar. Ej heller här tas någon hänsyn till om försäkringen utgör blott sekundär säkerhet och/eller får utnyttjas endast vid dödsfall.

Riksförbundet har påtalat sistnämnda förhållande såvitt avser inkomst- och förmögenhetsbeskattningen och får i tillämpliga delar hänvisa till vad där anförts (s. 11). Om den av LSK föreslagna bestämmelsen ej anses kunna avvaras helt, anholder riksförbundet även såvitt gäller arvsbeskattningen att de fall undantas då det med stöd av lånevillkor, intyg från bank eller annan institutionell långivare eller på annat tillförlitligt sätt kan styrkas att pantsatt livförsäkring endast utgör sekundär säkerhet och/eller får tas i anspråk uteslutande vid dödsfall. Riksförbundet förutsätter också här att vid sekundär pantsättning även visas att långivaren bedömt den primära säkerheten vara i huvudsak betryggande.

Under alla förhållanden utgör enligt riksförbundets mening den av LSK föreslagna regeln ett betydligt större ingrepp än vad som är påkallat för att stävja det av kommittén som missbruk betecknade förfarandet. Regeln skulle komma att omfatta, förutom vissa berörda fall, även mera renodlade skuldförhållanden där förmånstagareavdrag inte är aktuellt, t. ex. pantsatta utmätningsbara försäkringar, lån som överstiger sex basbelopp per förmånstagare och sådana undantagsfall där förmånstagare inte är förordnad.

I andra remissvar nämns också det fallet, att förmånstagaren ändå mottagit belopp på grund av utmätningsfria försäkringar som uppgår till det arvsskattefria beloppet. *Försäkringstjänstemannaförbundet* konstaterar att det lånebelopp som omfattas av viljeförklaringen i dessa fall skulle bli arvsbeskattat både hos arvingarna som en tillgång i dödsboet och hos förmånstagaren som en del av hans förvärv. Förbundet finner en sådan dubbelbeskattning orimlig.

Länsstyrelsen i Kristianstads län anser att kommittén med sin metod inte lyckats ringa in alla avsedda fall. Länsstyrelsen anför:

Om motivet till den föreslagna ändringen har varit att stävja missbruk av rätten till avdrag med upp till sex basbelopp borde förslaget ha utformats så att det endast träffar de fall där ifrågavarande avdrag verkligen kan utnyttjas.

Har däremot avsikten varit att helt stoppa möjligheten att vid beräkning av behållningen i ett dödsbo böra avdrag för skuld där en försäkring ligger som säkerhet, borde från rättvisesynpunkt tillämpningsområdet ha gjorts vidare än vad kommittén föreslagit. Med den utformning lagregeln erhållit av kommittén berörs inte avdragsrätten i exempelvis följande fall:

Ett av barnen i en familj står som försäkringstagare. Syskonen är förmånstagare. Den försäkrade är fadern, vilken även åtagit sig att betala försäkringspremierna. Försäkringstagaren erlägger varje år gåvoskatt för det premiebelopp fadern erlagt under året. I samband med försäkringsavtalet har förordnats att fadern äger rätt att belåna försäkringen samt att skulden skall gäldas ur faderns dödsbo. Eftersom skulden i detta fall skall avdragas i den försäkrades och inte i försäkringstagarens dödsbo blir den av kommittén föreslagna ändringen inte tillämplig.

Oavsett hur begränsningen av avdragsrätten sker kommer dödsbodelägar- na, för det fall behållningen inte överstiger det skuldbelopp varmed dödsboet vägras avdrag, att arvsbeskattas utan att ha erhållit något arv. I synnerhet då förmånstagaren inte är dödsbodelägare ter sig konsekvenserna av en sådan begränsning i avdragsrätten orimliga.

Länsstyrelsen anser sig inte kunna tillstyrka förslaget angående avdrag för s. k. livlån i dess nuvarande utformning.

Även *Lanbrukarnas skattedelagation* anser att en eventuell ändring i stället bör inriktas på basbeloppsavdragen. En tänkbar lösning skulle vara att medge basbeloppsavdrag endast för förmånstagare som är förälder, make eller barn till den avlidne. *Folksam* kan i stället tänka sig ett modifierat avdragsförbud. *Folksam* anför:

Vi anser det principiellt riktigt att en regel införes i lagstiftningen som omöjliggör ett samtidigt utnyttjande av det socialt betingade förmånstagaravdraget och avdrag för gäld i bouppteckningen. Emellertid kan det ifrågasättas om inte den föreslagna regeln i viss mån skjuter över målet. I den mån förmånstagaravdrag inte kan göras, exempelvis när det gäller belånade *utmättningsbara* K-försäkringar eller vid lån som överstiger summan av förmånstagaravdragen i det särskilda fallet kan det övervägas om inte gäldavdrag borde tillåtas. Man kunde tänka sig att modifiera avdragsförbudet och medge avdrag för den del av gälden som överstiger nämnda belopp. Vi föreslår att en regel av denna innebörd införes i stället för den av kommittén föreslagna.

Beträffande övergångsbestämmelserna anför *advokatsamfundet* och *Svenska försäkringsbolags riksförbund* att förslaget, om det skulle godtas, inte bör tillämpas på redan ingångna avtal. Förbundet anför vidare att i allt fall en tillräckligt lång övergångstid – minst 5 år – bör införas, så att försäkringstagarna om möjligt kan åstadkomma de kontanter som krävs för att lösa livförsäkringslånet och därmed eliminera den kraftiga skatteskärpningen.

Slutligen tar Svenska försäkringsbolags riksförbund upp vissa tekniska frågor. Förbundet anför:

Om LSK:s förslag angående i princip slopad avdragsrätt i bouppteckning för lån mot säkerhet i livförsäkring skulle genomföras, måste i varje fall en av förslaget följande dubbelbeskattnings effekt undvikas. Eftersom förmånstagarförordnandet vid viljeförklaring civilrättsligt avser försäkringens bruttobelopp är det enligt riksförbundets mening av största vikt att 12 § kompletteras med en uttrycklig bestämmelse att livförsäkringslån, för vilket dödsboet är betalningsskyldigt, skall avräknas från förmånstagarförvärvet.

I ifrågavarande sammanhang har riksförbundet också uppmärksammat en teknisk fråga. Avdragsförbudet föreslås nämligen omfatta även sådana fall, då den avlidnes make äger den belånade försäkringen. Anledningen härtill torde vara att försäkringen kan vara den efterlevande makens enskilda egendom och att dödsboet därför enligt nuvarande regler kan belastas med en skuld utan att motsvarande tillgång arvsbeskattas. Om försäkringen å andra sidan inte är enskild egendom utan tillhör giftorättsgodset skall dess återköpsvärde upptas i bouppteckningen. Vid ett genomförande av LSK:s förslag behövs därför som komplement en regel i 23 § AGL att värdet av en belånad livförsäkring som är efterlevande makes giftorättsgods skall beräknas efter avdrag för lånet.

Vidare bör uttrycket "försäkringstagaren" i 13 § 1 mom. 4) utbytas mot "den avlidne".

